

เทวสถานโบสถ์พราหมณ์
เสาชิงช้า

Brahmin Temple - Giant Swing

เทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์)-เสาชิงช้า

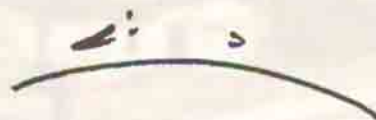
โครงการจัดทำหนังสือสองศตวรรษวัดสุทัศน์เทพวรารามและ
หนังสือเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์)-เสาชิงช้า เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี

สารจากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครได้รับการสถาปนาเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักรไทยมาตั้งแต่เมื่อ 224 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2325) โดยวางผังรูปแบบโครงสร้างของเมืองเลียนแบบกรุงศรีอยุธยา และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์ปฐมกษัตริย์ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างวัดใหญ่ที่มีวิหารที่สามารถประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้น เพื่อสื่อให้เห็นถึงความมั่นคงของแผ่นดินที่จะกลับมายิ่งใหญ่เช่นเดียวกับราชธานีเดิมที่เคยมีวัดพนัญเชิง เป็นศูนย์รวมของจิตใจ โดยการสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามขึ้นในปี พ.ศ. 2350 ณ บริเวณที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางพระนคร โดยในขณะนั้นบริเวณใกล้เคียงมีเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) และเสาชิงช้าตั้งอยู่ก่อนแล้ว

กรุงเทพมหานครในฐานะองค์กรบริหารราชการส่วนท้องถิ่นของเมืองหลวงที่ยังคงคุณค่าแห่งวัฒนธรรมอันยาวนาน แม้จะพัฒนาและบริหารเมืองอย่างทันสมัยตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงดูแลรักษามรดกศิลปวัฒนธรรมของเมืองให้ยั่งยืนสืบไป และในโอกาสปีมหามงคล พ.ศ. 2549 อันเป็นปีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กรุงเทพมหานคร ได้มีส่วนในการจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติหลายโครงการ ซึ่งโครงการหนึ่งคือ การจัดทำหนังสือสองศตวรรษวัดสุทัศนเทพวรารามและเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) - เสาชิงช้าขึ้น เพื่อเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ด้านการตั้งถิ่นฐาน การวางผังเมือง สถาปัตยกรรม โบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมของเมือง รวมถึงให้สามารถนำไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของเมือง กิจการทางศาสนา และการดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สำหรับคนรุ่นหลังต่อไป

ในโอกาสนี้กรุงเทพมหานครขอขอบคุณประชาชนทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานด้านต่างๆ ของกรุงเทพมหานครมาด้วยดีโดยตลอด และขอน้อมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารของกรุงเทพมหานครตามความประสงค์ของทุกท่านให้สามารถนำกรุงเทพมหานครไปสู่ความเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน และประชาชนอยู่ดีมีสุข พร้อมทั้งหวังจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านในการอนุรักษ์ ซ่อมแซม และดูแลโบราณสถานสำคัญของชาติในพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ยั่งยืนสืบไป

(นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน)

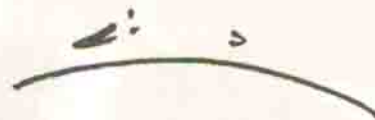
ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

Instrument

Bangkok has been established as the capital city of the Kingdom of Thailand for 224 years (since 1782 A.D.). Apart from following the city plan of the Ayutthaya Kingdom, King Buddha Yodfa or King Rama I of the Chakri Dynasty ordered the construction of a grand temple with an assembly hall to enshrine a huge Buddha image in order to represent the prosperity of the new Kingdom which is not inferior to the Ayutthaya Kingdom, in which Wat Pananchoeng was the center of all minds. Thus, in 1807, Wat Sudatthepwararam was built on the area that was believed to be the center of the capital. By that time, Brahmin Temple and the Giant Swing had been constructed.

Bangkok Metropolitan Administration (BMA) has preserved the long – history culture. Though continually developing according to the globalization, Bangkok still maintains its art and tradition. In 2006, the year of the 60th anniversary of King Rama IX's accession to the throne, BMA has held various projects and activities in order to celebrate this auspicious occasion. Among them is the project of publishing books on two centuries of Wat Sudatthepwararam and those on Brahmin Temple as well as the Giant Swing. These are historical literary evidence describing the settlement, city planning, ancient sites and art works of the city. For the next generation, they will be the evidence recording the development of the city, religious activities and people's life in the early Rattanakosin period.

In this occasion, BMA would like to pay gratitude to everyone for good association in all projects of BMA. Moreover, BMA is looking forward to receiving every idea to improve the administration of BMA, which leads Bangkok to a delightful city. BMA hopes that everyone associates with BMA in conserving, renovating and maintaining the historical sites in Bangkok.

(Mr. Apirak Kosayodhin)

Governor of Bangkok

คำนำ

ในปีพุทธศักราช 2549 นับเป็นปีมหามงคลยิ่งของประชาชนชาวไทยและชาวกรุงเทพมหานคร ที่ได้มีส่วนร่วมในงานสำคัญที่เกิดขึ้นในปีถึง 2 งานด้วยกัน คือ งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และงานบูรณปฏิสังขรณ์เสาชิงช้า ซึ่งเป็นโบราณสถานกรุงเทพมหานครได้ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เสาชิงช้าดำรงอยู่อย่างมั่นคงแข็งแรงเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติสืบต่อไป

สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร พิจารณาเห็นว่า การดูแลรักษาบริเวณและสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญของชาติเหล่านี้ จำเป็นต้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนทุกสายอาชีพ เพื่อนำสู่การประสานความร่วมมือในการดูแลรักษาโบราณสถานในเขตกรุงเทพมหานคร และจากแนวทางการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการหนังสือสองศตวรรษ วัดสุทัศน์เทพวรารามวรวิหาร และหนังสือเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) - เสาชิงช้าขึ้น โดยมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาโบราณคดีและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจากมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ศึกษาและร่วมดำเนินงานจัดทำเป็นหนังสือวิชาการเพื่อบันทึกเรื่องราวของการตั้งถิ่นฐานการวางผังเมือง งานด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับโบราณสถานและบริเวณโดยรอบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นโครงการหนึ่งของกรุงเทพมหานครที่จัดทำขึ้นเพื่อร่วมในวโรกาสงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และในโอกาสที่โบราณสถาน 3 แห่งนี้ ได้ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครมาแล้วถึง 200 ปี

สำนักผังเมือง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การจัดทำหนังสือทั้งสองเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานประชาชนทุกหมู่เหล่า และผู้ที่มีความสนใจทั่วไป และจะเป็นจุดเริ่มต้นอีกครั้งหนึ่ง ในการสร้างการมีส่วนร่วมให้ประชาชนหันกลับมาช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่เป็นสมบัติของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษให้สร้างไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้สามารถดำรงอยู่อย่างสวยงามและยั่งยืนตลอดไป

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

Foreword

The year 2006 marks a very special occasion for Thai People since the fifth-circle (60th) anniversary of His Majesty King Bhumibol accessed to the Throne and the restoration of Giant Swing ceremony. The Giant Swing is the monument that Bangkok Metropolitan run with many organizations both governmental and private section in order to provide the Giant Swing remained stable as an significant monument of the nation continuously.

City Planning Department considered to maintain the national magnificent monument and its surrounding, so it is necessary to inform the understandings for all of professional people regarding to collaborate the cooperation in maintenance of the monuments around Bangkok Metropolitan. According to the previous conducts, it is held the Publishing Project "Wat Sudatdepwararam : Cosmic Center from Ideal to Realism, Brahmin Temple-Giant Swing" by consultants who are qualified in the art history field and those expertised in the involving field from Silpakorn University. They are researchers participated in the texts for recording the story of settlement, city planning, architecture, artisan, painting through culture and living which concerned with the monuments and its surroundings from the past till now. This is one of the Bangkok Metropolitan Project held for The Sixtieth Anniversary Celebrations of His Majesty's Accession to the Throne and on occasion which three monuments located in Bangkok Metropolitan for 200 years.

Finally, City Planning Department earnest hope that these books shall be beneficial for all of many organizations and interested people. It would be the encore beginning of cooperation for people to enroll maintenance of national treasures that the ancestors left as the Cultural Heritage sustained to last and eternity.

City Planning Department, Bangkok Metropolitan

เทวสถานย่านเสาชิงช้า

ละแวกบ้านร้านช่องตึกห้องแถว
มีดวงแก้วสามดวงช่วงโชติหา
กะพริบพรางกระจ่างเด่นดุงเช่นดาว
ทอแสงพราวในสถานแห่งเทพา

คือเทวสถานโบสถ์พราหมณ์นั้น
นับสำคัญนานเนาเก้ารักษา

พระคิวะ พระพิฆเนศ พระราม
เสด็จฟ้าสถิตท่ามกลางใจกรุง

อยู่ไม่ห่างวางตั้งดั่งโดดเด่น
สีแดงเห็นแต่ไกลวิไลสูง

เสาชิงช้าช้านานผ่านผดุง
แสดงความเรืองรุ่งมุ่งหน้าไกล

จากอดีตจวบจนปัจจุบัน
ความพลิกผันแปรเปลี่ยนช่างเวียนไหว
แต่พราหมณ์ - พุทธศุนิยมยังบ่มใจ
คู่กับไทยไม่น้อยหลายร้อยปี

แม้วันนี้ไม่มีโล่ชิงช้า
เพราะเห็นว่าล้าสมัยไม่สมศรี
แค่คนไทยไม่ลืมพระราชพิธี
ชื่อยังมีตรีขัมปวายหลายคนจำ

เพื่ออัญเชิญพระศิวะ ๘ ยิ่งใหญ่
ประทานพรขึ้นปีใหม่สดใสนำ
ส่งเสด็จพระอิสริวครกระทำ
พิธีกรรมต่อมามีตรีปวาย

เพื่อต้อนรับพระนารายณ์เยี่ยมกรายโลก
แต่ถูกยกเลิกไปให้สูญหาย
สมัยพระปกเกล้าฯ เข้าตอนปลาย
เพราะบ้านเมืองวุ่นวายหลายประการ

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม
พระราชพิธีื่อนามตามเรียกขาน
ปี 2477 เกร็ดวันวาน
อันตรธานผ่านพ้นจนปัจจุบัน

เหลือให้เห็นเป็นอยู่คู่กรุงเทพฯ
ตามสังเขปเก็บเก่าเล่ารังสรรค์
สถิตกลางเมืองงามสามทิวชัย
สถานอันศักดิ์สิทธิ์จิตบูชา

เสาชิงช้าเนิ่นนานพาลชำรุด
แต่ล้ำสุดซ่อมแซมใหม่ใจหรรษา
ได้ไม้สักทองเมืองแพร่แลงามตา
หกต้นมาแทนของเดิมเสริมบารมี

แห่งพ่อหลวงภูมิพลชนแซ่ช้อง
ธ ทรงครองราชย์ครบประสพศรี
จำเนียรกาลนานสุดโลกหกสิบปี
ณ วันที่ 9 มิถุนา พาบลิ้มใจ

ปีสองพันห้าร้อยยี่สิบเก้า
ทุกหมู่เหล่าไทยถ้วนถ้วนแจ่มใส
ถึงปลายปีพิธีตั้งกลางเวียงชัย
เสาชิงช้าคู่ใหม่ไว้แทนเดิม

ณ วันที่ 24 เดือนธันวาคม
ชาวประชายินดีมีสุขเสริม
ใจเอิบอímยิ้มแย้มแซมเพิ่มเติม
ตั้งแต่เริ่มจนจบครบพิธี

โดยพ่อเมืองอภิรักษ์ โกษะโยธิน
ฝากไว้ในแผ่นดินถิ่นสุขี
เสาชิงช้าค่าควรเมืองเรื่องดีดี
ปักหลักที่สะดือเมืองเลื่องลือชา

ให้โดดเด่นเป็นสัญลักษณ์เลิศ
แสนบรรเจิดเพริศแพรวแววเวหา
ไม่ใช่ของเคยเห็นจนเจนตา
หากแต่คู่นครามมหานคร

สารบัญ

	หน้า
สารผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	2
คำนำ	4
สารบัญ	11
สิริพัฒนาพระนคร - พระราชพิธีเพื่อความป็นสิริมงคล และพัฒนาของพระนคร <i>Royal Ceremonies for the Glory and Prosperity of the Capital City</i>	14
โดย ศาสตราจารย์พิเศษ ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา / <i>Prof. T. Klauymai na Ayutthya</i>	
เสาชิงช้า	
<i>Giant Swing</i>	45
โดย อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ / <i>Siripoj Laomanacharoen</i>	
เทวสถานโบสถ์พราหมณ์	
<i>Brahmin Temple</i>	119
โดย อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ / <i>Siripoj Laomanacharoen</i>	
คณะผู้จัดทำ	151

สรีรพัฒน์พระนคร - พระราชพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคล

และพัฒนาของพระนคร

Royal Ceremonies for the Glory and Prosperity of the Capital City

ศาสตราจารย์พิเศษ ท.กล้วยไม้ ณ อยุธยา

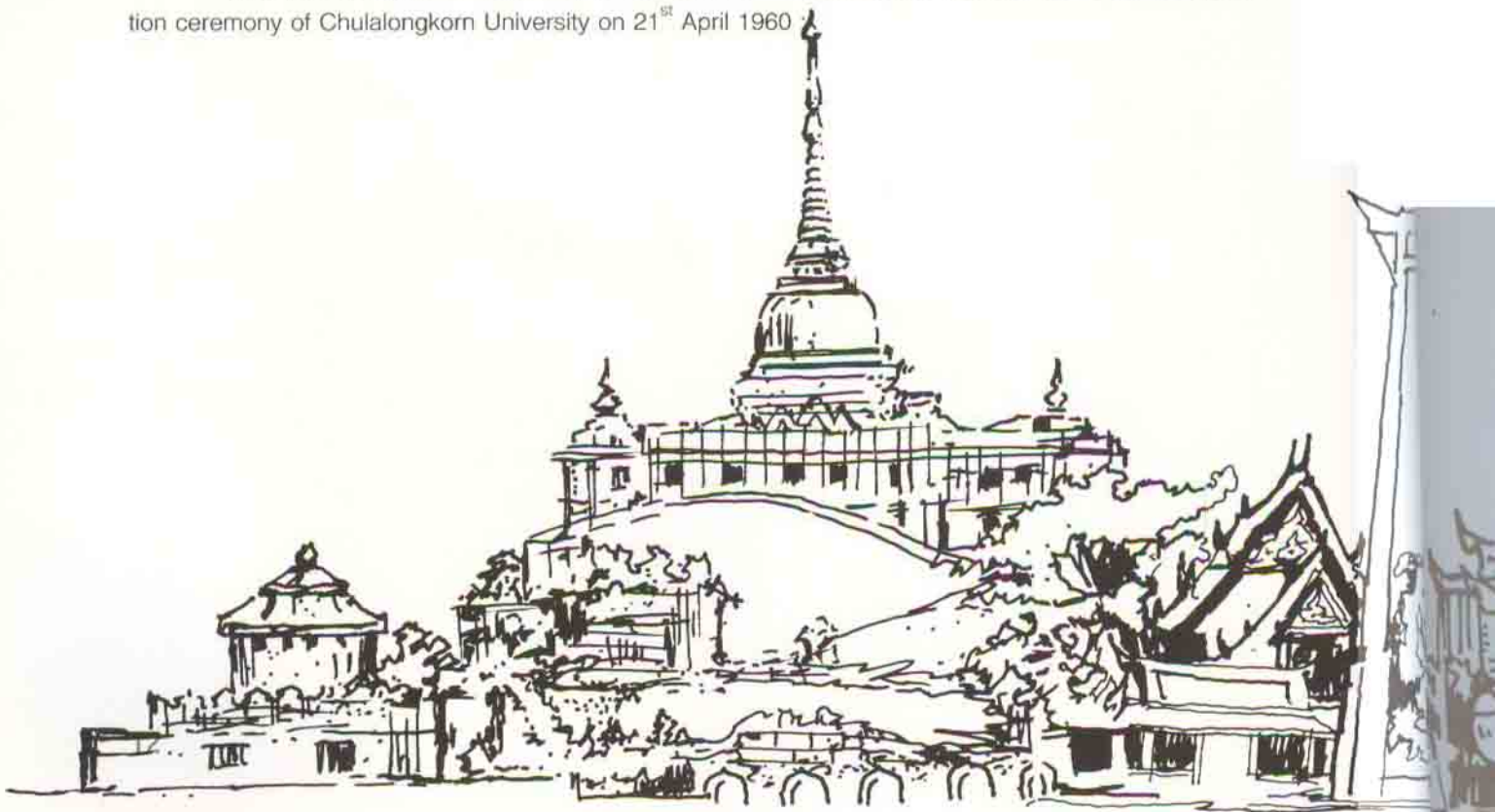
Prof. T. Klauymai na Ayutthya

พระราชพิธีต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์เจ้าแต่โบราณกาล ทรงบำเพ็ญตามโบราณราชประเพณีสืบเนื่องกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชประเพณีที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมือง วัตถุประสงค์สำคัญก็คือเพื่อบำรุงขวัญของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้มีความมั่นใจในความมั่นคงของบ้านเมือง ให้มีความรื่นเริงยินดีในความสำเร็จของการก่อสร้าง ความสำเร็จของการปกครองที่สามารถอำนวยความสุขความเจริญให้แก่พลเมือง และเพื่อร่วมชื่นชมในความมั่งคั่งเป็นระเบียบเรียบร้อยของอาณานิคมระดับเมือง อันได้แก่ปราสาทราชวังและพระอารามต่างๆ ที่วิจิตรตระการตา เป็นต้น

Royal ceremonies, in particular, the ones related to the well-being of the country have been performed by Thai kings since the old times. The royal ceremonies have been sustained for many reasons: to console the Thais, to show the strength of the nation, to celebrate the success of the city construction, to enjoy the peaceful rule that leads to the wellness of the citizens and to admire the beauty of the city such as the Grand Palace and meticulously graceful temples.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 21 เมษายน พุทธศักราช 2503 ทรงกล่าวถึงความสำคัญของประเพณีไว้ว่า

His Majesty King Rama IX mentioned the importance of tradition in a royal speech at the graduation ceremony of Chulalongkorn University on 21st April 1960

“...ประเพณีนั้น หมายถึงแบบแผน หรือขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การสิ่งใดที่เริ่มขึ้นแล้ว ได้รับความนิยมถือปฏิบัติตามกันต่อไปจัดว่าเป็นประเพณี คนเราจะดำเนินชีวิตก็ต้องมีแบบแผนเป็นหลัก เราจึงต้องมีประเพณีเป็นแนวปฏิบัติ ประเทศไทยเราได้มีประเพณีที่ดีงามมาแต่โบราณกาล บรรพบุรุษของเราได้ปฏิบัติสืบเนื่องมาหลายชั่วคน เมื่อตกทอดมาถึงเราเช่นนี้ เราควรจะรับไว้ด้วยความเคารพ...”

“Tradition means the pattern or the custom that has been carried on. Any actions that begin, gain popularity and have been continued are considered traditions. We must live our lives with patterns. This is why there are traditions as our guidelines. Thailand has possessed good traditions since the old times. They have been continued by our ancestors for many generations. And when good traditions reach our time, we shall embrace them with respect.”

ในโอกาสงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช 2549 เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงประกอบพระราชพิธีเฉลิมฉลองสมโภชกรุงเทพมหานคร นครหลวงแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในวาระที่การสถาปนากรุงแล้วเสร็จ จึงได้มีพระราชพิธีสมโภชพระนครเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช 2325 และต่อมาก็มีการฉลองสมโภชพระนครครบ 100 ปี เมื่อพุทธศักราช 2425 พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี เมื่อพุทธศักราช 2475 และพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เมื่อพุทธศักราช 2525 ตามลำดับ ซึ่งจะได้เก็บความสำคัญของพระราชพิธีต่างๆ ดังกล่าวมาเล่าสู่กันฟังตามสมควรต่อไป

On the auspicious occasion of the 60th Anniversary Celebration of King Maha Bhumibol's Accession to the Throne in 2006, in order to give honor to the past kings of the Chakri Dynasty, His Majesty hosted the royal ceremonies to celebrate Bangkok, the capital of Rattanakosin. When the capital city was successfully founded in 1782 (B.E. 2325), there was the first grand celebration. That was later followed by the other three grand celebrations: the 100th Anniversary Celebration of the Capital Establishment in 1882, the 150th Anniversary Celebration of the Capital Establishment in 1932 and the 200th Anniversary Celebration of the Capital Establishment in 1982, respectively.

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และการฉลองพระนคร พุทธศักราช 2325

Establishment and Celebration of Rattanakosin in 1782

ครั้นปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เกิดการจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้คนทั้งพระสงฆ์และฆราวาส พระยาสรศักดิ์กับพวกคบคิดกันเป็นกบฏ คุมพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปคุมขังไว้ แล้วตนเองออกว่าราชการ จึงเกิดการรบพุ่งกันระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายต่อต้านกบฏ ขณะนั้นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชา ทราบข่าวการจลาจลจึงรีบยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรี ในวันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2325 ราษฎรจำนวนมากพากันขึ้นชมนยินดีออกไปต้อนรับ ต่างร้องขอให้ช่วยปราบยุคเข็ญ เมื่อมาถึงพระราชวังข้าราชการทั้งปวงพากันมาอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งเฉลิมพระนามต่อมาว่า **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เมื่อทรงจัดการเกี่ยวกับเรื่องพวกกบฏและสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระราชกิจของพระองค์ก็คือ ให้ใช้แต่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นพระนคร แต่เพียงฝั่งเดียว โดยสร้างขึ้นเป็นกรุงเทพมหานครเป็นนครหลวงสืบไป

Towards the end of King Taksin's reign, there was a rebel in Thonburi. People and monks suffered. Phya San and his party plotted a rebel. King Taksin was overthrown and closely guarded while Phya San was on duty as if nothing happened. This led to a civil war. During the time, Chao Phya Maha Kasat Suk was in the battle in Cambodia. Hearing about the rebel, he marched back and reached Thonburi on 6th April 1785. People were out on streets to welcome him and beg for help. All the officers invited him to the throne. He was later named "King Phra Buddha Yodfa the Great" (King Rama I).

ข้อสันนิษฐานถึงการสร้างนครหลวงใหม่แทนกรุงธนบุรีเห็นได้ชัดว่า ขณะนั้นภัยสงครามจากพม่าเข้าตียังมีติดพันอยู่ตลอดเวลา กรุงธนบุรีประกอบไปด้วยอาณาเขตทั้ง 2 ฝั่งแม่น้ำ โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านกลางเมืองเช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก หากมีสงครามการลำเลียงอาหารอาวุธยุทโธปกรณ์ตลอดจนกำลังทหารพลเรือนที่จะให้ช่วยรบพุ่งผลัดเปลี่ยนเวรกันรักษาหน้าที่ ก็จะกระทำไปไม่ได้โดยสะดวก เพราะต้องลำเลียงข้ามแม่น้ำ พระองค์ทรงเคยรักษาเมืองพิษณุโลกคราวต่อต้านทัพอะแซหุ่นกี้มาแล้ว เมืองพิษณุโลกนั้นลำน้ำน่านยังแคบและตื้นกว่าลำน้ำเจ้าพระยาตอนกลางกรุงธนบุรี หากทำสะพานข้ามแม่น้ำน่านยังแคบและตื้นกว่าแม่น้ำเจ้าพระยาที่ทั้งกว้างทั้งลึกกว่า จะทำสะพานข้ามมิได้โดยสะดวก จึงยากที่จะรักษาเมืองให้มั่นคง

After the traitors were eradicated and King Taksin was freed, King Rama I wished to expand the city. The plan was to move the capital city to the other side of the Chao Phraya River. It was assumed that the reason to build the new capital city was due to the continuing wars with Burma. Thonburi was on both sides of the Chao Phraya River. That is, the river ran through the middle of the city like Pitsanulok. During the war time, the transportation of food and arms was inconvenient. Moreover, the rotation of soldiers faced difficulty because they had to travel across the river. At the battle against the Burmese King Asaewoonki in Pisanulok, His Majesty had to build the temporary bridge across the Nan River. However, it would be a trouble to construct one over the Chao Phraya River which was much wider and deeper. Therefore, Thonburi was not in a safe location.

ทรงพระราชดำริที่จะสร้างพระนครทางฝั่งตะวันออกซึ่งเป็นหัวแหลมฝั่งเดียว ถือเอาแม่น้ำเป็นคูเมืองฝั่งตะวันตกและทิศใต้ เมื่อขุดคูเมืองขึ้นทางทิศเหนือและทิศตะวันออกแล้ว เมืองหลวงก็จะมีชัยภูมิรับข้าศึกได้เป็นอย่างดี ฝั่งตะวันออกไกลออกไปนั้นก็เป็นที่ลุ่มต่ำ คือ แผ่นดินเป็นที่ลุ่มดิน

อ่อนเป็นโคลนเลน เป็นด่านป้องกันข้าศึกได้อย่างวิเศษ ประกอบกับฝั่งตะวันตกหรือฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ท้องคุ้ง น้ำเซาะตลิ่งพังเข้าไปอยู่เสมอ พระราชวังเดิมซึ่งเป็นศูนย์บริหารราชการก็มีบริเวณคับแคบ มีวัดชานอญอยู่ถึง 2 วัด จะขยายด้านใดก็ไปชนเขตวัดทำให้เป็นที่คับแคบแออัดไม่งาม

King Rama I desired to have the new capital city located on the eastern side of the river. The new city, therefore, would have the river running in the west and the south. His Majesty thought of having moats dug in the north and the east to make the city difficult to be attacked. Moreover, the neighboring land in the east was the area of mire, while the western side of the Chao Phraya River was a concave side of a river bend. These characters were of good protection.

หลังจาก**พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช**เสด็จกรีธาทัพเหยียบพระนครได้เพียง 2 วัน วันที่ 8 เมษายน พุทธศักราช 2325 ก็มีพระบรมราชโองการสั่งให้พระยาธรรมาธิกรณ์และพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่พลไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ฝั่งตะวันออก ได้ทำพิธียกเสาหลักเมืองเมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 เมษายน พุทธศักราช 2325 เวลา 6.54 น. พระราชวังใหม่ให้ตั้งในที่พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอยู่เดิม โดยโปรดให้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ ณ ที่สวน ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มลงไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง แล้วจึงสถาปนาสร้างพระราชนิเวศน์มณฑลที่ยศสถานล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ครู่แ่เวลา

The former palace as the official administration center was in a restricted area having two temples on both sides. The compound was therefore impossible to expand. On 8th April 1782, two days after King Rama I had reached Thonburi, he had a royal command ordering Phya Thammathikom and Phya Vajitravee to be the chiefs of the construction work of the new capital. They were responsible in leading workers and soldiers to measure the land in the eastern side. Then, the ceremony of the enshrined pillar marking the center was held on Sunday 21st April 1782 at 6.54 a.m. The new palace was located in the former land of Phya Raja Setti and Chinese community. They were asked to move to Tee Suan, starting from Wat Sam Preum canal to Wat Sam Peng canal. Then, the Grand Palace was built, fencing in temporary log fortification

จากบันทึกรับสั่งของ**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ประทานหม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ในหนังสือวรรณคดีฉบับเมษายนพุทธศักราช 2491 ได้ทรงอธิบายประเพณีการตั้งหลักเมือง ความตอนหนึ่งว่า

According to the memo of Prince Damrong to M.R. Sumanachart Swasdikul, taken from the April issue of Wong Wanakadi magazine in 1948, the tradition of erecting the enshrined pillar was explained as follows;

“เมื่อ**พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก**ข้ามฟากมาจากธนบุรี สิ่งแรกที่กระทำคือตั้งหลักเมือง คิดดูด้วยปัญญาก็เห็นเป็นการสมควร เป็นยุติได้แน่นอนว่าจะตั้งเมืองที่ตรงนี้ ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายความไม่แน่ก็คงมี อาจเปลี่ยนแปลงโยกย้ายได้ ที่ปักไปแล้วคนเป็นใจด้วยทุกคน หนึ่งควรสังเกตไว้ด้วยว่า การตั้งเมืองใหญ่มีของ 2 อย่างกำกับกัน คือ หลักเมืองและ**พระบรมธาตุ**”

“When King Phra BuddhaYodfa crossed the river from Thonburi, the enshrined pillar was his first mission. With circumspect calculation, the conclusion was to found the new capital city where it has been until now. However, without any marking, there would be no certainty. The moving might be likely to happen again. Therefore, everyone agreed to have the city pillar. It should be noted that there must be two markings in the founding of the capital city: the enshrined pillar and the Lord Buddha’s Relics.”

พระอธิบายข้างต้นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก เพราะในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มิได้ทรงแถลงนโยบายให้ชัดเจนไปว่า จะทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีถาวรหรือชั่วคราว แต่โดยจิตใจของประชาชนส่วนใหญ่แล้ว ยังมีความรักความผูกพันกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างยิ่ง และตั้งความปรารถนาว่าจะได้ทวนไปฟื้นฟูบูรณะกรุงศรีอยุธยากันใหม่ ดังนั้นการยกเสาหลักเมืองซึ่งกรุงธนบุรีไม่มีเสาหลักเมือง จึงเท่ากับเป็นประกาศนโยบายว่า จะสร้างราชธานีใหม่ ณ ที่นี้เป็นการแน่นอน และเป็นการรวมขวัญกำลังใจ สร้างประชามติให้ประชาชนเห็นด้วย

The explanation is considered greatly valuable in the view of political science. During the reign of King Taksin, there was no official announcement that Thonburi would be the permanent or temporary capital city. Spiritually, most of the citizens were still bound to Ayutthaya. They yearned and wished to go back to reconstruct the destroyed capital city. To erect the enshrined pillar in the reign of Rama I was to announce that the new capital city was to be surely founded. The city pillar was the spirit center, resulting from a referendum.

เมื่อยกเสาหลักเมืองและเสด็จมาประทับยังพระราชวังที่สร้างด้วยไม้เป็นการชั่วคราวแล้ว ปีรุ่งขึ้นพุทธศักราช 2326 ก็เริ่มการสร้างพระนคร ดังพระราชพงศาวดารบรรยายว่า

When the enshrined pillar was placed, King Rama I proceeded to reside in the new palace which was temporarily built with wood. The next morning was the first day of the Thai New Year in 1783, the city construction began as the history read:

“ในจุลศักราช 1145 ปีเถาะเบญจศก โปรดให้ตั้งกองสักเลขไพร่หลวงไพร่สมกำลัง และเลขหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น โปรดให้รื้อป้อมวิชัยนทร์และกำแพงเมืองธนบุรีซึ่งพากตะวันตกออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร 10,000 เข้ามาขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออกตั้งแต่บางลำพูตลอดมาออกแม่น้ำเจ้าพระยาใต้เหนือวัดสามปลื้ม ยาว 85 เส้น 13 วา กว้าง 10 วา ลึก 5 ศอก พระราชทานชื่อว่าคลองรองกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองรอบกรุงข้างใต้ ไปจนปากคลองด้านเหนือ ยาว 91 เส้น 16 วา รวมทางน้ำรอบพระนคร 177 เส้น 9 วา แล้วขุดคลองหลุดจากคลองคูเมืองเดิม 2 คลอง ออกไปบรรจบคลองรอบกรุง และขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง พระราชทานนามว่าคลองมหานาค เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำ เหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า และวัดสะแกนั้น เมื่อขุดคลองมหานาคแล้วพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ ว่าวัดสระเกศ และขอแรงเขมรที่มาช่วยขุดคลองให้ช่วยขุดรากทำพระอุโบสถใหม่ด้วย

ครั้นขุดคลองและเตรียมอิฐปูนและตัวไม้สำหรับก่อสร้างพระนครพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ลาวเมืองเวียงจันทร์ 5,000 และมีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมืองตลอดจนหัวเมืองริมแม่น้ำโขงพากตะวันตกเข้ามาพร้อมกันในกรุง แล้วให้ปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมือง ให้ช่วยคุมไพร่ขุดรากก่อกำแพงรองพระนคร และสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน 10 เส้นบ้างไม่ถึง 10 เส้นบ้างรอบพระนคร”

คลองคูเมืองเดิมในอดีต ตรงหน้าวัดราชพิพิธสุตวันาราม

"In 1783, the Rabbit Year, King Rama I ordered a big working group to make new bricks and take some bricks down from the walls of the old capital. The Grand Palace and the Bowornasathan Mongkol palace (Palace to the Front) were built in that year. The Witchayen Fort and the walls of Thonburi were demolished, in order that the capital could expand. Ten thousands Khmer workers were enlisted to dig a canal in the east starting from Bang Lampoo to meet the river before reaching Wat Sam Preum. The canal was 84 sen 13 wa long, 10 wa wide and 5 sok deep. It was given the name "Rob Krung Canal". The length of the river that ran from the mouth of the Rob Krung Canal to the mouth of a canal in the north was 91 sen 16 wa. In total, the city was surrounded by the watercourse of 177 sen and 9 wa long. Two additional canals were dug starting from the existing ditch to meet the Rob Krung Canal. Finally, another canal was dug above Wat Sakae. This one was big and given the name "Mahanak Canal". In the rainy season, the Mahanak Canal was filled with people celebrating and singing like the old time in Ayutthaya. After the last canal was completely dug, Wat Sakae was given the new name "Wat Sa Ket". And the Khmer workers were asked to help digging the base for a new ordination hall.

After all the canals were completed, bricks were made and wood was prepared, King Rama I ordered five thousand Lao people from Vientiane be enlisted to build the city. At the same time, the official notes were sent to all governors in the provinces, including the ones along the west side of the Khong River. They were requested to come and gather in the city. Everyone was assigned to watch over workers, both in the city and in the nearby provinces. The construction of city walls began, along with forts at every 10 sen of the walls."

สรุปคือ กำแพงคูพระนครมีความยาวเป็นระยะทางถึง 177 เส้น 9 วา (7,200 เมตร) มีเนื้อที่ภายในกำแพง 2589 ไร่ ตัวกำแพงสูง 7 ศอก (3.60 เมตร) กว้าง 5 ศอก (2.70 เมตร) มีประตูใหญ่ 16 ประตู ป้อมปืน 14 ป้อม เช่น ป้อมพระเมรุ ป้อมพระอาทิตย์ ป้อมพระจันทร์ ป้อมมหากาฬ ปัจจุบันตัวกำแพง ป้อมปืน ประตูเมือง ได้รื้อลงหมดเหลือแต่ป้อมปืน 3 ป้อม และ กำแพงอีกเล็กน้อยเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

Eventually, the city walls were 177 sen 9 wa long (7,200 metres), surrounding the city area of 2,589 rai. They were 7 sok high (3.60 metres) and 5 sok thick (2.70 metres). There were 16 big gates and 14 forts such as Phra Sumeru, Phra Aditaya, Phra Candra, Mahakala. In the later time, the walls, forts and gates were demolished. Only three forts and some parts of the walls are regrettably left today.

การสร้างพระนครนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าพยายามลอกผังเมืองกรุงศรีอยุธยามาใช้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น สร้างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลริมแม่น้ำเจ้าพระยา

ภาพที่วัดศรีเริ่มฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา สังเกตป้อมมหาชัยยังคงอยู่
The Perspective of Bangkok in King Rama IV reign.

ตั้งตะวันออก สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังเหมือนวัดพระศรีสรรเพชญ์
สร้างวิหารพระโตคือวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวรารามเหมือนวัดพนัญเชิง แบ่งที่ดินออกเป็น
เขตต่างๆ ตามประโยชน์ใช้สอย เช่น บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านหม้อ บ้านดินสอ บ้างช่างหล่อ
บ้านนาเกลือ สร้างคลองมหานาคและภูเขาทองให้เหมือนกรุงศรีอยุธยา การที่พยายามจำลองผังเมือง
กรุงศรีอยุธยาดังนี้ อาจสันนิษฐานความประสงค์ได้เป็น 2 ประการ คือ ประการแรกผังเมือง
กรุงศรีอยุธยาเป็นผังเมืองที่ใช้ได้ผลและมีความเคยชินอยู่แล้ว ประการที่สองเป็นเหตุผลทางรัฐศาสตร์
ที่จะให้ชาวเมืองลี้ภัยไปยังประเทศใกล้เคียงว่า บัดนี้ประเทศไทยตั้งตัวติดแล้ว สามารถรวบรวมสรรพ
กำลังสร้างบ้านเมืองให้บริบูรณ์ดุจเดิมได้ เป็นการดำเนินสงครามจิตวิทยาทางหนึ่ง ดังนั้นคำขวัญที่ว่า
“สร้างให้เหมือนสมัยที่บ้านเมืองดี” จึงเป็นอุดมการณ์ที่ถือปฏิบัติกันมารวมร้อยปี

The new capital construction was an attempt to have the city plan identical to that of Ayutthaya. The Grand Palace and the Palace to the Front were built on the eastern bank of the Chao Phraya River. Wat Phra Sri Rattana Sasadaram, like Wat Phra Sri Sanpetch, was located within the compound of the Grand Palace. The assembly hall housing Phra Toa or Phra Sri Sakyamuni in Wat Sudat Thepwararam was similar to the one of Wat Panancheng. The city area was divided by local occupations such as Baan Bai (making bows carried by Buddhist monks), Baan Dokmai (selling flowers), Baan Moh (making pots), Baan Dinso (making pencils), Baan Chang Loh (casting images), Baan Nang Lerg (Nang Lerg is the name of a famous large jar maker). Like Ayutthaya, the new capital city had the Golden Mount and the main canal, the Mahanak Canal. It is assumed that Ayutthaya's city plan was used due to two reasons. First, the city plan was effective and familiar. Second, to have the same city plan, according to the political policy, was a tool to show the neighboring countries that Thailand had gained back its strength and force. It was the psychological war to let those countries know of the rebirth of Thailand. This is the proof that the motto "building the city as its flourishing time" has been practical for hundred years.

พระราชพงศาวดารบรรยายว่า ครั้นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จึงทรง
พระกรุณาโปรดให้จัดการสมโภชพระนครต่อเนื่องกันไป โดยนิมนต์พระสงฆ์ทุกพระอารามทั้งในกรุง
และนอกกรุงขึ้นเจริญพระพุทธมนต์บนเชิงเทินทุกโบสถ์มา เสด็จล่องเรือพระนคร พระราชทานเงิน
ขอแรงข้าราชการทำข้าวกระตังเลี้ยงพระทั้งสิ้น และให้ตั้งโรงทานรายรอบพระนคร พระราชทานเลี้ยง
ยากจนวิพทุกทั้งปวง แล้วให้ตั้งต้นกลัปลพฤษตามวงกำแพงพระนคร ทิ้งทานต้นละซัง 3 วัน ลั่นพระ-
ราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้มีการมหรสพต่างๆ มีละครผู้หญิงโรงใหญ่ เงินโรงวันละ 10 ชั่ง เป็นสมโภช
วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย ครบ 3 วันเป็นกำหนด

According to the chronicle, after the coronation ceremony King Rama I hosted the Grand Celebration of the Capital Establishment for three days. Monks from every temple, both inside and outside the city, were invited to chant blessings on a rampart of every boundary stone around the city, one monk for one stone. His Majesty gave money to government officers and asked them to arrange food for monks. There were charity halls everywhere in the city to feed the poor and the wanderers. The trees decorated with 3-chang money were placed on the city walls for three days. His Majesty spent a large amount of his personal money for the celebration. There were many kinds of entertainments and many big playhouses of actresses. Each house was given 10 chang every day. The event was as well the celebration of Wat Phra Sri Rattana Satsadaram.

ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึงพระราชทานนามพระนครใหม่ให้ตรงกับนามพระพุทธ-
รัตนปฏิมากรว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตน
ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะวิษณุกรรม
ประสิทธิ์”

Following the Grand Celebration, King Rama I gave the name to the new capital city. Rhymed
with the name of the Emerald Buddha, it was “Krungthep Mahanakorn Bovorn Rattanakosin
Mahintharayuthaya Mahadilok Popnoparat Ratchathanee Burirom Udom Ratchanives Maha Satan
Amornpimarn Awatansathit Sakkathattiya Wisnukamprasit”.

สรุปแปลความได้ว่า เป็นพระมหากษัตริย์ที่ดำรงรักษาพระพุทธมณีนีรัตนปฏิมากรเป็นแก้วอย่างดี
มีสิริอันประเสริฐ สำหรับพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ประดิษฐานกรุงเทพมหานครนี้ ตั้งแต่
พระราชทานนามนี้ว่า บ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสมบูรณ์ขึ้น ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงสร้อยที่ว่า บวรรัตนโกสินทร์เป็นอมรรัตนโกสินทร์ นอกนั้นก็คงไว้
ตามเดิม การสถาปนากรุงเทพมหานครและการฉลองสมโภชกรุง จึงยุติลงได้ด้วยประการฉะนี้

The name means “The capital city keeps the heavenly Emerald Buddha. With the power of the
king who built it, the city will be peaceful and prosperous”. In the forth reign, the king changed the part
from “Bovorn Rattanakosin” to “Amorn Rattanakosin”. Bangkok was founded and grandly celebrated.

สมโภชพระนครครบร้อยปี พุทธศักราช 2425

100th Anniversary Grand Celebration of the Capital Establishment in 1882

นับตั้งแต่ พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น
เป็นราชธานี และได้มีพระมหากษัตริย์ สิบราชสันตติวงศ์ต่อเนื่องกันมาถึง 5 พระองค์ ด้วยความสงบ
เรียบร้อย ปราศจากการแก่งแย่งชิงอำนาจกัน ทุกพระองค์ได้ทรงปราบปรามศัตรู ป้องกันพระนคร และ
ทำนุบำรุงราษฎรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้ได้อยู่เย็นเป็นสุข จนถึงกาลครบ 100 ปี ในวันที่ 6 เมษายน
พุทธศักราช 2425 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริที่จะมีการสมโภชพระนคร
เป็นการใหญ่ ให้เป็นที่ชื่นชมยินดีทั่วกัน จึงได้มีประกาศการสมโภชพระนคร กำหนดวัตถุประสงค์
และหลักการว่าจะจัดงานอย่างใดบ้าง ซึ่งปรากฏว่าสามารถดำเนินงานได้ตามที่กำหนดเกือบจะครบถ้วน
จึงขอสรุปงานสมโภชพระนครได้ดังนี้

After King Rama I of the Chakri Dynasty founded Rattanakosin as the capital city, there
were four kings succeeding to the throne and peacefully ruled the country. They had eradicated all enemies
and protected the nation. On 6th April 1882, King Rama V wished to have the 2nd Grand Celebration of the
Capital Establishment.

The details of the Grand Celebration were as follows;

1. การฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อแรกสถาปนาพระบรมมหาราชวังและพระนคร ก็มี
การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามลงเป็นหลักก่อน จึงถือได้ว่าวัดนี้เป็นวัดคู่พระนคร และเป็น
ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร อันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรง

ถือว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บุญบารมีของพระองค์ ต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามนี้อย่างกว้างขวาง และมีการฉลองสมโภชเป็นงานใหญ่เป็นครั้งที่สอง จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระอารามชำรุดทรุดโทรมมาก และมีรายการก่อสร้างเพิ่มเติมแต่ยังไม่แล้วเสร็จอีกบางรายการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ ซึ่งเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ ปันกันเป็นนายด้านทำการวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยแข็งแรงให้แล้วเสร็จทันกำหนดให้จงได้

1. The Celebration of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram – When the Grand Palace and the capital city were built, Wat Phra Sri Rattana Sasadaram or the royal temple was as well constructed. The temple, therefore, has been the symbol of the nation. It houses the Emerald Buddha which King Rama I considered his august power support. In the reign of King Rama IV, the temple was restored and celebrated. During the rule of King Rama V, the temple was in the state of decay and some additional constructions were not yet completed. His Majesty then ordered his younger brothers to be responsible for the construction of the temple.

งานสำคัญในการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ พระพุทธปรางค์ปราสาทหรือปราสาทพระเทพบิดรในปัจจุบันและพระศรีรัตนเจดีย์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างขึ้นใหม่แต่สิ้นรัชกาลเสียก่อนแล้วเสร็จ จึงได้ดำเนินการต่อด้วยความประณีตงดงามยิ่ง เช่น การทำบานทวารและบัญชีประดับมุกลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด 5 ตระกูล อันเป็นงานประดับมุกขนาดใหญ่ที่งดงาม ครั้งหลังสุดของสมัยรัตนโกสินทร์ การพอกแก้วรูปทรงพระศรีรัตนเจดีย์และประดับหัวด้วยกระเบื้องทอง จึงเป็นพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่มีสัดส่วนงดงามเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงการตกแต่งประดับบริเวณลานไฟทีของพระพุทธปรางค์ปราสาทและพระศรีรัตนเจดีย์ เช่น การทำบุษบกประดิษฐานตราแผ่นดินประจำรัชกาล การหล่อรูปช้างเผือกประจำรัชกาล หล่อรูปสัตว์หิมพานต์ทำนครวัดจำลองด้วยปูน โดยมีสัดส่วนถูกต้องตรงกับของจริงในประเทศกัมพูชา นอกจากนี้ได้ซ่อมอาคารทุกหลังทั่วพระอาราม ตั้งแต่พระอุโบสถเป็นต้นมา มีงานวรรณกรรมสำคัญเกิดขึ้น คือการแต่งโคลงเรื่องรามเกียรติ์ลงบนแผ่นศิลา ประดับเสาศาลาพระระเบียงรอบวัด

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในสมัยรัชกาลที่ 5 สังกัดจากเจดีย์ซึ่งไม่มีอยู่ในสมัยปัจจุบัน
Chapel Royal in the reign of King Rama V. The chedi is no longer there.

During the restoration, the construction of a pavilion with a prang (later named the Royal Pantheon) and Phra Sri Rattana Chedi begun in the reign of Rama IV was elaborately carried on. Doors and windows were laid with mother of pearl in the four patterns of the highest royal decorations. They were the last grand mother-of-pearl works of the Rattanakosin time. Phra Sri Rattana Chedi was re-plastered for a better shape and covered with gold tiles. It became the magnificent grand chedi with perfect structure. The platform supporting the Royal Pantheon and Phra Sri Rattana Chedi was decorated with artwork such as small pavilions, each of which housed the emblem of the state in each reign, cast images of white elephants in each reign, statues of creatures and a cement miniature of Angkor Wat Temple in Cambodia with an accurate shape. Moreover, every building in the complex, starting with the ordination hall, was repaired. It was the time when the great literature was born. The verses of *Ramakien* were composed and engraved on stones used to decorate the pillars of the gallery

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้เงินพระคลังข้างที่ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชอุทิศไว้สำหรับการซ่อมพระอารามหลวงรวมกับเงินพระคลังข้างที่ส่วนพระองค์ 2 รายการนี้เท่านั้นในการซ่อมพระอาราม และมีพระวิริยอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินมาทรงตรวจงานซ่อมแซมพระอารามทุกวันพระจนแล้วเสร็จ

King Rama V merely spent money from the Treasury, which King Rama IV had donated to the restoration of the royal temples, and his personal money for the renovation. Moreover, he proceeded to the temple every day to check over the work until everything was completed.

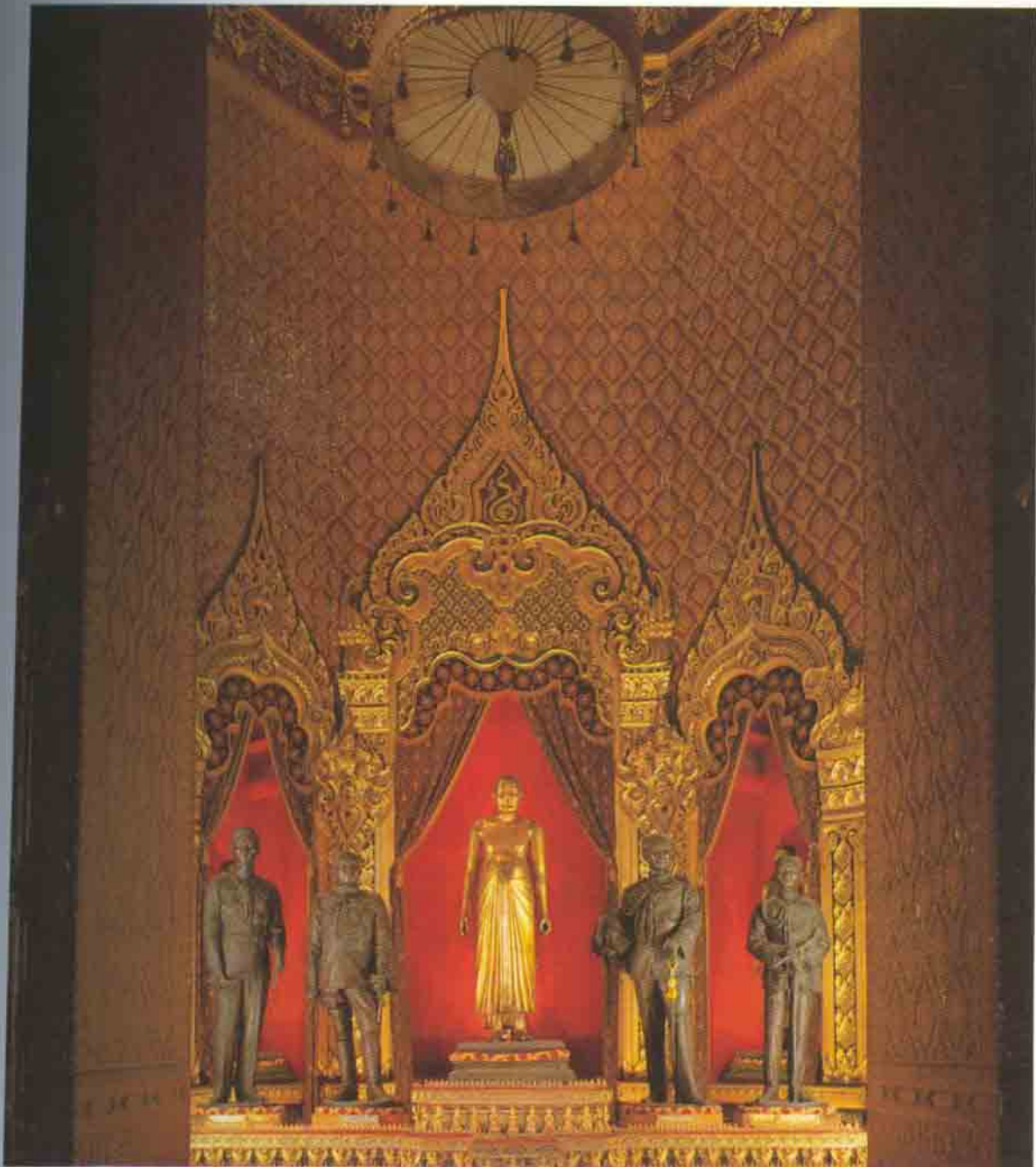
2. การประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 - 2 - 3 - 4 ที่พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 4 พระองค์ที่เสด็จสวรรคตล่วงไปแล้ว สำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ กราบถวายบังคมระลึกถึงพระเดชพระคุณปีละครั้ง แต่ยังมีที่ประดิษฐานให้มั่นคงและยิ่งใหญ่สมควรด้วยพระเกียรติยศไม่ โดยได้อัญเชิญไปประดิษฐานที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทเป็นการชั่วคราว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างปราสาทห้ายอดขึ้นพระราชทานนามว่าพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท เพื่ออัญเชิญพระบรมรูป 4 รัชกาลมาประดิษฐานที่พระที่นั่งใหม่องค์นี้

2. The statues of King Rama I, II, III and IV were placed in the Sivalaya Mahaprasada Hall -- King Rama V ordered the statues of the four late kings to be made, in order that the present king, royal families and government officers could commemorate once a year. However, there was no such a grand and supreme place to house the statues. Sutthai Sawan was temporarily used to house the statues before the five - tiered hall named Sivalaya Mahaprasada was constructed. After the new hall was completed, the statues of the past kings were moved in.

การปั้นหล่อพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 - 2 - 3 - 4 นั้นทำด้วยความยากลำบากเพราะไม่เคยมีพระบรมรูปมาก่อน จึงต้องปั้นด้วยคำให้การของผู้ที่เคยเห็นพระองค์จริง โดยเฉพาะรัชกาลที่ 1 มีผู้ทันเห็นพระองค์จริงน้อยมาก แต่ก็ยังสามารถหามาได้ 4 - 5 คน ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าช่างปั้นได้ปั้นเหมือนพระองค์จริงมากที่สุด เพราะเป็นวิธีการเดียวกับที่ใช้ในปัจจุบัน คือวาดรูปเหมือนจากผู้พบเห็นบุคคลที่ต้องการวาดหรือปั้น ส่วนพระบรมรูปรัชกาลที่ 4 นั้นได้ปั้นรัชกาลแต่ก็ยังไม่โปรด จึงได้แก้ไขปรับปรุงใหม่จนเป็นที่พอใจของบุคคลร่วมสมัยรับรองว่าถูกต้อง

The making of the four statues was a difficult work since there were no photos to be models. Their appearances were told by people who had seen the kings in person. In particular, the statue of King Rama I was the most difficult job because not many people in his time were still alive. However, they could

eventually find four or five men to make sure that the statue looked identical to King Rama I. Today, this mean is still used when an artist has to make a statue or draw a portrait of a person in the history. For the statue of King Rama IV, King Rama V was not satisfied with it and had it corrected until everyone approved.

3. การประดิษฐานศาลสถิตยุติธรรมถนนราชดำเนินข้างสนามหลวง มีพระราชดำริว่า การตัดสินใจของราษฎรให้เป็นไปโดยกฎหมายและความชอบธรรมนั้น เป็นพระราชกิจอันสำคัญแห่งความสุขความเจริญของพระราชอาณาเขตเป็นอย่างยิ่ง แต่ปรากฏว่าปัจจุบันบ้านเมืองเจริญเปลี่ยนแปลงไปกว่าเก่ามาก กฎหมายและวิธีกระบวนพิจารณาอย่างเก่าเปลี่ยนแปลงไปไม่ทันความต้องการ ถ้อยความตามโรงศาลจึงคั่งค้างมากขึ้น เจ้าพนักงานซึ่งทำการในกระบวนพิพากษา ก็แยกย้ายกันอยู่ตามกรมต่างๆ และมีการอื่นไม่ใคร่มีเวลาพิจารณาพิพากษาคดีความ ทรงได้สวนศึกษาการ

เก่าใหม่และอย่างธรรมเนียมต่างๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศโดยละเอียดแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า จะต้องจัดตั้งศาลใหญ่รวบรวมความทุกศาลทุกกระทรวงมาประชุมกันว่าความ และจะโปรดเกล้าฯ จัดกฎหมายอย่างธรรมเนียมที่จะตัดเหตุที่เป็นการกีดขวางแก่ยุติธรรมให้ลดน้อยลงไปจงได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์พัฒนศักดิ์ที่สมุหพระกลาโหม เป็นแม่กองจัดจ้างนายช่างชาวยุโรปกระทำการสร้างศาลหลวงที่สูงที่สุด สำหรับรักษาการยุติธรรมเป็นหลักเป็นประธานสำหรับพระนครสืบไป กำหนดจะได้ก่อพระฤกษ์วางแท่นศิลาประถมฐาน ในวันที่บรรจบรอบร้อยปีนี้ด้วย

3. The Court of Justice was established on Ratchadamnoen Road near the Meru Ground -- King Rama V realized that the lawful and rightful judgment was his first- priority mission for the well - being of his citizens. During the reign of King Rama V, the law and the old process of litigation were outdated, leading to accumulative unsettled lawsuits. Moreover, court officers were moved to other departments doing other jobs. His Majesty interrogated at length all cases and thoroughly studied both domestic and international traditions. Finally, King Rama V wished to establish a central court where all lawsuits could be taken into consideration by courts and ministries. His Majesty, furthermore, ordered the law to be written in order to increase standard justice. King Rama V commanded Phraya Surawongsa Vaiyavat Pattanasak to hire European engineers to build the Royal Supreme Court in order that the justice should be followed as the nation's principle. The first base stone was scheduled to be placed during the 100th anniversary celebrations of the capital establishment.

อาคารศาลสถิตยุติธรรมดังกล่าว เป็นอาคารที่สง่าสวยงามมาก และได้ใช้ประโยชน์ในการยุติธรรมมาจนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้รื้อถอนเพื่อสร้างอาคารสมัยใหม่ขึ้นทดแทน แทนที่จะอนุรักษ์อาคารเดิมไว้เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างมาก

The Court of Justice Hall was a grand and exquisite building. It was used until the Revolution. At that time, the hall was regrettably demolished and replaced by the modern - styled building.

4. การจัดงานมหกรรมแสดงสินค้าภายในประเทศทรงพระราชดำริว่า การทำมาหากินของประชาชนมีความเจริญขึ้น ควรจะจัดหาสิ่งของต่างๆ ซึ่งเป็นพืชพันธุ์เพราะปลูกอันเกิดขึ้นและเป็นอยู่ในกรุงสยาม เป็นที่เลี้ยงชีวิตและซื้อขายของราษฎรและพลเมืองทั้งปวงและเครื่องมือซึ่งจะประกอบการเหล่านั้นทุกอย่าง และสิ่งของที่ได้ทำขึ้นด้วยฝีมือชาวสยามเองใช้จ่ายในกรุงสยามและได้ขายไปต่างประเทศทั้งปวง ควรรวบรวมตั้งขึ้นไว้ในที่แห่งหนึ่ง เพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการและราษฎรชาวสยามและชาวต่างประเทศได้มาดูเห็นสิ่งของทั้งปวง และได้เป็นที่แนะนำแห่งคนทำมาหากินและคนที่จะซื้อขายทั้งปวง

4. The Exhibition Fair for Domestic Products -- King Rama V realized that a living of his people had become prosperous. The local products, crops and handicrafts should be traded both domestically and internationally. All the goods needed to be gathered at one place in order that royal families, government officers and citizens could see and buy. Additionally, people could make a living and trade here.

อาคารการจัดงานแสดงสินค้าภายในประเทศ จัดขึ้นที่ท้องสนามหลวงเป็นเวลาถึง 3 เดือน แม้จะเป็นการจัดแสดงครั้งแรกของประเทศ ก็ทำได้ดีและได้ผลตามสมควร นอกจากนั้นเป็นการยืนยันได้ว่า เมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นบรรดาสິงของต่างๆ ขาดแคลนขัดสนยิ่ง เพราะบ้านเมืองแตกยับเยิน ของที่ได้เห็นในบัดนี้เป็นของที่เกิดขึ้นใหม่ในร้อยปี ซึ่งพระบรมราชวงศ์ในปัจจุบันได้ดำรง

รักษาแผ่นดินสืบมาจนบรรจบครบร้อยปี ควรที่จะเกิดความยินดีแก่คนทั้งปวงได้ จึงมีพระบรมราชโองการของพระเจ้าบรมวงศ์เธอและข้าราชการบางพระองค์บางท่าน เก็บรวบรวมสิ่งของต่างๆ เป็นส่วนๆ ตามที่มีที่เป็นในพระราชอาณาเขต และให้มีท้องตราออกไปถึงหัวเมืองทั่วขอบเขตที่สีมา ให้ส่งสินค้าสิ่งของบรรดาที่มีในบ้านเมืองเข้ามาจัดแสดงทั่วทุกเมือง นับว่าเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศที่ดีประการหนึ่ง

The Exhibition Fair for Domestic Products was held at the Meru Ground for 3 months. Despite its first time, the fair went well and successful. This showed that although everything had been destroyed before Rattanakosin was founded, Thailand could make it up in a hundred year. Moreover, the Royal members could keep the country in peace until its 100th year. Thai people then deserved to rejoice. His Majesty asked some of royal members and government officers to collect all kinds of products in the capital city and provinces and to have them exhibited and traded in every city to promote the national economy.

งานสำคัญอีกประการหนึ่งของการสมโภชพระนครร้อยปี คือ กิจกรรมด้านพระศาสนา ได้แก่ การบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานถวายสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระเจ้าและพระบรมราชวงศ์ และการเจริญพระพุทธมนต์ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในสถานที่สำคัญต่างๆ ตลอดจนบนป้อมปราการ เชิงเทินกำแพงรอบพระบรมมหาราชวัง พระราชวังบวรสถานมงคล และกำแพงกรุงรัตนโกสินทร์ทุกโบสถ์ รวมทั้งถวายภัตตาหารเครื่องปัจจัยไทยธรรมต่างๆ การจุดพลุดอกไม้ไฟและมหรสพต่างๆ ทั้งที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและรายรอบพระนคร 3 วัน 3 คืน เป็นที่รื่นเริงยินดีโดยทั่วหน้ากัน

Other significant activities on the occasion of the Grand Celebration were related to religions. Merits were made for the late kings and royal members. Monks chanted blessings at Wat Phra Sri Rattana Sasadaram, important places, forts, and on ramparts of the walls of the Grand Palace and the Palace to the Front and every boundary stones of city walls. Food and essentials were offered to monks. Fireworks were lit and entertainments were performed within the temple and around the capital city for three days three nights. It was the national joyful time.

พระราชพิธีฉลองพระนครรอบ 150 ปี พุทธศักราช 2475

150th Anniversary Grand Celebration of the Capital Establishment in 1932

หลังจากได้มีพระราชพิธีฉลองพระนคร เมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นปฐมฤกษ์แล้ว ได้มีพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 100 ปี เมื่อพุทธศักราช 2425 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นครั้งที่สอง และเมื่อถึงพุทธศักราช 2475 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีพระราชพิธีฉลองพระนคร เป็นงานใหญ่อีกวาระหนึ่งเป็นครั้งที่สาม โดยกำหนดงานแบ่งเป็น 3 ภาค คือ

After the first Grand Celebration of the Capital Establishment in the reign of King Rama I and the 100th Anniversary Grand Celebration in the rule of King Rama V in 1882, King Rama VII wished to have the third Grand Celebration in 1932. The program was divided into three parts;

ภาคที่ 1 งานฉลองพระนคร ประกอบไปด้วย การบูชาบวงสรวงสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้า การฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และการเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์

ภาคที่ 2 งานเฉลิมราชสิริราชสมบัติ

ภาคที่ 3 งานพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

ดังมีรายละเอียดที่พอจะสรุปได้ต่อไป

Part I – The celebration of the capital establishment which consisted of the worship to the late kings, the celebration of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram and the inauguration ceremony of the monument of King Rama I

Part II – The celebration of the throne

Part III – The merit-making ceremony

The details of the celebration can be summarized as follows;

“พระราชพิธีเฉลิมกรุงเทพมหานคร อันประดิษฐานมาครบ 150 ปี เมษายน พ.ศ. 2475 ตามความที่ทรงพระราชดำริว่า ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงสร้างกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์นี้ เมื่อพุทธศักราช 2325 จนถึงระยะสมัยที่อายุกรุงเทพมหานครจะครบ 150 ปี ในพุทธศักราช 2475 สมควรจะมีการฉลองพระนครและสร้างอนุสรณ์ขึ้นไว้เป็นที่ระลึกถึงพระเดชพระคุณใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ร่วมกับรัฐบาล และพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน และผู้ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกกับสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมการคมนาคมทางบกกระวางจังหวัดพระนครกับกรุงธนบุรี พระราชทานนามว่าสะพานพระพุทธยอดฟ้า ทั้งสองสิ่งรวมกันเรียกว่าปฐมบรมราชานุสรณ์ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสาธารณบุญราศีเพิ่มพูนพระบารมีอาทิคือ ทรงปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และสร้างคัมภีร์พระธรรมเทศนา บัดนี้สำเร็จบริบูรณ์ทุกสิ่งแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบการพระราชพิธีเฉลิมกรุงเทพมหานคร มีกำหนดงานแบ่งเป็นสามภาค ดังต่อไปนี้”

“As for the 150th Anniversary Grand Celebration of the Capital Establishment in April 1932, according to King Rama VII, since King Rama I of the Chakri Dynasty founded Bangkok in 1782, it has come to the 150th year of the capital city in 1932. On this auspicious occasion, the Grand Celebration should be held and a monument should be made in the commemoration of King Rama I. His Majesty, therefore, jointly donated personal money with the government, royal members, officers, citizens and immigrants to build the monument of King Rama I and a bridge over the Chao Phraya River to connect the capital city and Thonburi. The bridge was given the name “Phra Buddha Yodfa”. The monument and the bridge are called “**Patom Borom Rachanusorn**” (the remembrance of the first king). Additionally, His Majesty has performed many kinds of merit-making such as restoring Wat Phra Sri Rattana Sasadaram and having Buddhist scriptures made for preaching. Today, every mission has been completed. The Grand Celebration consists of three parts and can be described as follows;”

Part I – The Celebration of the Capital Establishment

ก. การบูชาบวงสรวง

A. Worship to the Late Kings

วันที่ 4 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 17 นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าพระที่นั่งเทียมม้า 6 จากพระที่นั่งบรมพิมาน พระบรมมหาราชวังไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแทนพสกนิกรชาวสยามทั้งปวง มีพระราชดำรัสตอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปประทับพระมณฑปที่บวงสรวงท้ายพลับพลา ทรงแปรพระพักตร์สู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนถวายนมัสการพระรัตนตรัย และสักการบวงสรวงสมเด็จพระอดีตมหาราชเจ้าแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับพลับพลา โปรดเกล้าพระราชทานธงชัยเฉลิมพลแก่กองทหาร 12 ธง แล้วเสด็จลงทรงพระดำเนินไปขึ้นประทับรถม้าพระที่นั่ง ประทับพิจารณาท้องสนามหลวงเพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาส ให้ทวยราษฎร์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

On 4th April 1932 at 5:00 p.m., King Rama VII left Borom Phiman in the compound of the Grand Palace and proceeded to the Meru Ground by a royal horse carriage. Phya Yommaraj (Pan Sukhum) paid a tribute to His Majesty on behalf of Thai citizens. His Majesty accepted and went to the mondop, which was the place of worship, behind the royal pavilion. King Rama VII sat there, facing Wat Phra Sri Rattana Sasadaram. He lit candles and incense sticks to pay homage to the Three Gems and to worship the late kings. Then His Majesty returned to the pavilion. There, he gave twelve flags of victory to the army troops. After that, King Rama VII ascended the royal horse carriage to circumambulate the Meru Ground clockwise and meet his well – wishers. Finally, His Majesty returned to the Grand Palace.

ข. การฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

B. Celebration of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram

วันที่ 4 เมษายน พุทธศักราช 2475 หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับจากทรงบวงสรวงสมเด็จพระอดีตมหาราชเจ้าที่ท้องสนามหลวงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีล พระสงฆ์ราชาคณะ 35 รูป มีสมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ จบแล้วถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่ง เคลื่อนไปเทียบที่หน้าประตูสวัสดิโสภณ ทรงจุดดอกไม้เพลิงเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต ดนตรีและมหรสพเริ่มเล่นบัดนั้นไป

On 4th April 1932, after the worship to the past kings at the Meru Ground, King Rama VII proceeded to the ordination hall of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram in the compound of the Grand Palace. Prince Chinnavorn Sirirat, the Supreme Patriarch, gave blessing. Thirty-five high dignitary monks led by the Supreme Patriarch chanted. After that, His Majesty went to the Sawadisopa gate by a royal car. There, King Rama VII lit fireworks to pay homage to the Buddha and his teaching before leaving for Dusit Palace. Music and entertainments began since then.

วันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 10 นาฬิกา 55 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งมาสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อถวายภัตตาหารพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่ก่อน และทรงเจิมคัมภีร์พระธรรมเทศนา จากนั้นทรงพระดำเนินสู่ปราสาทเทพบิดร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระเจ้าแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

On 5th April 1932 at 10:55 a.m., King Rama VII proceeded to the ordination hall of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram by a royal car. His Majesty offered food to the high dignitary monks who chanted the day before. He annotated the Buddhist preaching scriptures. Then, His Majesty went to the Royal Pantheon. He lit a candle and incense sticks to worship the statues of late kings. Finally, King Rama VII left for Dusit Palace.

เวลา 16 นาฬิกา พนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน เวียนเทียนฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดารามและคัมภีร์พระธรรมเทศนา วันนี้มีการแสดงมหรสพตลอดไปจนถึงกลางคืน

At 4:00 p.m., officers placed flower offerings in gold, silver, and crystal clear color at the temple. They then started a procession to celebrate Wat Phra Sri Rattana Sasadaram and the preaching scriptures. Entertainments were performed until late at night.

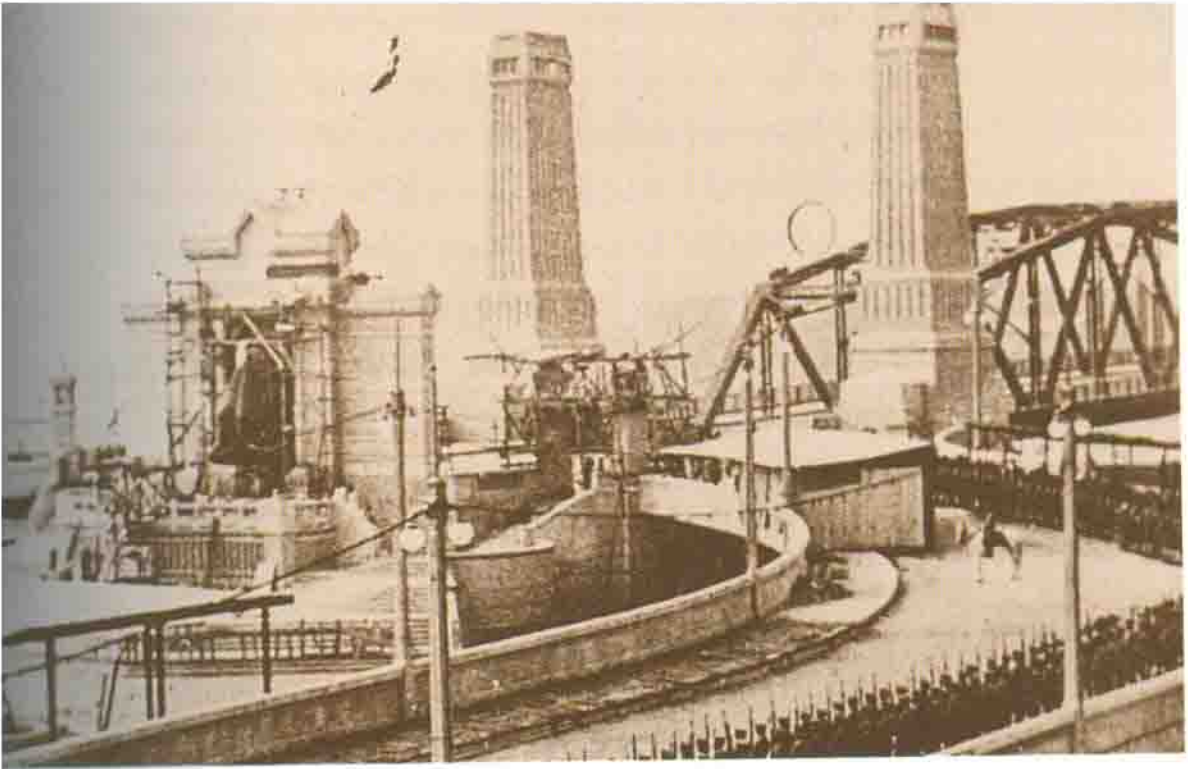
ค. การเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์

C. Inauguration ceremony of the Monument of King Rama I

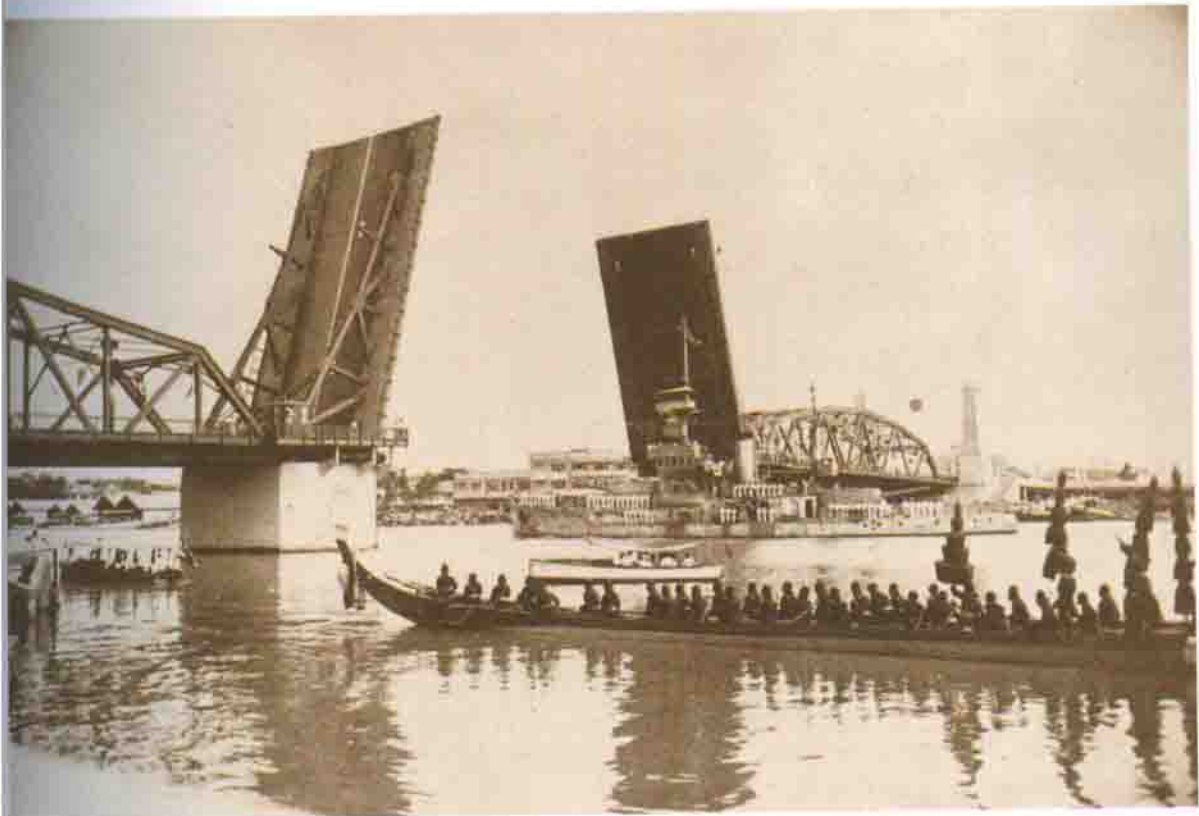
วันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 17 นาฬิกา 10 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระราชวังดุสิตไปยังวัดสุทัศนเทพวราราม เสด็จขึ้นพระวิหารหลวง ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระศรีสากยมุนี พระสงฆ์ 12 พระอาราม รวม 120 รูป มีสมเด็จพระวันรัตเป็นประธาน เจริญพระพุทธมนต์ในการฉลองพระนคร ทรงสดับพระพุทธมนต์พอควรแก่เวลาแล้ว เวลา 17 นาฬิกา 15 นาที เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง ไปยังพระโรงราชพิธีที่เชิงสะพานพระพุทธรูปอดฟ้าฝั่งพระนคร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ระวังนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ และเหรียญรัตนาภรณ์ แก่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่สร้างสะพาน ครั้งพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรก เวลา 18 นาฬิกา 30 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

On 5th April 1932 at 5:10 p.m., King Rama VII proceeded to Wat Sudat Dhepwararam by a royal car. His Majesty entered the assembly hall, lit a candle and incense sticks to pay homage to Phra Sri Sakyamuni. One hundred and twenty monks from twelve temples, led by Somdej Phara Wannarat, chanted blessings on the auspicious occasion of the capital celebration. At 5:15 p.m., King Rama VII went by a royal car to the ceremonial pavilion at the Phranakon side of Phra Buddha Yodfa Bridge. His Majesty lit candles and incense sticks. The Supreme Patriarch gave blessing and monks chanted while the King gave royal letters of appointment and medals to the officers responsible for the bridge construction. After the chanting finished, the Supreme Patriarch bid farewell. Finally, His Majesty left for the Dusit Palace at 6:30 p.m.

วันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 6 นาฬิกา 45 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมราชาภิษิตาภรณ์ ทรงพระมาลาเส้าสูงและพระแสงดาบคาบค่าย เสด็จขึ้นประทับ

งานเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า เมื่อ พ.ศ. 2475
*The Opening ceremony of the Memorial Bridge in 1932
on the occasion of the 150th anniversary of Rattanakosin.*

งานพระราชพิธีเฉลิมกรุงเทพมหานคร 150 ปี พ.ศ. 2475 ในภาพเรือสุโขทัยแล่นผ่านหน้าพระที่นั่งถวายสำ
*H.M.S. Sukhothai moves past the royal party under the opened Memorial Bridge as part of the 150th
anniversary celebration. Its captain and crew give a salute to their Majesties as the ship goes by.*

พระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่จากพระบรมมหาราชวัง ไปยังปฐมบรมราชานุสรณ์ แล้วเสด็จประทับ ณ พระโรงราชพิธี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลแล้ว สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต นายกรรมการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ กราบบังคมทูลรายงานการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ มีพระราชดำรัสตอบแล้ว ระยะเวลา 8 นาฬิกา 15 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจาก พระโรงราชพิธีไปประทับ ณ พระแท่นชুমสาย ทรงกดไฟฟ้าด้วยมิดเงินสำหรับตัดกระดาษ เปิดคลุม พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเปิดป้ายนามสะพานพระพุทธยอดฟ้า พร้อมกับเปิดวิธีสะพาน เสวกโท พระยาโหราธิบดีสั่นมโหรีชัย พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร บัณเฑาะว์ เครื่องดุริยางค์ กองทหารถวายเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารเรือยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศ 21 นัด มหรสพเริ่มเล่นเป็นการฉลองพระมหามันครและปฐมบรมราชานุสรณ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

On 6th April 1932 at 6:45 a.m., King Rama VII dressed in his high royal decorations and fez. Holding his august sword, His Majesty got on a royal vehicle and marched to the monument of King Rama I. Reaching the ceremonial pavilion, His Majesty lit a candle and incense sticks. Prince Nakornsawan Worapinit, the chairman of the construction committee of the monument of King Rama I, gave a work report. His Majesty responded. When it reached the auspicious time at 8:15 a.m., King Rama VII went to a stand and pressed an electric button with a silver knife. Curtains opened and the statue of King Rama I appeared. The Phra Buddha Yodfa Bridge and its plate were opened. A court official, Phya Horathibodee, hit the gong. Monks chanted blessings. Officers played the band with conches, horns, drums and other musical instruments. Army troops paid respect while the band played the king - praising song. Naval officers fired cannons for twenty-one times. Entertainments began to celebrate the capital city and the monuments.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำเนินขึ้นบนบัลลังก์ที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระสุหร่ายสรอง ทรงเจิมพระบรมรูปทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบถวายบังคม แล้วเสด็จกลับคืนสู่พระโรงราชพิธี ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม และของทีระลึกแด่พระสงฆ์ที่เจริญพุทธมนต์ แล้วทรงพระดำเนินไปเกลิงเกย โปรดเกล้าฯ ให้กระบวนพยุหยาตราเดินผ่านหน้าพระที่นั่งถวายตัว กองทหารเดินข้ามสะพานพระพุทธยอดฟ้าถึงกระบวนพระบรมราชอิสริยยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ข้ามสะพานไปยังฝั่งกรุงธนบุรี ทิเียบพระราชยานที่เกยพลับพลาเชิงสะพาน แล้วเสด็จขึ้นประทับในพลับพลา

King Rama VII ascended the throne, on which the statue of King Rama I was seated. His Majesty sprinkled holy water and made blessing marks on the statue. The King lit a candle and incense sticks to pay homage and returned to the ceremonial pavilion. His Majesty offered essentials and souvenirs to the monks. Next, he ascended a platform to look at the procession which passed by to cross the bridge. His Majesty then descended and rested on a royal vehicle and marched across the bridge to the Thonburi side. The royal vehicle drew near a platform at the foot of the bridge. King Rama VII proceeded to the royal pavilion.

พนักงานผู้ประจำสะพานยกสะพานเปิดช่องไว้ให้เรือผ่าน

A bridge official lifted the bridge.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับมุขพลับพลา โปรดเกล้าฯ ให้ยাত্রากระบวน เรือรบ แล่นจากท้ายน้ำลอดช่องสะพาน ผ่านหน้าพระที่นั่งถวายลำไปทางเหนือหน้า เสร็จแล้วกระบวน เรือพระบรมราชอิสริยยศจึงพายถวายลำต่อไป จนถึงเรือเอกชัยเหินหาว เรือเอกชัยหลาวทอง เวลา 10 นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงจากพลับพลาไปประทับในบุษบกบัลลังก์เรือพระที่นั่ง สุพรรณหงส์ ซึ่งเทียบท่าอยู่ที่ท่าหน้าพลับพลา มีเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ทอดบัลลังก์กัญญาเป็น พระที่นั่งรอง ทหารเรือยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศ 21 นัด เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา ใหญ่ ไปเทียบเรือพระที่นั่งท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับ พระราชวังดุสิต

Resting in the royal pavilion, King Rama VII ordered the royal barge procession to move through the bridge and past the royal pavilion. When the Akachai Henhao and Akachai Laothong barges passed by, the Suvarnahansa barge was brought against the platform. His Majesty descended into the barge and sat on the throne. The Anekchart Phuchong barge was the second royal barge. Naval officers fired cannons twenty – one times. The royal barge stopped at the Ratchavoradit Pier. His Majesty ascended and left by a royal car for Dusit Palace.

เวลา 10 นาฬิกา 30 นาที พนักงานตั้งบายศรีและเครื่องสังเวยที่หน้าศาลหลักเมือง พราหมณ์เบิกแว่น เจ้าพนักงานและประชาชนรับแว่นเวียนเทียนสมโภชพระหลักเมือง

At 10:30 a.m., officers placed rice offering and sacrifice in front of the enshrined city pillar. A Brahmin lit a candle and passed it to officers and people.

เวลา 17 นาฬิกา เจ้าพนักงานพระราชพิธีตั้งบานศรีแก้ว ทอง เงิน ที่หน้าพระบรมรูป พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พราหมณ์เบิกแว่น เจ้าพนักงานและประชาชนรับแว่น เวียนเทียนสมโภช พระบรมรูป

At 5:00 p.m., officers placed flower offerings in gold, silver and crystal clear colors in front of the statue of King Rama I.

เวลา 18 นาฬิกา 30 นาที จุดประทีป เล่นมหรสพฉลองพระมหานคร

At 6:30 p.m., lanterns were lit and entertainments began.

วันที่ 7 และที่ 8 เมษายน เวลา 17 นาฬิกา เจ้าพนักงานตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภช พระบรมรูป ทั้งมีการจุดประทีปและแสดงมหรสพเช่นวันก่อนอีก 2 วัน

On 7th and 8th April at 5:00 p.m., officers placed offerings in front of the statue and made the procession around the stand. Lanterns were lit and there were entertainments for two days.

อนุสรณ์สำคัญของงานฉลองพระนครครบ 150 ปี คือ สะพานพระพุทธยอดฟ้าและการวางผังเมืองธนบุรีด้วยการวางแนวถนนในฝั่งธนบุรี รับการมีสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไว้หลายสาย พร้อมกับการขยายถนนและวางแนวถนนในฝั่งพระนครรับสะพานอีกหลายสาย ซึ่งเป็นการขยายความเจริญออกสู่ฝั่งธนบุรีครั้งสำคัญ

The significant remembrance of the Grand Celebration was the Rama I Bridge and Thonburi's city plan. Thonburi's associated roads connecting the bridges in the future were designed. Moreover, the roads on the capital side were expanded while new roads were planned to connect bridges in future. It was the important plan to expand the city to the Thonburi side.

แนวความคิดในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาได้เกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแล้ว แต่ก็ต้องระงับไว้ เพราะฐานะการคลังของประเทศในขณะนั้นยังไม่อำนวยให้สร้างได้ เมื่อมีพระราชดำริจะจัดงานฉลองพระนคร 150 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะสร้างอนุสรณ์สถานในงานนี้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณา ที่สุดคณะกรรมการ 9 เสียง มีมติสมควรสร้างอาคารศาลสถิตยุติธรรมประกอบพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ข้างสนามหลวง แต่กรรมการ 4 เสียง เห็นสมควรสร้างสะพานเชื่อมธนบุรีกับกรุงเทพฯ ที่ได้เสียงน้อย เพราะพิจารณาแล้วเห็นว่า แม้การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำจะมีประโยชน์ต่อการขยายเขตพระนครให้กว้างขวางออกไป แต่ขัดข้องทั้งงบประมาณ เพราะจะสร้างแต่สะพานอย่างเดียวไม่ได้ ต้องตัดถนนเชื่อมและถนนแยกอีกหลายสาย เงินที่ใช้มีจำนวนมากควรให้ระงับไว้ก่อน แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า ควรสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะถ้าทั้งไว้ไม่สร้างในคราวนี้ควรให้เปิดการเรียไร ทั้งนี้จะพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นการเปิดการเรียไร 2 ล้านบาท เมื่อเงินยังขาดอีกเท่าใดเป็นส่วนที่รัฐบาลต้องออก ส่วนพระบรมรูปนั้นคงสร้างใกล้ๆ กับสะพาน จึงเป็นพระราชดำริที่ขัดแย้งกับความเห็นของเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในขณะนั้นหลายท่าน อันเป็นพระมหากษัตริย์แห่งบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง

The idea of building a bridge over the Chao Phraya River started in the reign of King Rama V and King Rama VI. However, it was held back due to unaffordable national financial status. When King Rama VII wished to host the 150th Anniversary Grand Celebration of the Capital Establishment, His Majesty thought of having monuments made for the auspicious occasion. Thus, the king appointed the committee for this matter. Nine members voted for the construction of the Court of Justice near the Meru Ground, while other four agreed to build a bridge to connect the capital city and Thonburi. The idea of constructing the bridge gained fewer votes owing to the fact about the budget. Although the bridge would be useful for the expansion of the capital city, a great deal of budgets was needed not only for the bridge but also associated connecting roads. Despite this fact, King Rama VII maintained that the construction of the bridge should wait no more. Otherwise, it would take years to have a bridge. His Majesty proposed the idea that the money could be asked for donations. King Rama VII gave his personal money of two million baht to start the donation. The government was requested to fill in the rest after the donation. His Majesty also thought that the statue could be built near the bridge. However, his idea contradicted with those of many royal members and senior officers. It was the beneficial idea for the country.

ในการดำเนินงานคณะกรรมการได้ออกเงินเชิญผู้แทนบริษัทต่างประเทศ ที่มีประสบการณ์ในการสร้างสะพานขนาดใหญ่ข้ามแม่น้ำ รวม 5 บริษัทจาก 5 ประเทศ มาดูสถานที่แล้วกลับไป ออกแบบรายละเอียดแล้วยื่นประกวดราคา ปรากฏว่าบริษัทดอร์แมนลองจากประเทศอังกฤษ ได้เป็นผู้ทำสัญญาสร้างสะพาน เป็นเงิน 262,288 ปอนด์ ในงบประมาณสร้างสะพานและตัดถนนที่เกี่ยวข้อง 4 ล้าน 5 แสนบาท แต่ได้พระราชทานที่ดินพระคลังข้างที่และตีผลประโยชน์พระมรดกของสมเด็จพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถรวมเป็นเงินเกือบ 1 ล้านบาท เพื่อใช้ในการก่อสร้างฝั่งพระนคร

In this connection, the committee invited representatives of companies from overseas with experience in building a huge bridge over a river. There were five companies from five countries. After the inspection, they proposed designs and submitted tenders. Finally, Doorman Long Company

from England was chosen to be a contractor under 262,288 pounds. A budget for the bridge and roads was set up at four millions and five hundred thousand baht. The king graciously assisted by donating his lands and some buildings inherited from Prince Pitsanulok Prachanatha, in the total of one million baht, to the construction.

สะพานข้ามแม่น้ำนั้นเป็นสะพานเหล็ก ยาว 229.76 เมตร กว้าง 16.68 เมตร ท้องสะพานสูงเหนือน้ำ 7.50 เมตร และอาจยกตอนกลางขึ้นด้วยแรงไฟฟ้า เปิดช่องกว้าง 60 เมตรให้เรือใหญ่ผ่านได้โดยสะดวก ฐานสะพานก่ออิฐประดับศิลาอ่อนและมีเครื่องประดับอย่างอื่นอีกทั้ง 2 ฝั่ง พระราชทานนามว่าสะพานพระพุทธยอดฟ้า ส่วนพระบรมรูปเป็นพระบรมรูปทรงเครื่องขัตติยาภรณ์ประทับเหนือพระราชยานกง หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาดสูงแต่ฐานตลอดยอด 4.60 เมตร ฐานกว้าง 2.30 เมตร คือใหญ่กว่าธรรมดา 3 เท่า สะพานและพระบรมรูป 2 อย่างนี้รวมเรียกว่าปฐมบรมราชานุสรณ์ เป็นศรีสง่าแก่พระนครมาตราบเท่าทุกวันนี้

The bridge was made of steel. Its length was 229.76 metres and the width was 16.68 metres. It was 7.50 metres high. The bridge could be lifted up to 60 metres with electricity to let big ships past. The two bases were made of bricks and stones with decorations. The bridge was given the name "Phra Buddha Yodfa".

The statue was King Rama I dressed in the royal garment with decorations sitting on the royal vehicle. It was made with bronze. The height from the 2.30 – metre wide base to the top was 4.60 metres. Therefore, the statue was three times bigger than King Rama I in real person. Both the bridge and the statue were the remembrance of King Rama I and have been the glory of Bangkok since then.

ภาคที่ 2 งานเฉลิมราชสิริสมบัติ

Part II – The Celebration of the Throne

วันที่ 8 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 17 นาฬิกา 45 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระราชวังดุสิตมายังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง เสด็จออกห้องพระราชพิธีในห้องพระโรงกลาง สมเด็จพระสังฆราชเจ้าและพระราชอาคันธรวม 20 รูป เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีเฉลิมราชสิริสมบัติ เมื่อพระสงฆ์ถวายพระพรลาแล้ว เสด็จออกมุขระสัณ ข้างทิศตะวันออกเฉียงพระบาทเข้าทูลละอองธุลีพระบาท เวลา 19 นาฬิกา 30 นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

On 8th April 1932 at 5:45 p.m., King Rama VII left Dusit Palace by a royal car and proceeded to Chakri Maha Prasada in the compound of the Grand Palace. His Majesty rested in the ceremonial quarter of the main hall. The Supreme Patriarch and twenty high dignitary monks chanted blessings on the auspicious occasion of the celebration of the throne. After monks bid farewell, King Rama VII went to the connecting hall to meet officers. At 7:10 p.m., His Majesty left for Dusit Palace.

วันที่ 9 เมษายน พุทธศักราช 2475 เวลา 10 นาฬิกา 55 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระราชวังดุสิตมายังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จออกห้องพระราชพิธี ทรงประเคนภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่วันก่อน แล้วเสด็จเข้าประทับในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ทรงเสวยพัสดร์ เวลา 12 นาฬิกา เสด็จออกดาดฟ้าข้างพระที่นั่ง ทรงจุดธูปเทียนสังเวทเวทดา แล้วเสด็จขึ้นประทับพระแท่นมูรธาภิเษกภายใต้ฉัตรแก้วเศวตฉัตร ทรงแปรพระพักตร์สู่มงคลทิศอุดร ทรงสหัสสธารามูรธาภิเษกสนาน ไห่ลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์

กรมแสงในแกว้งบัณเฑาะวี ชาวพนักงานประโคมมโหรีทัก แตรฝรั่ง และเครื่องดุริยางค์ พระสงฆ์เจริญ
พระพุทธมนต์ชัยมงคลคาถา

On 9th April 1932 at 10:55 a.m., the king left Dusit Palace by a royal car and proceeded to Chakri Maha Prasada. At the ceremonial quarter, His Majesty offered food to the monks who chanted the day before. After that, the king went into Borom Ratchasathit Mahoran to change into a white garment. At 12:00 a.m., His Majesty moved to the deck next to the throne. He lit a candle and incense sticks to pay homage to gods. Then the king sat on the Muratha Pisek Throne under the nine - tier umbrella, facing northwards. His Majesty bathed himself with sacred water. An Astrologer hit the gong. A Brahmin blew the horn. Small drums were swung. The band started with trumpets and musical instruments. Monks chanted blessings.

ครั้นเสร็จพระมูรธาภิเษกสนานเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าในพระที่นั่ง
บรมราชสถิตมโหฬาร ทรงเครื่องราชภูษิตาภรณ์ เสด็จออกห้องพระราชพิธี ทรงประเคนใบจตุปัจจัย
ไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เวลา 13 นาฬิกา 10 นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

After that, King Rama VII went back to Borom Ratchasathit Mahoran and changed into his royal garments. In the ceremonial quarter, he offered essentials to the monks. At 1:10 p.m., His Majesty returned to Dusit Palace.

เวลา 14 นาฬิกา เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน เวียนเทียนสมโภชพระที่นั่งจักรี
มหาปราสาท ซึ่งซ่อมแล้วใหม่ กับเครื่องบรมราชูปโภค เป็นเสร็จงานเฉลิมราชสิริสมบัติ

At 2:00 p.m., officers placed offerings in gold, silver and crystal clear colors and made a procession around Chakri Maha Prasada that had been renovated.

ภาคที่ 3 งานพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

Part III - The Merit - Making Ceremony

วันที่ 23 เมษายน พุทธศักราช 2475 โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ทรงพระราชอุทิศถวายสนองพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 6 รัชกาล และสมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง

On 23rd April 1932, King Rama VII performed a merit-making in dedication to the past 6 kings and Queen Banpeeluang.

เวลา 18 นาฬิกา 5 นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง
จากพระราชวังดุสิตมายังพระบรมมหาราชวัง เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ทรงจุดธูปเทียน
เครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาลและพระบรมราชินี
รวม 11 พระโกฐ แล้วทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ 85 รูป สดับปกรณ์พระบรมอัฐิ แล้วพระสงฆ์ 85 รูป
มีสมเด็จพระวันรัตเป็นประธานสวดพระพุทธมนต์ ครั้นจบแล้วสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ถวายพระธรรม
เทศนา พระบรมวงศานุวงศ์ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์สดับปกรณ์พระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวพระราชทานเงินแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ราชสกุลราชินิกุลทั้งฝ่ายหน้า
ฝ่ายใน เวลา 20 นาฬิกา 45 นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต เป็นการสิ้นสุดพระราชพิธี
ฉลองพระนครครบ 150 ปี พุทธศักราช 2475

At 6:05 p.m., His Majesty proceeded to the Grand Palace by a royal car. In Amarindra Winijchai, His Majesty the King lit a candle and incense sticks to pay homage to ashes in eleven containers of the past kings and queens. Then, King Rama VII offered robes to eighty – five monks. The monks touched ashes with the robes. Led by Somdej Phra Wannarat, the monks chanted. After that, Somdej Phra Wachirayan gave preaching. The royalty offered robes to the monks and the monks touched ashes with the robes. Next, the king gave money to the royalty and officers. At 8:45 pm, King Rama VII went back to Dusit Palace. That was the eve of the 150th Anniversary of the Capital Establishment Grand Celebration in 1932.

พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พุทธศักราช 2525 200th Anniversary of the Capital Establishment Grand Celebration in 1982

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2325 ทรงสร้างกำแพงเมืองพร้อมป้อมปราการ สร้างพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้วเสร็จ จึงได้โปรดให้มีการสมโภชเฉลิมฉลองพระนครเป็นงานใหญ่ เมื่อพุทธศักราช 2325 เป็นครั้งแรก ต่อมาเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงรัตนโกสินทร์ได้มีวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับจนมีอายุครบ 100 ปี โดยเรียบริยสวัสดิ์ จึงทรงพระกรุณาให้มีการเฉลิมฉลองพระนครเป็นคำรพสองเมื่อพุทธศักราช 2425 จนข้ามแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุได้ 150 ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี เป็นงานใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

King Rama I founded Rattanakosin on 6th April 1782. The city walls, forts, the Grand Palace and Wat Phra Sri Rattana Sasadaram were built. When the capital was successfully constructed, His Majesty held the first grand celebration for the establishment of the capital in 1782. In the reign of King Rama V, the city grew up and peacefully reached its 100th year. His Majesty therefore had the second grand celebration in 1882. During the rule of King Rama VII, Rattanakosin came to the 150th year. His Majesty then held the third celebration

ดังนั้น เมื่อใกล้จะถึงวันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2525 พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทว่า ในพุทธศักราช 2525 กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุได้ 200 ปี นับเป็นมหามงคลสมัย แสดงถึงความมั่นคงของบ้านเมืองได้ผ่านพ้นภัยพิบัติต่างๆ มาโดยเรียบริยสวัสดิ์ มีความร่มเย็นเป็นสุขด้วยพระบารมีของพระผู้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า ผู้ทรงสืบราชสันตติวงศ์ทุกรัชกาลมาโดยลำดับ รัฐบาลและปวงชนชาวไทยจึงมีความปีติยินดี พร้อมกันแสดงความกตเวทิตาคุณ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแด่พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ และบรรพชนไทยที่ได้จรรโลงชาติให้มีความรุ่งเรืองและสันติสุขสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้

Prior to 6th April 1982, General Prem Tinlasulanon, the Prime Minister, informed King Rama IX that Rattanakosin would reach its 200th year. It was to be the auspicious occasion to show that the strength of the country that had safely survived from perils and calamities. The nation was in the peaceful state because of the city founder's virtues and the talent of the kings succeeded to the throne. The government and Thai people were delighted and willing to show their gratitude for the Chakri kings' graciousness and late brave men who had sustained the prosperity and peace for the nation.

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการ ในส่วนที่จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ และฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยอนุโลมตามพระราชประเพณีที่มีมาแล้วแต่ในรัชกาลก่อน ทั้งให้สอดคล้องพอเหมาะพอควรแก่กาลสมัยในปัจจุบัน ดังรายการต่อไปนี้

1. การพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
2. การพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า
3. การบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
4. วันที่ระลึกมหากัจจกรบรมราชวงศ์
5. พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช และ
6. พระราชพิธีสมโภชหลักเมือง

King Rama IX ordered the schedules to be made for the merit – making for the capital grand celebration and the celebration of Wat Phra Sri Sasadaram. All ceremonies followed the traditions and could be adapted to suit the present time. The programs were as follows;

1. The merit – making ceremony
2. The worship to the past kings
3. The merit – making to celebrate Wat Phra Sri Rattana Sasadaram
4. The remembrance ceremony of the Chakri Dynasty
5. The worship to the guardian spirit
6. The celebration of the enshrined pillar

นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้จัดทานมหามงคลสโมสรสนับนิต ๓ ทำเนียบรัฐบาล ทั้งยังมีงานพิธีและงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปีอื่นๆ ที่ส่วนราชการและภาคเอกชนดำเนินการ ดังจะขอกล่าวเฉพาะรายการที่สำคัญโดยสรุปต่อไป

Moreover, the government hosted a social gathering at the government house. There were additional ceremonies and celebrations held by the government and private sectors. The mair programs were as follows;

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสดับพระกรรมเทศนา
ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวรแห่งวัดบวรนิเวศวิหารเป็นผู้ถวาย

การบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

Merit – Making Ceremony

การบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในการพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี คือ การบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข และพระบรมวงศ์ ชั้นปฐมวงศ์ ซึ่งทรงสร้างและจรรโลงความเจริญรุ่งเรืองให้แก่กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทิตา ระลึกไว้ในพระเดชพระคุณแห่งพระผู้มีพระคุณแก่ประเทศชาติ ดั่งนั้นจึงได้กระทำก่อนที่จะมีการสมโภชและเฉลิมฉลองประการอื่น

The merit-making ceremony on the auspicious occasion of the 200th Anniversary to the Establishment of Rattanakosin was dedicated to the past kings, queens, heir – apparents, and royal members who had built and supported Rattanakosin. The ceremony was to show the gratitude to the benevolent persons. It was performed before the celebration.

การบำเพ็ญพระราชกุศลดังกล่าวได้มีขึ้น ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 4 เมษายน พุทธศักราช 2525 เวลา 16.30 น. โดยพระสงฆ์ 24 รูป สมเด็จพระสังฆราชทรง

เป็นประธานสวดพระพุทธรูป มีการแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหารเป็นผู้ถวาย สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ รวม 25 รูป สดับปกรณ์ พระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า ฯลฯ

The ceremony was held in Amarindra Winichal of the Grand Palace on 4th April 1982 at 4:30 pm. Twenty - four monks, led by the Supreme Patriarch, chanted blessings. The preaching was given by Somdej Phra Yannasangvorn of Wat Bovornnivet Viharn. The Supreme Patriarch and twenty - five high dignitary monks touched ashes of the past kings with robes, etc.

การพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า

Worshipping Ceremony to the Past Kings

การพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง วันที่ 4 เมษายน พุทธศักราช 2525

The worshipping ceremony to the past kings was performed at the Meru Ground on 5th April, 1982.

การบวงสรวงเป็นการบำเพ็ญกุศลตามลัทธิพราหมณ์ ซึ่งเป็นการกระทำตามโบราณราชประเพณี วันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525 เวลา 8.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค จากท่าวาสุกรีไปยังท่าราชวรดิฐ เช่นเดียวกับที่มีพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 150 ปี โดยจัดเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชทอดบัลลังก์บุษบกเป็นเรือนำ เชิญพระชัย (หลังช้าง) ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อกระบวนพยุหยาตราถึงท่าราชวรดิฐแล้ว เสด็จพระราชดำเนินสู่พระบรมมหาราชวัง และจัดกระบวนพระราชอิสริยยศน้อยแก่พระชัย (หลังช้าง) ไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง

The ceremony was held according to Brahmanism. On 5th April 5 1982 at 8:00 am. Their Majesties the King and Queen proceeded, by the royal barge procession, from the Wasukree Pier, to the Ratchaworadit Pier. Similarly to the 150th Anniversary to the Capital Establishment Celebration, the Anantanagaraja barge was the leading boat having King Rama I's the Pra Chai Buddha image. When the procession reached the Ratchavoradit Pier, Pra Chai was brought to the pavilion at the Meru Ground by a small parade.

เวลา 10.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี ทูตานุทูต ข้าราชการทหาร พลเรือน สมาชิกรัฐสภา ลูกเสือ นักเรียน และทวยราษฎร์ทุกหมู่เหล่าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เสด็จออกพระที่นั่งชุมสาย นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ถึงความพร้อมใจของรัฐบาลและปวงชนชาวไทยที่ได้เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเป็นมหาราช และถวายชัยมงคล แล้วมีพระราชดำรัสตอบ จากนั้นทรงพระดำเนินไปยังมณฑลพิธีบวงสรวง ทรงแปรพระพักตร์สู่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและปราสาทพระเทพบิดร ในพระบรมมหาราชวัง ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะบวงสรวงสมเด็จพระบูรพ-

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดเครื่องราชสักการะดวงสว่าง สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า

มหากษัตริยาธิราชเจ้า นายภาวาส์ บุญนาค รองราชเลขาธิการ อ่านพระราชสดุดีเป็นการประกาศ พระราชพิธีบวงสรวง

At 10:30 am, Their Majesties proceeded to the royal pavilion at the Meru Ground. Their Majesties rested on the Chumsai Throne to received tributes from the prince and princesses, diplomats, military officers, civilians, parliament members, scouts, students and citizens. The Prime Minister represented the government and the Thais to pay a tribute and informed that they were delighted that the tilled "Maharat" given to King Rama I. His Majesty the King responded. The king then proceeded to the worshipping pavilion. His Majesty rested, facing Wat Pra Sri Rattana Sasadaram and the Royal Pantheon. The king lit a candle and incense sticks to worship the past kings. His Majesty's Principal Private Secretary, Mr. Pawas Boonnak, read the worship announcement.

การบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

Merit – Making to Celebrate Wat Phra Sri Rattana Sasadaram

วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นวัดสำคัญคู่กรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร การฉลองพระนครทุกครั้ง สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าพร้อมด้วยพลกนิการ ได้ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่ทั่วทั้งพระอาราม ในพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี นี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามตามคำกราบบังคมทูลขอของรัฐบาล การบูรณะได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่พุทธศักราช 2520 จนเสร็จสิ้นในพุทธศักราช 2525 จึงมีพระราชพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถและฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525 และถวายภัตตาหารพระสงฆ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงชักสายสูตรยกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่เจริญพระพุทธมนต์ในวันก่อน เสร็จแล้วพระครูพรหมณีและศิลปินกรมศิลปากร อ่านฉันทสอดี พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรประกอบช่อสามสาย เจ้าพนักงานตั้งบายศรีบายศรีแก้ว ทอง เงิน พรหมณีเบิกแว่น โห่หลวง พระราชวงศ์ และข้าราชการรับแว่น เวียนเทียนพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร เป็นการเสร็จงาน

Wat Phra Sri Rattana Sasadaram, the august temple of Rattanakosin housing the Emerald Buddha image, has played the significant role in every grand celebration. The late kings, followed by the Thais, considerably restored the temple. In the auspicious occasion of the 200th Anniversary to the Capital Establishment Grand Celebration, His Majesty entrusted Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindorn with supervising the restoration of the temple, as requested by the government. The work began in 1977 and completed in 1982. On 5th April 5 1982, the ceremony of mounting the horn - like finials on the roof ridge and the celebration of Wat Phra Sri Rattana Sasadaram were performed after food was offered to monks the day before. The leading Brahmin and officers from the Fine Arts Department read a verse to praise the Emerald Buddha image. A three - string fiddle was played along the reading. Officers presented rice offerings in gold, silver and crystal clear colors. The Brahman priest started lighting a consecrated candle and passed it to the royalties and government officers. The procession then went around the Emerald Buddha image.

วันที่ระลึกมหากักรบรมราชวงศ์

The Remembrance Ceremony of the Chakri Dynasty

วันที่ระลึกมหากักรบรมราชวงศ์ ถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช วันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2525 เวลา 6.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังชานชาลาเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ถวายพุ่มดอกไม้ และทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินสู่พลับพลาพิธี ทรงศีลและ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับพระราชอาสน์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงราชเลขาธิการอ่านคำบูชาบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช

พระสยามเทวาธิราช

ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายเครื่องบวงสรวง ณ พระที่นั่งชุมสาย หน้าพระบรมราชานุสาวรีย์
ทรงราชเลขาธิการอ่านอาศิรวาทปฐมราชสดุดี พระสงฆ์ในมณฑลพิธี และพระสงฆ์ 209 รูป สีมุ่มป้อม
กำแพงพระบรมมหาราชวัง พร้อมทั้งพระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ลงอุโบสถเจริญชัยมงคลคาถา วัดใน
พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นทั่วราชอาณาจักรย่าฆ้องกลองระฆังขึ้นพร้อมกัน 3 ลา

In remembrance of the Chakri Dynasty and obeisance to King Rama I, On April 6, 1982 (B.E. 2525) at 4:30 p.m., Their Majesties the King and Queen proceeded to the courtyard near the base of the King Rama I Bridge. Their Majesties offered flower arrangements, lit a candle and incense sticks to the Rama I Statue. Their Majesties then returned to the ceremonial pavilion, took precepts and lit a candle and incense sticks to pay homage to the monument. His Majesty's Deputy Principal Private Secretary read a speech of praise. Monks in the ceremony, 205 monks at four forts of the Grand Palace and every monk around the country chanted blessing. Temples and other religious places hit the bell three times.

พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช

Worshipping Ceremony to Phra Siam Devathiraja

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่า สยามรัฐราชอาณาจักรนี้ต้อง
ประสบเหตุการณ์อันร้ายแรง เกือบจะเป็นอันตรายถึงเสียอิสรภาพหลายครั้งหลายหน แต่ก็กลับ
คืนคลายให้รอดพ้นมาได้เห็นเป็นอัศจรรย์ ทรงเชื่อว่าจะต้องมีมหิทธิเทพคอยคุ้มครอง
ป้องกันอยู่เบื้องนิตย์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐ์หล่อรูปเทพยดาอันทรงชานนามว่า

“พระสยามเทวาธิราช” ขึ้นไว้สำหรับทรงสักการะ และโปรดให้ถวายเครื่องสังเวทเป็นประจำตลอดรัชกาล

King Rama IV thought that it had been several times that the Kingdom of Thailand faced perils and calamities and nearly lost her freedom. However, the kingdom was finally and miraculously safe. His Majesty believed that the kingdom was guarded by the supreme God. King Rama V therefore ordered a bronze statue of the God to be made and named “Phra Siam Devathiraja”. The statue was offered with a sacrifice in every reign.

สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ารัชกาลต่อๆ มา ก็ทรงปฏิบัติบูชาและสังเวทบวงสรวงเป็นราชประเพณี เพื่อความพิพัฒน์สวัสดิ์ของบ้านเมือง ดังนั้นในวโรกาสพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระสยามเทวาธิราชจากวิมานในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มาประดิษฐานที่มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และมีพระราชพิธีบวงสรวงเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2525 โดยมีรองราชเลขาธิการเป็นผู้อ่านพระบรมราชโองการประกาศบูชาบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช

Since then, the kings in later reigns paid homage and offered a sacrifice to Phra Siam Devathiraja as the royal ritual for the national peace. On the auspicious occasion of the 200th Anniversary to the Capital Establishment Grand Celebration, King Rama IX ordered Phra Siam Devathiraja to be invited from his abode in Paisan Taksin to rest in the balcony of Dusit Maha Prasada. The worshipping ritual was performed on 7th April 1982. Then, His Majesty’s Deputy Principal Private Secretary read an announcement of the worship ritual to Phra Siam Devathiraja.

ทั้งนี้เมื่อมีพระราชดำริว่า ประชาชนชาวไทยไม่เคยมีโอกาสดำเนินสักการบูชาพระสยามเทวาธิราช เฉพาะพระพักตร์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระสยามเทวาธิราช มาประดิษฐานที่มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททุกวัน จนถึงวันที่ 21 เมษายน ศกเดียวกัน เพื่อให้มหาชนชาวไทยได้เข้ามาเคารพสักการะ อันเป็นพระมหากษัตริราชที่สุคติได้

His Majesty realized that the Thais had never had a chance to pay homage to the statue of Phra Siam Devathiraja. The king, thus, graciously had Phra Siam Devathiraja rested on the front porch of Dusit Maha Prasada everyday until 26th April in order that Thai people could worship.

พระราชพิธีสมโภชหลักเมือง

Celebration of the Enshrined City Pillar

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธียกเสาหลักเมืองตามโบราณราชประเพณี เพื่อเป็นนิมิตหมายหลักชัยสำคัญสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ 21 เมษายนพุทธศักราช 2325 ดังนั้นรัฐบาลจึงได้บูรณะศาลหลักเมืองใหม่ให้ใหญ่สง่างาม และขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวงพระเทพารักษ์ ณ ศาลหลักเมือง เพื่อเป็นสิริสวัสดิ์พัฒน์มงคลแก่พระมหากษัตริราชรัตนโกสินทร์ตามโบราณราชประเพณี ในวันที่ 21 เมษายน 2525

King Rama I founded Rattanakosin as the capital city and held the ceremony of erecting the city pillar on 21st April 1782. After the government beautifully restored the pillar, King Rama IX graciously presided over the worshipping ritual on 21st April 1982. It was traditionally auspicious moment of the city.

พระราชพิธีสมโภชหลักเมือง

นอกจากพระราชพิธีต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว รัฐบาลได้จัดงานมหามงคลสโมสรสันนิบาต ณ ทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2525 เวลา 09.00 น. เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และแสดงออกถึงความชื่นชมยินดีที่พระบรมราชจักรีวงศ์ได้สถิตสถาพรมาเป็นเวลา 200 ปี ยิ่งยืนนานกว่าพระบรมราชวงศ์อื่นใดที่เสด็จขึ้นผ่านพิภพปกครองราชอาณาจักรไทยมาแล้วในอดีต โดยขอพระราชทานเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ วิจิตรงดงามยิ่งกว่างานใดๆ ที่เคยจัดมา ณ ทำเนียบรัฐบาล

Apart from the above - mentioned ceremonies, the government also hosted a social gathering at the Government House on 9th April 1982 at 7:00 p.m., to pay a tribute to His Majesty the King and to celebrate the 200th year of the Chakri Dynasty. The dynasty enjoyed the longest ruling time of the Kingdom of Thailand. Their Majesties, accompanying by the prince and princesses, graciously presided over the reception. It was the most splendid reception ever held at the Government House.

พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จึงผ่านพ้นไปอย่างน่าประทับใจยิ่งเป็นการยืนยันถึงความจงรักภักดีและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่เต็มเปี่ยมในหัวใจของปวงชนชาวไทย

The 200th Anniversary to the Capital Establishment Grand Celebration was impressively completed. It assured the loyalty and gratitude to the kings of the Chakri Dynasty, the spiritual center of the Thais.

เสาชิงช้า Giant Swing

อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ
Siripoj Laomanacharoen

เสาชิงช้าตั้งอยู่บริเวณลานทางด้านทิศเหนือของวัดสุทัศนเทพวราราม ในแขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีความสูงจากฐานถึงยอดเสาปลายกระจิ่งไม้ประมาณ 21 เมตร ฐานอยู่ในผังรูปทรงกลม มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10.50 เมตร มีลักษณะเป็นชุดฐานบัว (ฐานบัว) ซึ่งมีท่อนไม้ขนาดใหญ่ใช้ประดับแผ่นจารึกประวัติการสร้างพื้นบนปูกระเบื้องดินเผาสีแดง มีบันไดสองขั้น ทั้งสองข้างที่ถนนบำรุงเมืองตัดผ่าน เสาไม้แกนกลางคู่ และเสาตะเกียบสองคู่เป็นเสาหัวเม็ด ล้วนกลึงกลมจากไม้สักชั้นดี กระจิ่ง (ที่จริงแล้วควรจะเรียกว่า “เกี้ยว”) และหูช้างไม้สลักอย่างประณีตวิจิตรด้วยลวดลายอย่างไทย โดยมีการติดสายล่อฟ้าจากกระจิ่งที่ด้านบนและตลอดแนว เสาไม้เชื่อมลงสู่พื้นดิน

The Giant Swing, “Sao Chingcha” in Thai, is 21 meters high and permanently situated to the north of Wat Sudatdhepararam, Sao Chingcha sub-district, Phranakorn district, Bangkok. It consists of a pair of huge red painted teak tapering columns and a topmost cross - piece with elaborately carved Thai motifs. There is a lightning rod which is as long as the Swing's height. All of these attributes are set on a white stone circular lotus base with a diameter of 10.50 meters, whose upper surface is covered with red tiles. The plate relating the history of the Giant Swing is attached to its vertical surface. In the north and south of the base, there is a set of two steps.

ทั้งนี้ในปีพุทธศักราช 2492 กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเสาชิงช้าเป็นโบราณสถาน สำคัญของชาติ โดยประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 ตอนที่ 64 วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492

Two years later, the Fine Arts Department registered the Giant Swing to be one of important monuments in Thailand, on 22nd November 1949.

ลักษณะดังกล่าวคล้ายคลึงกับแบบอย่างของซุ้มประตูโบราณที่เรียกว่า ประตูยอดเกี้ยว ทั้งยังเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยในการประกอบพระราชพิธียี่นชิงช้า ตามคติอย่างพราหมณ์ที่เข้ามามีบทบาทในราชสำนักสยาม จึงถือได้ว่าเสาชิงช้าเป็นหลักฐานอันเก่าแก่ของการประกอบพระราชพิธีโบราณที่มีคุณค่าโดดเด่นทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ การศาสนา และงานศิลปกรรม

บรรยากาศบริเวณรอบเสาชิงช้าในช่วงสาย

Scene of the Giant Swing in the late morning

สมัยแรกสร้าง และประวัติการบูรณะ

History of the Giant Swing : Construction and Renovation

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเสาชิงช้าขึ้นตรงหน้าเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เมื่อวันที่ 5 แรม 4 ค่ำ ปีมะโรง พุทธศักราช 2327 และโปรดให้มีการพระราชพิธีชิงช้าแต่นั้นมา¹

เล่ากันว่า สาเหตุที่สร้างเสาชิงช้าขึ้น เนื่องจากพราหมณ์นำลัทธิของพระครูสิทธิชัย (กระต่าย) ชาวเมืองสุโขทัยได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ว่าในการประกอบพิธีตรียัมปวาย² อันเป็นประเพณีของพราหมณ์ที่มีมาแต่โบราณนั้น จำเป็นต้องมีการโล้ชิงช้า จึงได้มีการสร้างเสาชิงช้าขึ้นตรงบริเวณที่ถือว่าเป็นกึ่งกลางของพระนคร³ อย่างไรก็ตาม ข้อความตอนนี้ไม่มีหลักฐานแน่ชัดปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์

King Rama I, or King Buddha Yodfa, had the Giant Swing built in front of Brahmin Temple, or *Devasathan* in Thai, in the fourth day of the waxing moon in the fifth lunar month in the Dragon year of 1784. The Swinging ceremony was held since then.

The style of the Swing itself is similar with *Pratao Yod Kyo*, a kind of ancient Thai - style gate. Its design and original function is suitable for the Swinging ceremony held according to the belief of Brahmanism which was well - known in the ancient Siamese court. Thus, in Thailand, the Giant Swing is the early evidence of a Brahmanical ritual and is valuable in the aspect of history, religion and art.

¹ อ่างใน กรมศิลปากร, *จดหมายเหตุการณัอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, 2525), 442.

² คำว่า “ตรียัมปวาย” มีวิธีเขียนแตกต่างกันไปในเอกสารโบราณแต่ละฉบับ ในที่นี้ขอใช้ตามอย่างที่ใช้กันในสมัยปัจจุบันเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน เว้นแต่ที่ยกข้อความมาจากหนังสือโบราณที่จะคงรูปศัพท์ไว้ตามเดิมเพื่อความถูกต้องของต้นฉบับ

³ อ่างใน ส.พลายน้อย, *เล่าเรื่องบางกอก* (กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, 2535), 211.

According to hearsay, *Phrakru Sittichai (Kratai)*, a *Naliwan* Brahmin from Sukhothai told King Rama I that in *Triyampavai* the Swinging ceremony must be held. This caused the Giant Swing to be built on the spot supposed to be the center of the city. However, there are not any historical accounts to support it.

คำว่า “นาลิวัน” นี้ปัจจุบันยังไม่ทราบว่ามีความหมายแต่ดั้งเดิมว่าอย่างไร ทราบแต่เพียงว่าเป็นพราหมณ์ที่ทำหน้าที่ในการโลชิงช้าเท่านั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเคยมีพระวินิจฉัยว่าน่าจะเป็นอย่างช้าพระ และอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นพราหมณ์ก็เป็นได้⁴ บางท่านว่าตรงกับคำภาษาทมิฬว่า “นาฬิวู” แปลว่า ชาวมะพร้าว (เข้าใจว่าควรจะเป็นคำว่า “นาลิกะ” มากกว่า) อาจหมายถึงเชลยศึกชาวสิงหลที่พวกทมิฬจับมาได้แล้วแจกเป็นทาสทำสวนมะพร้าวสวนตาลให้กับพราหมณ์⁵ อย่างไรก็ดี ข้อความในคัมภีร์เปริยะปุราณะที่ประพันธ์ขึ้นทางภาคใต้ของประเทศอินเดียได้มีการเรียกกลุ่มพราหมณ์ผู้นับถือพระอิศวรว่า “นาลวาริ” (Naalvar) ด้วยเช่นกัน⁶

As for the word “*Naliwan*”, its original meaning is not clear; it is only known that this word refers to a Brahmin who is in charge of swinging the swing in the ritual. According to the analysis by Prince Damrong, it probably refers to a slave of a Brahmin. Some scholars suggested that the word might be transformed from “*nalika*” in the

Tamil language which means a coconut keeper. However, in *Periya Puranam* which is a scripture in the Tamil language, Brahmins who believe in Siva are called “*Naalvar*”.

วันอาทิตย์ เดือน 1 (พฤศจิกายน) ขึ้น 5 ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จุลศักราช 1181 (พ.ศ. 2362) ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เกิดเหตุฟ้าผ่าลงถูกเสาชิงช้า⁷ แต่คงจะได้รับความเสียหายไม่มากนัก จึงดำเนินการซ่อมแซมเพียงเล็กน้อย

On the fifth day of the waxing moon in the first lunar month of 1819, in the reign of King Rama II, the Giant Swing was struck by the thunder. This damaged the Swing a little, and, there was only small restoration.

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2417 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดเหตุโรงแก๊สที่ตั้งอยู่ในพระราชวังได้เกิดระเบิดขึ้นจึงได้ย้ายไปสร้างใหม่ที่บริเวณใกล้เสาชิงช้า จนกระทั่งมีบริษัทไฟฟ้าขึ้นในรัชสมัยเดียวกันนี้ จึงได้รื้อโรงแก๊สลงหมดแล้วสร้างตลาดใหม่เป็นตึกแถวยาวหักวกเป็นรูปสี่เหลี่ยมผดกรองด้านพร้อมกับย้ายเสาชิงช้าเดิมที่อยู่ค่อนข้างค่อนไปทางด้านทิศเหนือ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ตรัสเล่าให้พระยาอนุมาหาราชชนฟังไว้ว่า เหตุที่ต้องย้ายเสาชิงช้าไปใน

⁴ **สาส์นสมเด็จพระ** เล่มที่ 25 (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505), 231.

⁵ ไมเคิล ไรท์, “พระราชพิธีตรียัมปวาย โลชิงช้า ชับซ้อนเกินกว่าที่ใครๆ คิด,” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 14 ฉบับที่ 11 (กันยายน 2536), 163.

⁶ G. Vamikanathan & N. Mahalingam (tran.) **Periya Puranam** (Madras : Sri Ramakrishna Math, 2000), 80, 172, 273, 543.

⁷ กรมศิลปากร, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2**, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ (พระนคร : กรมศิลปากร, 2482), 642.

คราวเดียวกับการรื้อโรงแก๊สเป็นเพราะบริเวณ
ดังกล่าวมีราษฎรปลูกเรือนกันอย่างเบียดเสียด
มีลักษณะคล้ายแหล่งเสื่อมโทรม⁸ จึงจำเป็นต้อง
รื้อถอนเสาชิงช้าซึ่งแต่เดิมมีขนาดเล็ก ยังไม่สูง
ใหญ่เช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เพื่อจัดภูมิทัศน์ใหม่
ไปพร้อมกันนั้นด้วย

ข้อความในนิราศรำพึงของนายอยู่ ซึ่ง
เคยบวชเรียนและจำพรรษาอยู่ที่วัดสุทัศน์ฯ ซึ่ง
น่าจะประพันธ์ขึ้นในช่วงรัชสมัยของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5¹⁰ ได้บรรยายถึง
เทศกาลไล่ชิงช้าในช่วงสมัยนั้นว่า

“...แล้วคิดไปถึงเดือนยี่พิธีไสย
มิงงานใหญ่ชิงช้าเมื่อหน้าหนาว
พวกหญิงชายมาดูกันกรูกราว
ทั้งเจ๊กลาวแขกฝรั่งทั้งญวนมอญ
เราคิดพาพวกเหล่าเมียสาวสวย
ทั้งรูปรวยเดินหลามตามสลอน
ไปดูแห่ตามระหว่างหนทางจร
กรรมกรตามหลังออกพรังพรู
เราจะเดินออกหน้าวงท่าใหญ่
มิให้ใครลดเสียวเกี่ยวแม่หนู
คอยระวังดูเหล่าพวกเจ้าชู้
เกี่ยวเมียกูตะให้คว่ำชะมำดิน
พาเมียหยุดดูชิงช้าหน้าตลาด
ใครไม่อาจเข้ามาขวางกลัวคางบั้น
แสนสบายมิได้มีที่รำคิน
เลิกงานสิ้นลาคมาบ้านเบิกบานใจ...”¹²

⁸ เสฐียรโกเศศ, พินความหลัง (พระนคร : ตีพิมพ์สยาม, 2510), 232.

⁹ เรื่องเดียวกัน, 231.

¹⁰ ส.พลายน้อย, เรื่องเดียวกัน, 206.

¹¹ นิราศรำพึง, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเลิศ ปานชื่น ณ เมรุวัดเสาธงทอง อำเภอพรหมบุรี
จังหวัดสิงห์บุรี วันที่ 17 เมษายน 2508 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2508), 7 - 8.

¹² ส.พลายน้อย, เรื่องเดียวกัน, 206.

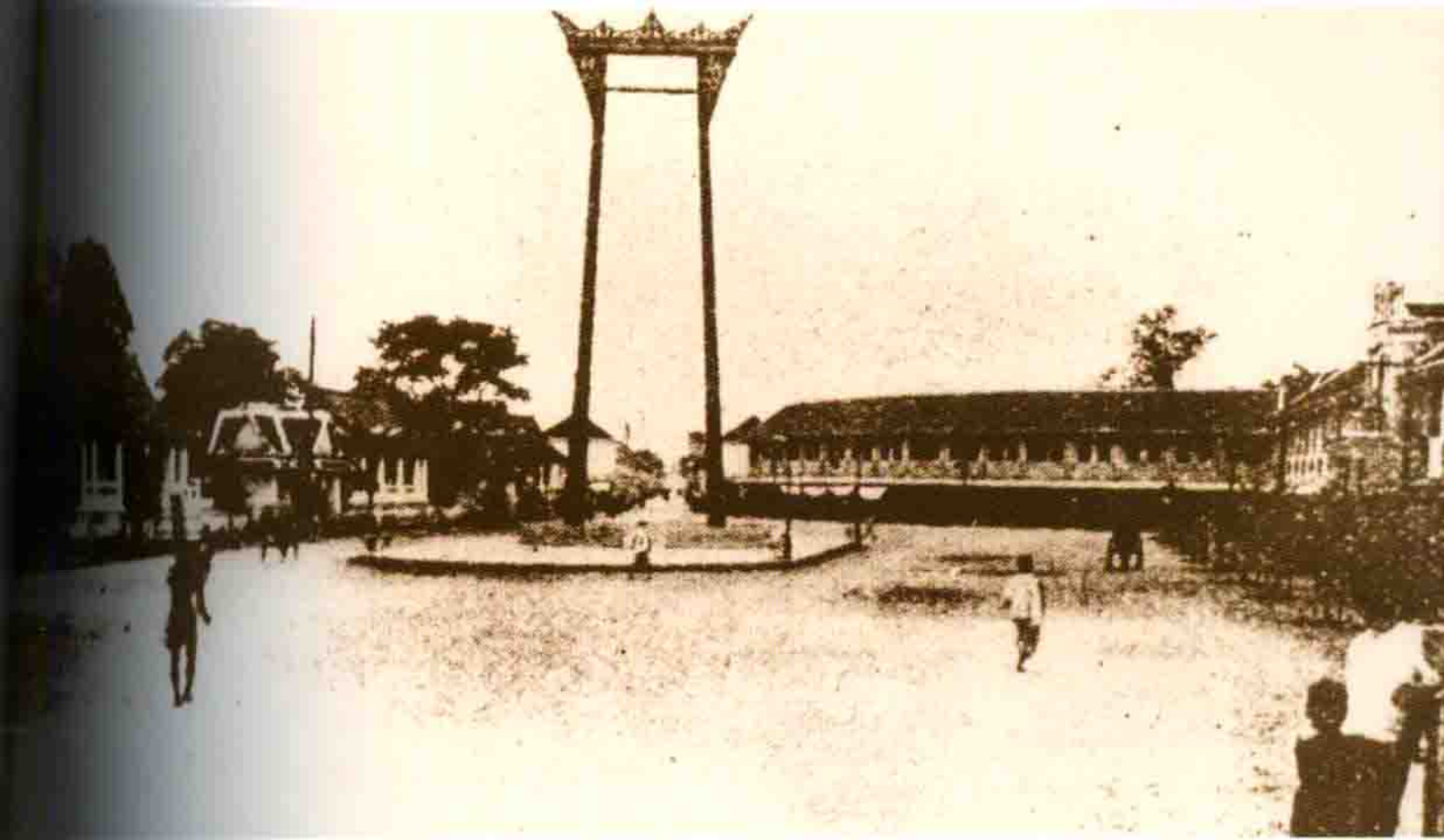
ข้อความที่เขียนว่า เสาชิงช้าตั้งอยู่หน้าตลาด เข้าใจว่าน่าจะเป็นตลาดเสาชิงช้าเก่าสร้างมาก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยอาจจะเป็นร้านโรงที่สร้างจากไม้ธรรมดาเพราะตึกแถวตลาดเสาชิงช้าแบบใหม่นั้นควรจะสร้างขึ้นหลังจากที่นายอยู่เขียนนิราศรำพึงหลายปี¹²

Fifty five years later, in the reign of King Rama V, the gas manufacturing factory inside the Royal Palace exploded. Thus, the new one was built near the Giant Swing. However, shortly after that, the new gas factory was pulled down and replaced by a new market. According to Prince Damrong, the Giant Swing was moved at this time because it was not so big as the present - day Giant Swing and thus hidden by a slum of this area. The description of this area written in *Nirat Rampaeng*, a poem composed by Yu in the reign of King Rama V, is also similar with Prince Damrong's explanation.

นอกจากนี้ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพยังได้ตรัสเล่าต่อไปว่าในคราวที่เสาชิงช้านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีพระราชปรารภในที่ประชุมเสนาบดีสภาว่าเมื่อรื้อเสาชิงช้าแล้วควรย้ายไปตั้งยังที่อื่น หรือควรล้มเลิกพระราชพิธีโล้ชิงช้าเสียทีเดียว ถ้าเห็นว่าควรเลิกก็ไม่จำเป็นต้องสร้างขึ้นใหม่ ที่ประชุมมีความเห็นขัดแย้งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพิธีดังกล่าวเป็นเรื่องไสยศาสตร์ไม่ใช่พิธีในพระพุทธศาสนา จึงเห็นสมควรยกเลิกเสีย อีกฝ่ายเห็นว่ายังไม่สมควรเลิกเพราะเป็นประเพณีปรัมปราที่มีสืบมาแต่โบราณแล้ว แม้จะคงมีพิธีไว้อย่างดั้งเดิมก็ไม่เป็นที่เสียหายแต่อย่างไร ในที่สุดสมเด็จพระปิยมหาราชได้มีพระบรมราชวินิจฉัยว่า ยังไม่ควรเลิกเสียทีเดียว อย่างน้อยเพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีงานรื่นเริงกันอีกปีละสองครั้ง (เทศกาลจะมีในวันแรม 7 และแรม 9 ค่ำเดือนยี่) ดังนั้นที่ประชุมเสนาบดีสภาจึงมีดำริให้สร้างเสาชิงช้าใหม่¹³

Prince Damrong also said that, at the time of dismantling the Giant Swing, there was an argument on the preservation of the Swinging ceremony in the congress of King Rama V's ministers. There were two different opinions; the first group preferred to give it up because it was a superstitious ritual while the other group would like to maintain it and also the Giant Swing. Finally, King Rama V agreed with the second group and thus had a new Giant Swing built.

¹³ อ่างโน เสฐียรโกเศศ, เรื่องเดียวกัน, 232.

ภาพเก่าแก่ ภาพถ่ายจากเสาชิงช้าสมัย ร. 5 (มาจากหนังสือกรมราชเลขา
Photo showing the area around the Giant Swing in the reign of King Rama V (Old photo)

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ฉบับหนึ่งลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2444) มีความถึงกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ และเจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการสร้างเสริมเสาชิงช้าในคราวที่เข้าใจกันว่าเป็นการเปิดตลาดเสาชิงช้าใหม่ว่า

“...ที่เสาชิงช้าซึ่งจะยกพื้นขึ้นรอบ และจะปักเสาโคมสี่มุมนั้น ถ้าสำเร็จได้ด้วยในเวลานั้น (หมายถึงกำหนดเปิดตลาดในวันที่ 18 เดือนหกขึ้นหนึ่งค่ำ พ.ศ. 2444 - ผู้เขียน) จะเป็นการงามมาก”¹⁴

ความตอนนี้นำแสดงให้เห็นว่า พื้นเสาชิงช้าที่ก่ออิฐถือปูนทำเป็นแท่น และเสาโคมที่ประดับอยู่ทั้งสี่มุมนั้นเป็นของทำใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยเสาชิงช้าเดิมก่อนที่จะมีการย้ายมานั้นคงจะไม่มีการประดับประดาในลักษณะดังกล่าว

Some texts in the letter from King Rama V to Prince Naresuanrit and Chaophraya Tevetwongwiwat in 1901, show that the pedestal and the lampposts at the four corners of the Giant Swing were added in this reign.

¹⁴ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาคที่ 3 (ตอนที่ 1) ระหว่างพุทธศักราช 2434 ถึง พุทธศักราช 2453 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2513), 221 - 222.

เสาโคมระยงเสาชิงช้าสร้างในรัชสมัยที่ 5
*Lampost near the Giant Swing, probably
erected in the reign of King Rama V*

ปี พ.ศ. 2463 ตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บริษัทหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ได้รับสัมปทานป่าไม้ในประเทศไทย¹⁵ ได้บริจาคซุงไม้สักขนาดใหญ่และยาวมากเป็นพิเศษเพื่อใช้เป็นเสาตะเกียบและทับหลังใหม่ โดยมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่นายหลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ บุตรชายของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ (ผู้ประพันธ์เรื่อง *The King and I*) ในฐานะที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ มา 50 ปี ดังปรากฏเป็นข้อความจารึกไว้ทั้งภาษาอังกฤษและไทยในแผ่นป้ายทองเหลืองที่ติดอยู่ตรงฐานปัทมรองรับรับเสาชิงช้าทางด้านทิศเหนือและทิศใต้

เข้าใจว่าป้ายดังกล่าวได้นำมาติดเข้าภายหลัง เพราะมีข้อความระบุถึงประวัติการบูรณะเสาชิงช้าสมัยงานสมโภชครบรอบ 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์รวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังเป็นไปได้ว่าเครื่องหมายการค้ารูปเสาชิงช้าของบริษัทหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ จำกัด ก็คงประดิษฐ์ใหม่ขึ้นภายหลัง เมื่อทราบเรื่องของเสาที่น้อมเกล้าฯ ถวาย เพราะไม่ใช่เครื่องหมายที่มีมาแต่ดั้งเดิม¹⁶

In 1920, in the reign of King Rama VI, Louis T. Leonowen Ltd., which had a special forest concession in Thailand, donated extraordinarily large and long teak logs for making the columns and a cross - piece for the new Giant Swing. This donation was carried out in order to commemorate that Louis T. Leonowen, who was a son of Anna Leonowen (who wrote "The King and I"), lived in Bangkok for 50 years. The purpose of the donation was recorded on the brass plate on the base of the Giant Swing which must have been pasted later because the plate also states the celebration for the 200th anniversary of Rattanakosin (1982). The logo of Louis T. Leonowen Ltd. portraying a figure of the Giant Swing must have been made after the stated history was well - known because it was not the original logo of this company

¹⁵ อังโน เสฐียรโกเศศ, *เรื่องเดียวกัน*, 232.

¹⁶ *เรื่องเดียวกัน*, 233.

ภาพถ่ายทางอากาศสมัยรัชกาลที่ 7 แสดงสภาพพื้นที่โดยรอบบริเวณของเสาชิงช้า (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
Aerial view of the area around the Giant Swing in the reign of King Rama VII (Old photo)

ในรัชสมัยปัจจุบันของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อปี พ.ศ. 2490 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้เสาชิงช้า เนื่องจากมีผู้กราบไหว้ ไฟจากธูปตกลงในรอยแตก คุไหม้เสาชั้น รัฐบาลในครั้งนั้นดำริจะรื้อถอนแต่มีเสียงวิพากษ์อยู่มากจึงต้องระงับไว้ พร้อมกับมีคำสั่งให้เทศบาลนครกรุงเทพฯ ซ่อมประตังไว้ชั่วคราว¹⁷

In 1947, in the reign of King Bhumibol or King Rama IX, parts of the Giant Swing were burnt by fired dust from joss sticks of people coming to pay homage to the Swing. The government planned to pull it down, but the project was later canceled because of the public disagreement. However, it ordered the Municipality of Bangkok to maintain it.

¹⁷ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์, 443.

ลายดอกพุดตานที่สลักไว้ที่ส่วนยอดของเสาชิงช้า
Carving at the top of the Giant Swing

สิบปีต่อมาลวดลายสลักไม้ที่ประดับอยู่บริเวณกระจังได้ผุพังลง เทศบาลพระนครจึงได้จัดการซ่อมแซมเสาชิงช้าใหม่ และได้ทำพิธียกกระจังขึ้นตั้งบนยอดเสาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2502 การบูรณะดังกล่าวทางบริษัทหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ จำกัด เคยเป็นผู้掏เงินให้ โดยกำหนดให้ปีละ 100 ปอนด์ แต่ภายหลังได้ยกเลิกไป¹⁸

Ten years later, due to the dilapidated condition of the carved motifs of the cross - piece, the Municipality of Bangkok held the renovation of the Giant Swing. The new one was set in December in 1959. That renovation was sponsored by Louis T. Leonowen Ltd. After that, this company donated 100 pounds each year. However; later an, the donation project was canceled.

¹⁸ อ่างใน ส. พลายน้อย, เรื่องเดียวกัน, 211.

พุทธศักราช 2513 เสาชิงช้ามีสภาพทรุดโทรมลงมาก จำต้องเปลี่ยนเสาใหม่ โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้มอบเสาไม้ทั้งคู่ให้แก่เทศบาลนครหลวงดำเนินการปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงบูรณะในครั้งนั้นได้พยายามรักษาสถาณะเดิมไว้ทุกประการ ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 อันเป็นปีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบรอบ 200 ปี ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็หมายรวมถึงการซ่อมแซมเสาชิงช้าให้มีความคงทนมากขึ้น ในคราวเดียวกันด้วย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2537 จึงได้มีการซ่อมบำรุงโครงสร้างอีกเพียงเล็กน้อย

ปลายปีพุทธศักราช 2547 กรุงเทพมหานคร ได้ตรวจพบว่าเสาชิงช้ามีสภาพทรุดโทรมลงมากตามอายุ เนื้อไม้สักทองที่ใช้ทำเสาผุพังจากการกัดกินของพวกนก ปลวก และแมลงต่างๆ จนเป็นโพรงอยู่ภายในหลายแห่ง ความชำรุดอยู่ในขั้นวิกฤต จึงมอบหมายให้สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร เตรียมซ่อมแซมรอยต่อรอยแตกของไม้ เสา รวมทั้งโครงสร้างทั้งหมด ซึ่งเมื่อตรวจสอบโดยละเอียดแล้วพบความเสียหายมากกว่าที่ตรวจพบในขั้นต้น จึงปรับเปลี่ยนวิธีบูรณะโดยเลือกเทคนิคทางวิศวกรรมและเทคโนโลยีใหม่ที่ใช้คาร์บอนไฟเบอร์ (Carbon Fiber) และอีพ็อกซี่ (Epoxy) ที่มีความเหนียวและแข็งแรงเพียงพอจะรับน้ำหนักและแรงกระทำต่อโครงสร้างเสาชิงช้า พร้อมกันนี้ได้ตกลงว่าเนื้อไม้ทั้งต้นอย่างพิถีพิถัน ซึ่งต้องใช้เวลาดำเนินการทั้งสิ้น 60 วันจึงแล้วเสร็จ ดังนั้นกรุงเทพมหานครจึงได้จัดให้มีพิธีบวงสรวงเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2548 โดยมีพระราชครูวามเทพมุนีเป็นผู้ประกอบพิธีพราหมณ์ ณ บริเวณสถานเสาชิงช้า เพื่อบวงสรวงบอกกล่าวช่างเทพยดาอนุญาตบูรณะ

In 1970 the Giant Swing was so deteriorated that its two posts were changed. National Forest Industry presented a pair of posts to the Municipality of Bangkok for this purpose. The restoration of that time was aimed to maintain its original styles. After the renovation was accomplished, an opening ceremony was held in 29th June 1972. In 1982, to celebrate the 200th year of Rattanakosin, many historical sites including the Giant Swing were repaired. In 1994, some small parts of it were restored.

In late 2004 Bangkok Metropolitan Administration (BMA) found the damage of the Giant Swing caused by birds, termites and other insects. The Department of City Planning was therefore assigned to be in charge of the renovation. Carbon Fiber and Epoxy was used to strengthen the Swing. Simultaneously, the surface of the teak woods was refined deliberately. This mission took 60 days to be accomplished. A worshipping ceremony for the Giant Swing was held at the area of the Swing in 12th March 2005 with *Phraku Vamadebmuni* taking care of the Brahmanical rite.

ระหว่างการดำเนินการบูรณะเสาชิงช้าอยู่นั้น กรุงเทพมหานครได้เตรียมการหาไม้มาทดแทนเสาชิงช้าต้นเดิม โดยความร่วมมือจากหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ในที่สุดปี พ.ศ. 2549 สามารถเลือกไม้สักทองเนื้อดีจากป่าในเขตอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ จำนวน 6 ต้น แต่ละต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางมากกว่า 100 เซนติเมตร เส้นรอบวงเฉลี่ยมากกว่า 350 เซนติเมตร และสูงตั้งแต่ 30 เมตรขึ้นไป โดยต้นที่สูงที่สุดมีความสูงมากกว่า 40 เมตร แต่ละต้นมีอายุมากกว่า 100 ปี

While the Giant Swing was renovated, BMA was searching for new teak woods to replace the old ones. Finally, 6 teak trees from Denchai district, Prae province were chosen. Their diameter is over 100 centimeters long while their circumference and height is over 350 centimeters and 30 meters respectively. The highest one is 40 centimeters high. Each of them is more than 100 years old.

เครื่องสังเวยที่ใช้ในพิธีพลีต้นไม้สัก
Offerings in the ritual before cutting the teak trees

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เวลา 9.30 น. คณะผู้บริหาร กทม. ร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ ได้จัดให้มีพิธีสงฆ์และตั้งศาลเพิงตาเพื่อบูชา พร้อมกับขอขมาต่อไม้สักทองที่จะตัด ส่วนช่วงบ่ายประกอบพิธีพราหมณ์ มีมหาฤกษ์มงคลเวลา 14.14 น. ศณะทั้งหมดประกอบพิธีบวงสรวงรุกขเทวดาประจำต้นไม้สักทอง พระราชครูวามเทพมุนีกล่าวนำอธิษฐานเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขออนุญาตต่อรุกขเทวดาในการพลีต้นไม้สักทองก่อนที่จะมีการตัดในภายหลัง หลังอธิษฐานเสร็จจึงมีการโปรยข้าวตอกดอกไม้บนดวงตราประทับไม้ เครื่องมือตัดไม้ และเครื่องสังเวย ซึ่งประกอบไปด้วยขนมไทยมงคลนาม ผลไม้ ข้าวสาร งามดำ นมสด เนย ถั่วเขียว จากนั้นพระราชครูวามเทพมุนีรดน้ำเทพมนต์ที่ดวงตาประทับไม้ เครื่องมือตัดไม้ และเจิมเครื่องมือตัดไม้ ลำดับต่อมา

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ร่วมกันพรมน้ำอบที่ต้นไม้สักและนำพวงมาลัย ดอกไม้บูชาไว้ที่พานหน้าต้นไม้สัก จากนั้นคณะได้ร่วมกันปลูกกล้าสักจำนวน 9 ต้น เพื่อทดแทนต้นไม้ที่ตัดไป

On 19th May 2006, 9.30 a.m., the high ranking officers of BMA and the governor of Prae province jointly held a Buddhist ritual and had a temporary shrine built in order to worship and beg for forgiveness from the spirits in the chosen trees. In the afternoon, led by *Phrakru Vamadebmuni*, a Brahmanical rite was held on the fixed auspicious time. After the religious rite, popped rice and flowers were thrown onto stamps for trees, wood cutting tools and sacrificed sweets. Then, *Phrakru* sprayed lustral water on and anointed woods as well as wood cutting tools. After that, the governors of Bangkok and Prae sprayed scented water on the teak trees and placed garlands on the tray in front of them. Also, they planted 9 teak sprouts as substitutes.

โคนไม้สักทั้ง 6 ต้น กทม. จะสร้างศาลา
ครอบและจัดทำแผ่นจารึกบอกเล่าประวัติศาสตร์
เรื่องดังกล่าว ไม้ที่ตัดจะซึกลงไปยังโรงไม้
แปรรูปที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่ออบไม้
จากนั้นช่างจากกรมศิลปากรจะดำเนินการ
แกะสลักไม้ตามอย่างของเดิมทุกประการ ส่วน
เศษไม้ที่เหลือจากการแปรรูปจะนำมาประดิษฐ์
เสาชิงช้าจำลองแจกในพิธีสมโภชเสาชิงช้าต่อไป
พร้อมกับการเพาะกล้าสักทอง 1 ล้านต้น จาก
เนื้อเยื่อของต้นสักทองที่ตัดมาทั้ง 6 ต้น

การบูรณะปฏิสังขรณ์เสาชิงช้าเสร็จเรียบร้อย
ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2549 เพื่อร่วมเฉลิม
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน
โอกาสการครองสิริราชย์สมบัติครบ 60 ปี และ
จัดงานฉลองเสาชิงช้าใหม่ในต้นปี 2550
อันเป็นปีแห่งการเฉลิมพระชนมายุ 80 พรรษา
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

BMA will have a pavilion built for covering
the remaining foot of each cut tree and also have
a plate stating their history made. All of the cut
woods will be baked in Ayutthaya province. After
that, artisans from the Fine Arts Department will
carve them according to the original motifs.
The leftover woods will be used for making the
miniatures of the Giant Swing which will become
mementos in the next celebration of the Giant
Swing. Moreover, a million of teak sprouts growing
up from the tissue of those 6 trees will be planted.

To celebrate the 60th anniversary of King
Rama IX's accession to the throne and 80th
anniversary of the King's birthday, this project is
planned to be finished before the end of 2006.

นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน
ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
ปลูกกล้าสักใหม่เพื่อทดแทนต้นไม้ที่ตัดไป
*Aprirak Gosayotin, the Bangkok governor,
planting a teak sprout*

พระราชพิธีชิงช้าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีศรียมปวาย ถือเป็นพิธีพราหมณ์ที่จัดขึ้นเพื่อต้อนรับพระอิศวรและพระนารายณ์ที่จะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ในเดือนนี้ อันถือเป็นปีใหม่ของฝ่ายพราหมณ์ จัดขึ้นประมาณเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม ในเวลาเช้าขึ้น 7 คำ และเวลาเย็นขึ้น 9 คำ โดยหลักฐานเชื่อถือได้ที่เก่าแก่ที่สุดของพระราชพิธีศรียมปวายปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง ส่วนกฎพระมณเฑียรบาลที่เชื่อว่าตราขึ้นในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา ไม่เข้าไปกว่ารัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึง "...เดือน 1...เถลิงพิธีศรียมปวาย..."¹⁹ จึงเห็นได้ว่าแต่ดั้งเดิมพระราชพิธีดังกล่าวคงจะมีขึ้นในช่วงเดือนอ้าย ต่อมาคงจะเปลี่ยนเป็นมาจัดในช่วงเดือนยี่โดยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี 12 เดือนได้อ้างว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยรับสั่งว่า เปลี่ยนมาตั้งแต่ช่วงกรุงเก่าแล้ว เพราะว่าช่วงเดือนอ้ายเป็นเวลาที่น้ำเพิ่งลด ถนนหนทางเป็นน้ำเป็นโคลนไปทั่ว จึงย้ายมาในช่วงเดือนยี่ที่มีถนนแห้ง
นั่นเอง²⁰

The Swinging festival was a part of the *Triyampavai* ceremony, a Brahmanical ceremony. The latter was held for welcoming Siva and Visnu when they came down to visit the human world in the second lunar month. This occasion was considered the beginning of a new year according to Brahmanism. The festival was held during the period from December to January, in the morning of the seventh day of the waxing moon and in the evening of the ninth day of the waxing moon. *Kotmai Tra Samduang* is considered as the oldest literary evidence stating this festival. *Kot Monthianban* which is believed to have been written in the early Ayutthaya period stated, "first month"... *Triyampavai* is held... This shows that the ceremony was originally held in the first month and later changed to the second month. According to King Rama V's explanation in his *Royal Ceremonies in the Twelve Months*, King Rama IV some time said that this change occurred in the period of Ayutthaya Kingdom because, in the second month, all of the streets were dry while in the first month they were still wet.

¹⁹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), 130.

²⁰ คำใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธี 12 เดือน (พระนคร : แพร่พิทยา, 2514), 5.

ภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพระราชพิธีสิบสอง
 ทิวราชประดิษฐ์ สดุดมหาสิมมารถ
 กรุงเทพมหานคร
 Painting of the Swinging festival
 Wat Ratchapradit Bangkok

เดือนอ้าย²² โดยอาจจะสังเกตได้จาก
 หนังสือดังกล่าวเพิ่งค้นพบเมื่อครั้ง
 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกเกล้าเจ้าอยู่หัว²³ พระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่ได้ใช้
 เป็นหนังสืออ้างอิงเนื่องจากทรง
 นิพนธ์พระราชพิธี 12 เดือนเสร็จสิ้น
 ไปนานแล้ว

อย่างไรก็ตาม หนังสือพิธีทวาทศมาสฉบับ
 ปลีกซึ่งพบในหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งสมเด็จพระ
 ราชดำริทรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า
 น่าจะเรียบเรียงขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 1 โดย
 ข้าราชการที่อยู่มาตั้งแต่สมัยกรุงเก่า²¹ มีข้อความ
 ระบุว่าประกอบ “พระราชพิธีตรียัมพะวาย” ใน

However, according to the minor version of
Pithi Dvadasamat, which is assumed to have been
 written in the reign of King Rama I by a courtier
 escaping from the old kingdom, *Triyampavai* was
 a royal ceremony held in the first month. This book
 was discovered in the reign of King Rama VI; that's
 why King Rama V did not use this book when
 composing *Royal Ceremonies in the Twelve
 Months*.

²¹ พิธีทวาทศมาสของเก่า, มหาอำมาตย์โท พระยาศรีธรรมราช พิพิมพ์แจกในการยี่นชิงช้า ปีระกา พ.ศ. 2464
 (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2464), ข.

²² เรื่องเดียวกัน, 53.

²³ เรื่องเดียวกัน, ข.

นอกจากนี้ข้อความที่ปรากฏในหนังสือเล่มหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้ใช้ประกอบในพระราชนิพนธ์เรื่องดังกล่าวคือเรื่องนางนพมาศ หรือที่เรียกอีกอย่างว่าตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเขียนอ้างอิงประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมในสมัยสุโขทัย แต่น่าจะเรียบเรียงขึ้นในช่วงรัชกาล 2 ถึงรัชกาลที่ 3²⁴ ก็ยังระบุ่า “พิธีตรียัมปวาย” และ “พิธีตรีปวาย” จัดขึ้นในช่วงเดือนอ้ายเช่นกัน²⁵ เกี่ยวกับเรื่องนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีตราอธิบายไว้ในคำนำของหนังสือนางนพมาศฉบับพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2457 ว่า

“...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่าหนังสือเรื่องนี้ได้เคยทอดพระเนตรเห็นฉบับหลวงแต่ถึงฉบับหลวงก็เป็นหนังสือแต่งใหม่ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างข้าพเจ้า (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ) คิดเห็นนั้นเป็นแน่ไม่มีที่สงสัย แต่ท่านผู้ศึกษาโบราณคดีแต่ก่อนมามีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นต้น ทรงนับถือหนังสือเรื่องนี้อยู่ ชะรอยเรื่องเดิมเขาจะมีอยู่บ้างแต่ฉบับเดิมจะบกพร่องวิปลาสขาดหายไปอย่างไรจึงมีผู้ใดในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้แต่งใหม่ โดยตั้งใจจะปฏิสังขรณ์ให้เรียบร้อย แต่ผู้แต่งมิได้ถือเอาความจริงเท็จในพงศาวดารเป็นสำคัญ อย่างเรานิยมกันทุกวันนี้ แต่งแต่ให้ไพเราะเพราะพริ้งเรื่องลงไปตามความมั่วที่มีอยู่ในเวลาแต่งหนังสือเรื่องหนังสือจึงวิปลาสไป...”²⁶

หากพิจารณาจากพระราชดารัสข้างต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แล้วก็อาจจะอนุมานได้ว่าพระองค์ทรงเชื่อถือว่าหนังสือนางนพมาศกล่าวถึงการจัดพระราชพิธีตรียัมปวายขึ้นในเดือนอ้ายเพราะเรียบเรียงตามเค้าเก่าที่มีมาแต่เดิม ไม่ได้เขียนขึ้นตามสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในคราวที่ได้มีการเรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้ขึ้นใหม่ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั่นเอง

One of the sources that King Rama V used for composing this book was *Nang Nopphamas* or *Tumrup Tao Srichulaluk*. Although this book is all related to traditions in the Sukhothai period, it is most likely to have been written in the reigns of King Rama II and III of the Rattanakosin period. However, this book also recorded that *Triyampavai* and *Tripavai* were held in the first month. From the explanation by King Rama V recorded by Prince Damrong in *Nang Nopphamas*, it seems that in King Rama V's opinion this book was composed according to the ancient story not to the events contemporary with the time of writing this book which was in the early Rattanakosin period.

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำรัสต่อไปว่า การที่พวกพราหมณ์สามารถที่จะย้ายเวลาการรับเสด็จพระผู้เป็นเจ้าของตนได้เป็นเพราะถือตัวว่าเป็นผู้ถือกุญแจสวรรค์เหมือนกับพระสันตะปาปาในคริสต์ศาสนา หากไม่อ่านเวทเปิดประตูถวายก็ไม่สามารถเสด็จลงมาได้²⁷

Furthermore, as King Rama V remarked, the Brahmins could change the time for holding the ceremony because they held that they kept the keys of heaven like a Pope; of course, Siva or other gods could not come down till they read sacred texts to open the door for them.

²⁴ นางนพมาศ หรือ ตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ (พระนคร : โรงพิมพ์ศิลปบรรณาการ, 2513), ช.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 107.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, ง - จ.

²⁷ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 78.

การโล้ชิงช้าในพระราชพิธีตรียัมปวายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นประธานในพิธี ซึ่งเรียกว่าพระยาอินชิงช้า และใช้บริวารของพราหมณ์ที่แข็งแรงเป็นผู้โล้ชิงช้า ข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาอินชิงช้านั้น ต้องกราบทูลถวายบังคมลาเข้าพิธีก่อนที่จะไปอินชิงช้า พร้อมตั้งกระบวนแห่ตามธรรมเนียมอย่างหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชบรรยายว่าประกอบไปด้วย ข้าราชการหลากหลาย ดังนี้

“...คนที่เข้ากระบวนเป็นคนจ่ายกำหนด อยู่ใน 800 คือตำรวจสวมเสื้อรัดคอดือหวายเส้น 16 ดาบเขน 30 ดาบโล้ 30 ดาบตั้ง 30 ดาบสองมือ 30 พร้าแปะกัก 30 ดาบเขลย 30 สวมกางเกงริ้ว เสื้อแดงหมวกหนัง สารวัตสวมเสื้ออัดลัดโพกผ้า 18 คน บโทน 300 เป็นคนในตัว หนุงตาโถง คาคผ้าลายริ้ว เสื้อปักศตูดงปักศตูเขี้ยว ตะพายกระบี่เหล็ก ขุนหมื่น 200 เสื้ออย่างน้อย แพรสีต่างๆ หนุงม่วงโพกแพรชลิบทอง ตะพายกระบี่ฝักทองเหลือง สารวัตขุนหมื่น 50 หนุงยกเสื้อเข็มซาบ โพกแพรชลิบทอง ตะพายกระบี่ฝักเงิน กลองชนะ 10 คู่ สวมเสื้อแดง จ่าปี 1 เสื้อริ้วตุ้มปีแดง กรรชิงแดงหน้า 2 คัน หลัง 2 คัน สวมเสื้อมีสรู กางเกงปุม คนหาบเสลี่ยง โถงไพร่ห้าม 12 คน สวมกางเกงปักศตู เสื้อขาว คาคเกี้ยว คู่เคียง 8 คน หลวงในกรมท่า 2 กรมเมือง 2 กรมวัง 2 กรมนา 2 แต่งตัวหนุง

สลัปลา หนุงยกเสื้อเข็มซาบ โพกตาต อภิภักันส์ปทนแดง 1 บังตะวันตก 1 สวมเสื้อมีสรูริ้ว กางเกงแดง ริ้วหลังขุนหมื่น 50 แต่งตัวเป็นอย่างข้างหน้า หว่างริ้วทนายของตนเองต้นละ 50 คน หนุงผ้าไหมจีน เสื้อเข็มซาบอัดลัด ดับที่หนึ่งที่สอง ถือดาบกระบี่ ดับที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 ถือเครื่องยศ ต่อขึ้นไปถือทองง้าวทวนเป็นดับๆ ต่อไปเป็นทหารเลวอีก 200 ตามแต่จะมี ริ้วนอกถือปีโสหวาย 30 ถือง้าว 30 ตะบองหุ้มปลาย 30 ถือทิว 100 ทิวนี้มีมาแต่โบราณไม่เคยขาดเลย สมมติกันว่าเป็น แต่ที่จริงดูถูกลมสะบัดปลิวก็งามคืออยู่กระบวนที่เกณฑ์กำหนดเพียงเท่านั้น แต่ผู้ที่แท้ต้องคิดแต่งกระบวนตามกำลังของตัวเองเพิ่มเติม เป็นกระบวนหน้าบ้างกระบวนหลังบ้างถึงสองพันสามพันจนสี่พันคนก็มี...”²⁸

For the Swinging rite in the *Triyampaval* ceremony, the king appointed a nobleman to impersonate Siva; the chosen nobleman was called *Phraya Yeun Chingcha*. The king also chose four strong *Naliwans* to move the Swing. *Phraya Yeun Chingcha* had to have an audience with the king before participating the rite. A parade consisting of noblemen in various ranks would be set according to the tradition as well.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 83 - 84.

ภาพถ่ายเก่าสุดของพระยาอินทสิงห์ ไม่ทรงเบปี่สีกราช (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
Praya Yeun Chingcha's procession (Old photo)

วันขึ้น 7 ค่ำเวลาเช้า พระยาอินทสิงห์แต่งตัว
หุ่งผ้าเยียรบับ หุ่งอย่างป่าวซุน มีชายห้อยอยู่
ข้างหน้า สวมเสื้อเยียรบับคาดเข็มขัด สวมเสื้อ
ครุยทับ สวมลอมพอกและเกี่ยวตามบรรดาศักดิ์
ส่วนพวกบริวารของพระยาอินทสิงห์ สวมเสื้อ
ครุยและลอมพอก เหมือนเป็นเทวดาตามเสด็จ
พระอิสริว ตั้งกระบวนแห่ตั้งแต่วัดราชบูรณะ
ไปตามถนนรอบกำแพงพระนครเลี้ยวลงถนน
บำรุงเมือง ในวันแรกหยุดพักที่ปะรำเรียกว่า
“โรงมาพัก” หรือ “โรงมานพ” ปลุกไว้ริม
เชิงสะพานข้างโรงสี นอกเขตกำหนดเขต ที่มี
พรหมณ์นำกระดานชิงช้า ที่เรียกว่า “กระดาน
ครุ” ซึ่งสมมติว่าจะไปแขวนมารับพระยาอินทสิงห์

On the seventh day of the waxing moon, in
the morning, *Praya Yeun Chingcha* wore the dress
that he had to wear in a state occasion: a tall
pointed hat representing a crown, a special shirt,
a loincloth and a tunic. His acolytes would be
dressed like angels accompanying Siva; they wore
a tunic and a tall pointed hat. On the first day, the
parade was started from Wat Ratchaburana,
went along the city wall and stopped at a provided
temporary pavilion which was called “*Rong Marok*”
or “*Rong Manop*”. Brahmins would bring “the
master plank” representing the planks that would
be hung at the Giant Swing to the pavilion.

กระดานครู ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่
สถานพระอิศวร เทวสถานโบสถ์
พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร
Master plank now kept in the
shrine of God Siva, Brahmin
Temple

เมื่อพระยายืนชิงช้า มาถึงโรงมานพแล้ว พราหมณ์จะนำกระดานกลับคืนไปไว้ในเทวสถาน (โบสถ์ พราหมณ์) แล้วปล่อยกระดานที่ซึ่งแขวนไว้ที่เสาชิงช้าลง เป็นการสมมติว่าใช้กระดานแผ่นที่นำไปเก็บยังเทวสถานขึ้นไปแขวน แล้วจึงได้รดน้ำสังข์จนเจิม จากนั้นนำพระยาฯ ไปยัง “โรงชมรม” ที่ทำเป็นปะรำไม้ไผ่ าดาดผ้าขาวเป็นเพดาน มีม่านสามด้าน กลางชมรมตั้งราวไม้ไผ่หุ้มผ้าขาวสำหรับนั่งราวหนึ่ง สำหรับฟังราวหนึ่ง นำพระยาฯ เข้าไปนั่งที่ราวยกเท้า ขวาพาดเท้าซ้าย เท้าซ้ายยันพื้น มีพราหมณ์ยืนข้างขวาสี่คน ข้างซ้ายเกณฑ์ข้าราชการตำแหน่ง หลวงจากกรมมหาดไทยและกรมกลาโหมอย่างละสองคนไปยืน มีพราหมณ์เป่าสังข์อยู่เบื้องหน้าสองคน จากนั้นแต่เดิมเป็นการไล่ชิงช้าของพวกพราหมณ์นาลิวัน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มเติมเข้าไป²⁹ โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยายืนชิงช้าส่งรูปเทียนบูชาพระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปประธานประจำพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามทั้งเวลาเช้าและเย็น

When *Phraya Yeun Chingcha* arrived at *Rong Manop*, Brahmins brought “the master plank” back to *Devasathan*. Symbolizing the master plank, the plank that had already been tied with the Giant Swing was then let hang down. Then, they took *Phraya* to “*Rong Chomrom*”, a bamboo pavilion with a piece of white cloth as its ceiling and curtains on three sides. In the pavilion, two bamboo rods, each of which was shrouded with a piece of white cloth, were hung. The first one was for sitting while the other was for leaning *Phraya* back against. When *Phraya* sat on the rod, he had to rest his right leg on the left one and use the latter to balance himself. Four Brahmins stood on his right while four noblemen from the Departments of Interior and Defence stood on his left. Two Brahmins stood in front of him and blew conch shells. Previously, after this step, the swinging of the Swing by *Naliwans* would be held. However, in the reign of King Rama V, the king ordered the addition of a Buddhist rite into this ceremony; therefore, *Phraya* must pay homage to Phra Sri Sakyamuni in the assembly hall of Wat Sudat with joss sticks and flowers in the morning and afternoon.

²⁹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ฯ, ประกาศพระราชพิธีเล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2508), 160.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอธิบายว่า แต่เดิมพระยาอินชิงช้าจะเข้าไปนมัสการพระศรีศากยมุนีถึงในพระวิหารเลย เวลาไปนั้นจะมีกลองชนะตีนำหน้าเข้าไปและตีนำกลับออกมาด้วย ต่อมาภายหลังไม่ปรากฏว่าพระยา อินชิงช้า เข้าไปถึงภายในวิหาร คงจะเป็นการขอพิธีการลง เพื่อให้ทันเวลาไล่ชิงช้าได้เสีย³¹

According to King Rama V's record, previously Phraya went into the assembly hall to pay respect to Phra Sri Sakyamuni. He said that, later, Phraya did this mission outside the hall probably because if he went out late, he would not be able to participate the Swinging rite on time.

การไล่ชิงช้าใช้พราหมณ์นาฬิวันไล่ชิงช้า กระดานละ 4 คน 3 กระดาน มีเสาไม้ไผ่ปลายผูกธงเดินกักไว้ กระดานแรก 3 ตำลึง กระดานที่สอง 10 บาท กระดานที่สาม 2 ตำลึง นาฬิวันโพธิ์แรกจะขึ้นไปนั่งถวายเป็นบังคม แล้วนั่งโย้ไปจนชิงช้าโยนแรงจึงลุกขึ้นยืน คนหน้าคอยคอยเงิน คนหลังคอยแก้ท้ายให้ตรงเสาเงิน ครั้นไล่ชิงช้าเสร็จ 3 กระดานแล้วตั้งกระบวนแห่กลับทางถนนบำรุงเมือง เลี้ยวลงท้องสนามหลวง เมื่อกระบวนแห่มาถึงหน้าพลับพลากระบวนที่ถืออาวุธต้องกลับปลายอาวุธลง เป็นอันจบพิธีแต่ดั้งเดิม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เพิ่มเติมให้พระยาอินชิงช้า

ลงจากเสด็จเดินมาจนถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ที่ปูเสื่ออ่อนไว้ถวายเป็นบังคมพระมหากษัตริย์ที่เสด็จพระราชดำเนินออกทอดพระเนตร จากนั้นโปรดเกล้าฯ พระราชทานผลกล้วย 200 ผล ถวายบังคมอีกครั้งหนึ่งแล้วขึ้นเสด็จกลับไปยังชมรม เป็นอันจบพิธีของวันขึ้น 7 ค่ำ³¹

In the stage of swinging the Swing, 3 planks were used. Each of them was hung one after another and swung by 4 *Naliwans*. Three tamlueng, ten baht and two tamlueng were for the first, second and third planks respectively. Each group had to do the same thing. Firstly, they paid homage to the swing on their own plank. Then, while sitting on the plank, they had to move the swing. As soon as it moved rapidly, they changed to a standing posture. The first person in the row of each group was in charge of seizing the provided money hung on a pole while the last one had to control the movement of the plank. After this step was done to all of the three planks, the procession was set and went back. When it arrived at the royal pavilion, the armed group in the procession must turn the top of their weapons toward the ground. The ceremony in the first day was finished at this step. However, King Rama IV added a rite; *Phraya Yeun Chingcha* must descend the palanquin, walked to *Phratinang Sutthaisawan*, and paid homage to the king. The king, then, gave *Phraya* 200 Kalapaphruk fruits. After that, *Phraya* paid homage to the king again, ascended the palanquin and went back to *Rong Chomrom*. This was considered the final step in the ceremony held in the seventh day of the waxing moon.

กรมศิลปากร. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เรื่องเดียวกัน. 86.

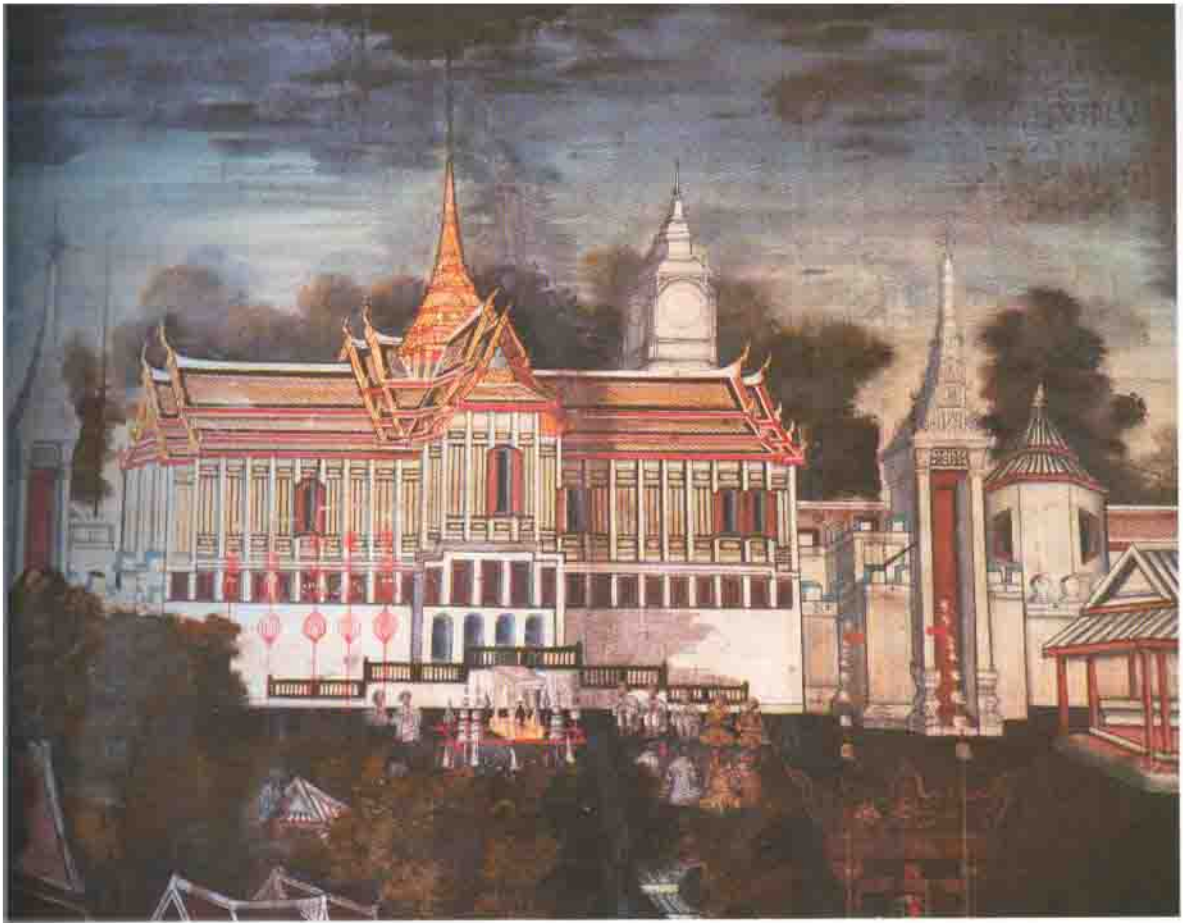
³¹ เรื่องเดียวกัน. 86 - 87.

พราหมณ์นำฉิ่งไล่สิ่งชั่ว ภาพถ่ายเก่าสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ทราบปีใดที่ราช (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
Naliwans swinging the Giant Swing in the reign of King Rama V (Old Photo)

วันขึ้น 8 ค่ำเป็นวันเว้น มีแต่พิธีพราหมณ์ ในช่วงใกล้รุ่งพระมหाराชครูจะเชิญกระดานสามแผ่น สลักเป็นรูปพระอาทิตย์พระจันทร์ แผ่นหนึ่ง พระแม่ธรณีแผ่นหนึ่ง และพระแม่

คงคาแผ่นหนึ่ง ทาสีขาวสมมติว่าเป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแม่ธรณี พระแม่คงคา มาเข้าเฝ้าพระอิสวร บูชาในเทวสถานแล้วจึงเชิญออกมาที่หลุมตรงหน้าโรงชมรม หลุมขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยม

ภาพพุทธชนบนเสี้ยงของพระยาเยนชิงช้าเพื่อถวายบังคมพระมหากษัตริย์ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
 ก็มีบันทึกลงมาเป็นภาพจิตรกรรมอยู่ที่วัดราชประดิษฐานด้วย
*Pause of Praya Yeun Chingcha's procession for paying homage to the king
 in Suthaisawan, painting in Wat Ratchapradit*

กว้างหนึ่งศอก ลึกสี่นิ้ว ภายในปูอิฐวางหญาคา
 มีราวสำหรับพึงกระดาน วางกระดานลงในหลุม
 หึงไว้กับราว ตั้งชมรมสี่เสาดาดเพดานกันม่าน
 ราชรอบ ช้างนอกมีราชวัติสี่มุม ปักฉัตรกระดาด
 ผูกยอดกล้วยยอดอ้อย กระดานรูปพระอาทิตย์
 พระจันทร์ลงหลุมที่หนึ่งด้านทิศตะวันออก
 พระแม่ธรณีลงหลุมกลาง ส่วนรูปพระแม่คงคา
 หลุมสุดท้ายด้านทิศตะวันตก หน้ากระดานนั้น
 หันมาทางทิศใต้ตรงชมรมที่พระยาเยนชิงช้านั่ง
 พิธีการเชิญกระดานลงหลุมนี้จะกระทำแล้วเสร็จ
 ในช่วงใกล้รุ่งของวันขึ้น 9 ค่ำ โดยจะตั้งกระดาน
 ไว้ในหลุมเป็นเวลาสามวัน จนกระทั่งเวลาอรุณ
 ของวันขึ้น 12 ค่ำ จึงเชิญกระดานขึ้นจากหลุม
 ไปเก็บไว้ในเทวสถานตามเดิม

On the eighth day of the waxing moon, there were only Brahmanical rites. *Phra Maharachakru* took three white planks to have an audience with God Siva in *Devasathan*. Each plank represented different gods whose figures were carved on it; the first plank bore the figures of the Sun God and the Moon God, the second the Earth Goddess, the third Goddess Ganges. After finishing the rite inside *Devasathan*, the planks were placed in the three provided holes in front of *Rong Chomram*; the east hole was reserved for the plank of the Sun God and the Moon God, the middle one for the Earth Goddess and the west one for Goddess Ganges. All of the three planks faced southwards, to the place that *Phraya Yeun Chingcha* was sitting. The rite of placing the three planks in the holes had been finished by the dawn of the ninth day of the waxing moon. The planks were left in the holes for three days. At dawn of the twelfth day of the waxing moon, those planks were brought back to *Devasathan*.

กระดานสามแผ่นที่ใช้ฝังหน้าโรงพระ
ทางด้านซ้ายคือกระดานรูปพระแม่
ธรณี ตรงกลางเชื่อว่าเป็นรูปพระแม่
คงคา ส่วนทางด้านขวามือเป็นรูป
พระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่คู่กัน
Three planks buried in front of
Rong Chomrom, the left Earth
Goddess, the middle Goddess
Ganges and the right the Sun
and Moon Gods

เช้าวันขึ้น 9 ค่ำตั้งกระบวนแห่ที่วัดราช-
บูรณะมาคอยอยู่หน้าวัดพระเชตุพน เวลาเสด็จ
ให้เรียกกระบวนแห่เมื่อใดจึงได้เดินกระบวน
หยุดถวายบังคมและพระราชทานผลกัลปพฤกษ์
200 ผล เหมือนอย่างวันขึ้น 7 ค่ำ แต่ไม่ต้องพัก
ที่โรงมานพ และไม่มีกระดานมารับเพราะแขวน
อยู่เสร็จแล้ว พราหมณ์นาลิวันจะโล้ชิงช้าเช่นเดิม
จนครบสามกระดาน จากนั้นพราหมณ์นาลิวัน
ทั้ง 12 คนยกขันสาครซึ่งมีน้ำเต็มขันมาตั้ง
หน้าชมรม แล้วจึงรำเชง (รำเขาสัตว์) สาคน้ำ
ตรงใกล้ปะรำที่พระยายืนชิงช้านั่งกันจนครบ 3
เชง พระยายืนฯ ย้ายไปนั่งที่ชมรมที่ 2 และ
ชมรมที่ 3 ตามลำดับ พราหมณ์นาลิวันตามไป
รำเสนงสาคน้ำอีกแห่งละ 3 เชงเป็นเสร็จพิธี
พระยายืนฯ ตั้งกระบวนแห่กลับลงไปตามถนน
บำรุงเมืองด้านทิศตะวันออก เลาะตามกำแพง
พระนครไปประชุมที่หน้าวัดราชบูรณะเป็นอัน
เสร็จพิธีในวันขึ้น 9 ค่ำ

In the morning of the ninth day of the waxing
moon, a procession was set at Wat Ratchaburana
and moved to Wat Phra Chetuphon. Then, for the
next march, the procession had to wait for the king's
call. They must pay homage to the king, and *Phraya*
received 200 Kalpaphruek fruits from him. On this
day, the procession did not rest at *Rong Manop*.
Moreover, the planks were not brought to the
pavilion because they were already hung. *Naliwans*
swung the three swings. Then, 12 *Naliwans* placed
the *Sakhon* bowl full of water in front of *Rong*
Chomrom and performed the *Khaneng* dance. While
dancing, they splashed water onto the nearby area
of the pavilion that *Phraya* was seated. After that,
Phraya moved to the second and third pavilions,
and *Naliwans* practiced the same action at those
pavilions as well. Then, *Phraya* led the procession
back to Wat Ratchaburana. Then, the ceremony of
this day was ended

๑๒๓ การมาเฝ้าของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระอุโบสถ วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Painting of the Khuneng dance from the ordination hall of Wat Senatsanaram, Ayutthaya

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการธิบายว่า แต่ดั้งเดิม เจ้าพระยาพลเทพ ผู้เป็นเกษตราธิบดี จะได้รับการสมมติเป็นพระอัครมุนีแห่งผ้าใส่เสื้อยกทอง สวมเสื้อครุยและลอมพอก แห่พระอิสริยยศไปที่เสาชิงช้า เรียกว่า “พระยายืนชิงช้า” ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการยกเลิกตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพ หลังจากเจ้าพระยาพลเทพ (ฉิม) ถึงแก่อสัญกรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสุภาวดี ซึ่งต่อมาจะดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยานิกรบดินทรยืนชิงช้า

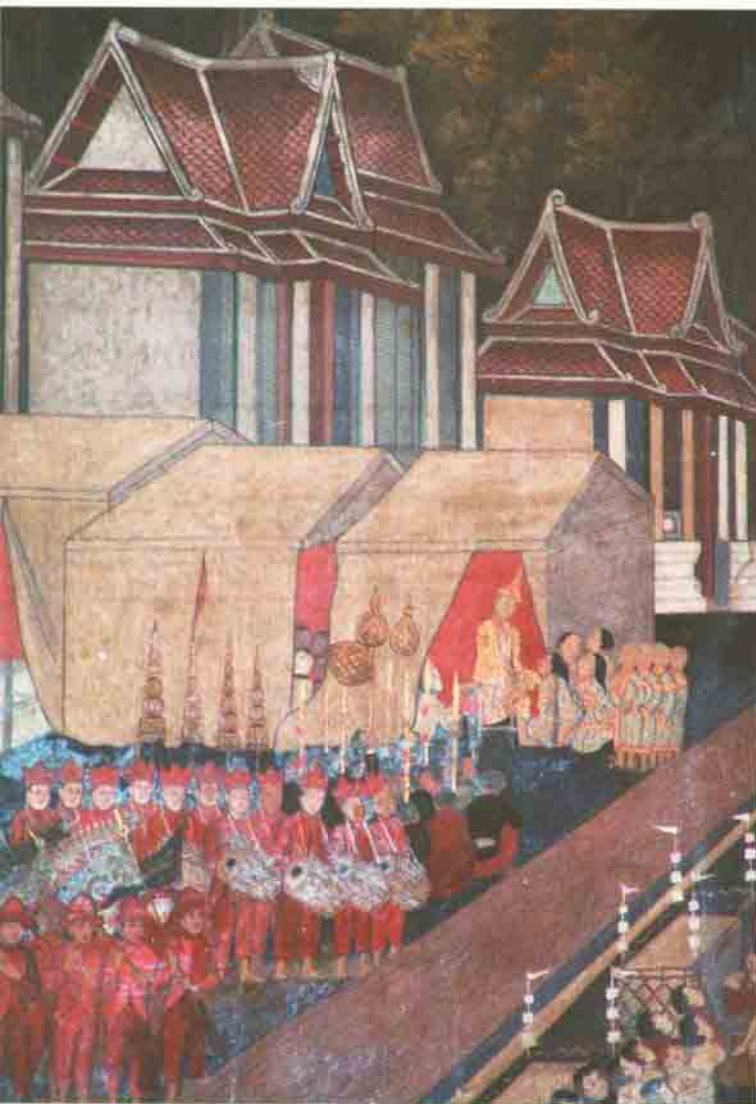
แทนปีหนึ่ง ภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ (เสือ) ครั้นยังเป็นพระยาราชนิกุลเป็นผู้ยืนอีกปีหนึ่ง จากนั้นเจ้าพระยายมราช (ศุข) เมื่อยังเป็นพระยาสุรเสนาจึงได้เป็นพระยายืนชิงช้าต่อเป็นประจำทุกปี^{๓๒}

King Rama V described that originally *Chaophraya Baladep* was *Phraya Yeun Chingcha*. However, in the reign of King Phra Nangklao, the rank of *Phraya Baladep* was canceled. After *Phraya Baladep* passed away, this duty was performed by many noblemen. Later, *Phraya Surasena* took this duty every year.

* เรื่องเดียวกัน, 82.

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางที่รับพระราชทานพานทองเปลี่ยนยื่นชิงช้าปีละคน เนื่องจากมีพระราชดำริว่าหากเป็นเจ้าพระยาคนเดิมแน่ซ้ำทุกปี ปีละสองครั้งก็เผื่อไม่เป็นที่ครึกครื้น³³

In the era of King Mongkut, the king ordered that the noblemen obtaining the golden tray must take turns to perform this duty because this made the ceremony more interesting.

เรื่องการโลชิงช้านี้มีผู้เข้าใจผิดอยู่บ่อยครั้งว่า ถ้าใครโลชิงช้าแล้วตกลงมาจะถูกฝังไว้ใต้เสาชิงช้านั้นเช่นเดียวกับที่เล่าลือกันเรื่องการฝังคนไว้ใต้เสาหลักเมือง เรื่องนี้ไม่เคยปรากฏหลักฐานว่ามีใครตกหรือได้ฝังใครเลย นอกจากนี้ยังตรวจสอบไม่พบว่ามีตำราฉบับใดกล่าวไว้เช่นนั้นด้วยเช่นกัน เว้นแต่ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าที่เขียนไว้ว่า “...ให้พราหมณ์โลชิงช้าไปคาบเงินที่ห้อยไว้ ถ้าคาบได้ก็ได้เงินนั้น ถ้าคาบมิได้พราหมณ์นั้นต้องถูกฝังเพียงนั้นเอา...”³⁴ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ขึ้นโลชิงช้าจะมีเชือกเป็นที่ยึดไว้แน่นทั้ง 4 คน จึงเป็นการยากที่จะตกลงมา³⁵

It is always misunderstood that anyone who fell down while swinging the Swing would be buried at the foot of the Giant Swing. There is not any literary evidence to support this statement. Moreover, the swingers were protected from falling down by being tied tightly with ropes. However, *Gumhaikarn-Chaokrunkao* stated that if the swingers were not able to seize the money hung from the pole, their lower half must be buried in the ground.

จิตรกรรมจากวัดราชประดิษฐ์
แสดงภาพพระยาเย็นชิงช้าในชอมร
จากภาพจะเห็นได้ว่ามีโรงทรมอยู่ทั้งสี่สามหลัง
ตรงตามพระบรมราชาธิบายของรัชกาลที่ 5
*Painting from Wat Ratchapradit showing
Phraya Yeun Chingcha seated in
Chomrom. The three pavilions in
this pavilions correspond with the
explanation by King Rama V.*

³³ เรื่องเดียวกัน, 83.

³⁴ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (บรรณาธิการ), คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2510), 269.

³⁵ ส.พลายน้อย, เรื่องเดียวกัน, 216.

หนังสือโบราณฉบับนี้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีโล้ชิงช้าคลาดเคลื่อนไปอยู่ในพระราชพิธีชั้นต่อ (น่าจะหมายถึงพระราชพิธีธรรมาเทเวศร์ คือพิธีเผาข้าว³⁶) ช่วงเดือนสามก็อาจจะเกิดจากการที่หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าหน้าจะเป็นหนังสือที่ชาวพม่าเรียบเรียงขึ้นจากคำให้การของคนไทยหลายคนที่ถูกจับตัวไปเป็นเชลยในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง จึงมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดความสับสนขึ้นได้ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการแปลภาษาทั้งจากสำเนาที่แปลภาษาไทยไปเป็นภาษาพม่า และผู้แปลตัวอักษรกลับจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย รวมไปถึงขีดความสามารถของผู้ให้การ นอกจากนี้แล้วต้นฉบับดั้งเดิมในหอหลวงเมืองอังวะ ประเทศพม่า ยังน่าจะเคยมีการพลัดตัวอักษรในคราวใดคราวหนึ่งอีกด้วย³⁷

This historical account shows some errors. For example, it recorded that the Swinging festival was in the third lunar month. The fact that it was recorded by the Burmese court according to the words of the captives taken from the Ayutthaya Kingdom should be the cause of this mistake. The interpretation by the Burmese interpreters, transliteration from Thai to Burmese languages, and the comprehension toward the royal ceremonies of the captives caused this book to have a great deal of mistakes.

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีโล้ชิงช้าทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ยังนับเป็นประโยชน์สำหรับเพิ่มเติมความเข้าใจและรายละเอียดของพระราชพิธีดังกล่าวในช่วงปลายของอาณาจักรอยุธยาซึ่งอาจจะเลื่อนหายไปในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว เช่น ในขณะที่พระยาอินชิงช้างนั่งในมณฑลพหากเผลอเอาเท้าวางบนพื้นทั้งสองข้างแล้ว จะถูกปรับของที่ได้รับพระราชทาน คือ ส่วยและอากรซึ่งได้มาแต่หัวเมืองต่างๆ ตลอดจนเครื่องราชบรรณาการที่เข้ามาระหว่างพระราชพิธีนั้นให้ตกแก่พวกพราหมณ์ทั้งสิ้น³⁸ ความตอนนี้ไม่มีรายละเอียดเหลืออยู่ในหลักฐานสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เลย

However, the information on the Swinging ceremony stated in this book makes us more understand the ceremony and see the pictures of some details in the ceremony which are not described in the historical accounts of the early Rattanakosin period.

³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์ (บรรณาธิการ), เรื่องเดียวกัน, 268 - 269.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, (7) -- (10).

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 269.

พระราชพิธียี่สิบชิงช้านับเป็นงานเทศกาลประจำปีที่น่าสนใจมากในสมัยโบราณ ครั้งหนึ่งหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระราชธิดาคนสำคัญในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ต๋ำรงราชานุภาพ ได้เคยบรรยายถึงประสบการณ์ของพระองค์ในการพระราชพิธีโล้ชิงช้าว่า

“...กระบวนการเหล่านี้มีสิ่งต่างๆ ที่น่าดูชมตามฐานะของพระยาผู้ยี่สิบชิงช้า นั้นๆ เช่นเมื่อพระยาศรีสหเทพ กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ยี่สิบชิงช้า ก็มีหม้อช่นต่างๆ พวกมาเข้ากระบวนการจากหัวเมืองต่างๆ เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จยี่สิบชิงช้า กระบวนก็เต็มไปด้วยการศึกษาต่างๆ เพราะท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงศึกษา มีทั้งรถการเล่นและตกแต่งเป็นรูปต่างๆ เช่นมีรถคันหนึ่งแต่งเป็นห้องเรียน มีพวกตลกเป็นครูและลูกศิษย์สอนกันอย่างสนุกสนาน โดยเฉพาะเราเด็กๆ ชอบรถนี้มาก แม้ผู้ใหญ่ก็สนุกด้วยทุกคน ...”³⁹

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนแห่ที่สนุกสนานครึกครื้นในพระราชพิธีดังกล่าวมีลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละปี ลักษณะเช่นนี้เป็นธรรมเนียมใหม่ไม่ได้มีมาแต่เดิม⁴⁰ อันน่าจะเป็นผลมาจากการที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางที่รับพระราชทานพานทองเปลี่ยนยี่สิบชิงช้าปีละคนนั่นเอง

In those days, the Swinging festival was one of enjoyable festivals annually held. According to M.C. Poonpitsamai Diskul, an important daughter of Prince Damrong, the festive procession in the ceremony of each year was different from one another. This tradition was antecedent and must be resulted from the order of King Rama IV that the noblemen obtaining the golden tray must take turns to perform the duty of *Phraya Yeun Chingcha*.

ลูกเล่นเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการแต่ละปีคงจะมีการเตรียมอย่างละเอียดเรียบร้อย ดังปรากฏอยู่ในหนังสือคำสั่ง ออกแบบรถกรรมสิทธิ์ ลงวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2460 เมื่อครั้งนายพลโท พระยาสิทธิราช เดโชไชยอภัยพิริยปรากฏกรมพาทู (ต่อมาเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต) เป็นพระยายี่สิบชิงช้า⁴¹ โดยในที่นี่ได้คัดลอกข้อความมาให้ดูทั้งหมดเพื่อให้เห็นภาพอดีตที่ชัดเจน ดังนี้

The theme and styles of the procession in each year were most likely to have been deliberately planned, as can be seen in an official document issued on 24th December 1917 with the design for the car of the Department of Recruiting Officers

³⁹ ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล, สารคดี ของม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นางเลื่อนรัตนกิจ ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2508, 36.

⁴⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 84 - 85.

⁴¹ หนังสือพระยายี่สิบชิงช้า พ.ศ. 2460, พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต (แย้ม ณ นคร) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส พ.ศ. 2505 (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2505), 16 - 17.

ทำเป็นสมุดใหญ่วางกลางรถเอามุลง มีไม้ยันรับสมุดข้างหลัง ข้างล่างข้างบนโปร่ง ภายในสมุดมีบันไดขึ้นข้างบนได้ (ต้องวางหลักซ่อนให้แข็งแม้อุกมลมจัดอย่าให้เอนได้)

ที่ใบปกสมุดทั้ง 2 ข้าง ริมข้างบนเขียนหนังสือตัวใหญ่ว่า ทะเบียนทหาร มีขีดรับต่อลงมายื่นตัวย่อมลงหน่อยว่า ผู้ที่เข้าทะเบียนเป็นทหารแล้วจะได้รับอบรมให้มีกำลังแข็งแรง และมีความรู้ดีชั้น

ทางตอนหน้ารถ มีเจ้าพนักงานทะเบียน 1 แต่งเป็นชั้นนายสิบสี่ดี มีคนที่จะมาอาสาเข้าเป็นทหาร 1 แต่งพลเรือน (หนุ่มใส่เสื้อชั้นใน เลือกคนที่อ่อนแอสักหน่อย)

ทางตอนท้ายรถ มีทหารขลุ่ย 1 กลอง 1 กับมีพลทหารราบที่รูปร่างหน้าตาดี 1

วิธีเล่นดังต้น ขลุ่ยกลองทำเพลง เมื่อหยุดแล้วเจ้าพนักงานทะเบียนถามผู้ที่มาอาสา

คำพูด

จ. (เจ้าพนักงานทะเบียน) แกจะมาอาสาเป็นทหารหรือ

อ. (ผู้อาสา) ฉันมาอาสาแต่ปีก่อนแล้ว คนเต็มอัตราเสีย เข้าไม่ได้ ปีนี้มาขออาสาอีก

จ. ฉันมีความยินดีด้วยมาก เป็นหน้าที่ผู้ชายทุกคน ที่สมควรจะต้องศึกษาวิชาทหารเตรียมตัวไว้ สำหรับเมื่อมีข้าศึกศัตรูจะทำร้ายเรา จะได้ช่วยกันปราบปรามเสีย ให้บ้านเมืองและทั้งครอบครัวของเราเองปราศจากอันตราย

การที่เข้าเป็นทหารนั้น ได้ประโยชน์สำหรับตัวด้วย ที่ได้รับความฝึกหัดสั่งสอนให้เป็นผู้มีกำลังแข็งแรง และมีความรู้ดีชั้น การฝึกหัดสั่งสอนก็เพียง 2 ปีเท่านั้น และยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มีต่องให้เสียเงินค่าราชการด้วยจนตลอดชีวิต เขิญเข้าไปทางนี้ซี (ชี้ไปที่สมุด ผู้อาสาเข้าไปในสมุด ไปยืนพักอยู่เสียข้างล่าง และในขณะที่พูดกันอยู่นั้น พลทหารบกต้องเข้าไปเตรียมอยู่ที่บันไดในสมุด พอคนอาสาเข้าไปในสมุด พลทหารบกก็ขึ้นไปโผล่ขึ้นบนสมุดยืนเฝ้าตรงชูป้ายขึ้นให้ตัวหนังสืออยู่ทางริมถนน)

แล้วเจ้าพนักงานทะเบียนร้องบอกแก่คนทั้งหลายว่า เขิญท่านทั้งหลายสังเกตดู (ชี้ที่พลทหาร) ผู้ที่เข้าเป็นทหารแล้ว ย่อมมีท่าทางท่วงที่แข็งแรง เฉียบแหลมขึ้นกว่าแต่ก่อน

เมื่อสิ้นคำแล้ว ขลุ่ย กลองทำเพลง พลทหารกลับลงมาในสมุด และทั้งผู้อาสาด้วยออกมาพักอยู่ข้างนอกได้ แต่ป้ายนั้นต้องเอาไว้ในสมุด เมื่อขลุ่ยกลองหยุดเพลงแล้ว ก็ตั้งต้นเล่นไปใหม่อย่างที่แล้วมา คือเล่นกันไปสลับกับขลุ่ยกลอง

ในป้ายที่พลทหารชูขึ้นนั้น ให้มีหนังสือทั้งสองข้างว่า “ฉันต้องเล่าเรียนและฝึกหัดมาก แต่มีความสุขสบายดี”

ส่งแผนกที่ 3 กรมเสมียนตราทหารบก

ควรเก็บรวมเรื่องไว้

นายร้อยโทเพชร อจลสุด

24 ธันวาคม 2460

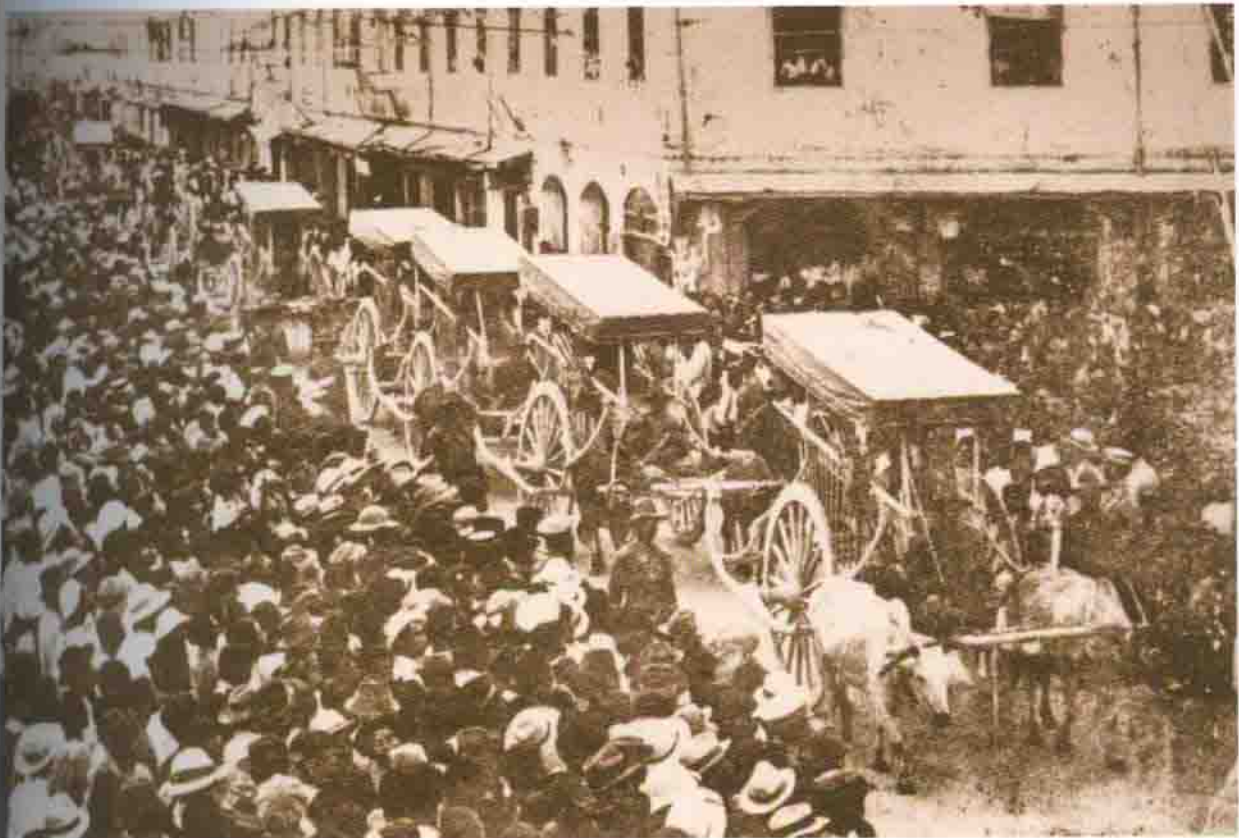
การประดิษฐ์รถบรณแห่งพระยาอินซึ่งข้ามักมีลักษณะที่ต่างกันไปในแต่ละปี
 เช่นมีการนำช้างมาใช้ในขบวน เป็นต้น (ภาพถ่ายเก่า ไม่ทราบปีศักราช) (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
 The styles of Phraya Yeun Chingcha's processions are different from one another.
 Sometimes, elephants were used. (Old photo)

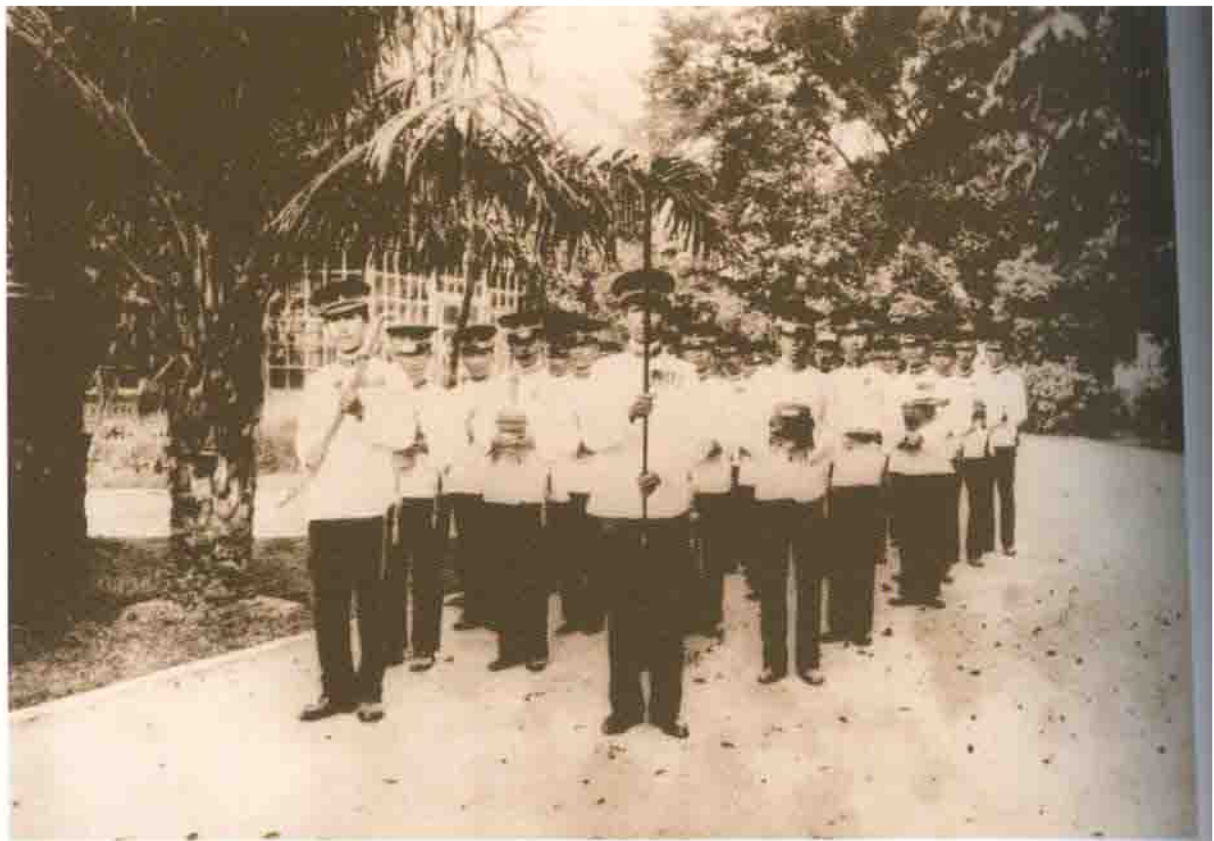
ผู้ชนมากมายเข้าร่วม
 ในงานพระราชพิธีได้ซึ่งเข้า
 เหมือนกับเป็นงานเทศกาล
 ประจำปี (ภาพถ่ายเก่า
 ไม่ทราบปีศักราช)
 (ภาพจากหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติ)
 A great deal of people
 participating in the
 swinging festival.
 (Old photo)

ขบวนแห่พระยายืนชิงช้าที่มีลักษณะการประดิษฐ์วีวขบวนในอีกรูปแบบหนึ่ง
(ภาพถ่ายเก่า ไม่ทราบปีศักราช) (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
Phraya Yeun Chingcha's procession. (Old photo)

ขบวนแห่พระยายืนชิงช้าที่มีการนำโคเทียมเกวียนมาใช้ร่วมขบวน
(ภาพถ่ายเก่า ไม่ทราบปีศักราช) (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
Phraya Yeun Chingcha's procession with carts. (Old photo)

เจ้าหน้าที่มหาดเล็กเชิญเครื่องอิสริยยศของพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (แพ ไกรฤกษ์)
พระยาอินชิงช้าไปประกอบพิธีเมื่อปี พ.ศ. 2469 (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
*Officers parading the Insignia of Phraya Burutrattananaratchaphanlop
(Prae Kiriksh), Phraya Yeun Chingcha in 1926. (Old photo)*

รถม้าในพระราชพิธีได้ชิงช้า บุคคลในรถน่าจะเป็นพระยาอินชิงช้า (ภาพถ่ายเก่า ไม่ทราบปีศักราช)
(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
*Carriage in the swinging ceremony. The man seated on the carriage was probably
Phraya Yeun Chingcha. (Old photo)*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยมีพระราชบรรยายเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่ใช้ใน ครอบวนแห่งนี้ว่า

“...ในการยืนชิงช้านี้มีเงินเบี่ยเสี้ยงหลวง พระราชทานลึบตำลึง พระยายืนชิงช้านี้เคยแจก ผู้เคียงคนละตำลึงหนึ่ง ตัวนายคนละกึ่งตำลึงบ้าง บาทหนึ่งบ้าง นายรองคนละสองสลึง ไพร่แจก คนและสลึงเสมอหน้า ถ้ามีกระบวนมากก็ต้อง ลงทุนรอนกันมาก ๆ ทั้งเงินที่เข้าโรงครัวเสี้ยงและ เงินแจก และผ้าห่มห่มเครื่องแต่งตัวกระบวนเพิ่ม เดิมบ้าง...”⁴²

ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนแห่งนั้น คงจะเป็นเรื่องที่สิ้นเปลืองเงินหลวง ดังนั้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า- เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งเศรษฐกิจของชาติ ไม่นั่นคงนัก เงินในท้องพระคลังร่อยหรอลงมาก จนต้องมีการตัดค่าใช้จ่ายที่ไม่สำคัญออกไป ประกอบกับที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เหตุการณ์บ้านเมืองยังไม่ค่อยสงบดีนัก จึงได้มีการยกเลิกประเพณีโล้ชิงช้าเสีย

According to King Rama V, the procession of each year was subsidized by the Royal Treasury. In the reign of King Rama VII, the economy of Thailand was not stable; the money of the Royal Treasury was too little that some unimportant expense was cut. Also, in the same reign, Thailand's politics was unstable; it was changed to the constitutional monarchy. All of these factors caused the Swinging ceremony to be given up.

งานพระราชพิธีโล้ชิงช้าได้เป็นครั้งสุดท้าย ในปี พ.ศ. 2477 มีพระยาชลมารควิจารย์ (ม.ล. พงศ์ สนิทวงศ์) เป็นพระยายืนชิงช้า ส่วนในปี ต่อๆ มานั้นได้จ่ายเงินจำนวน 400 บาท ให้แก่ พวกพราหมณ์ไปจัดทำเอง การโล้ชิงช้าจึงได้ เลิกไป คงเหลือเพียงแต่การจัดพิธีบวงสรวง สังเวชพระผู้เป็นเจ้า⁴³ เนื่องในพิธีการตรียัมปวาย ตรีปวายเท่านั้น

The last Swinging ceremony was held in 1934. Later, 400 baht were paid to Brahmins for performing this ceremony among themselves. Also, since then, there was only a sacrificing rite to the Gods that was held.

เสาชิงช้า นอกจากจะมีการสร้างเพื่อใช้ ประกอบในพระราชพิธีสำคัญในเขตกรุงเทพ-มหานครแล้ว ยังมีหลักฐานว่าเคยมีเสาชิงช้าอยู่ใน จังหวัดอื่นๆ เช่น นครศรีธรรมราช เพชรบุรี และกรุงศรีอยุธยา แต่ทั้งหมดได้ผู้พังเสียหาย ไปจนหมดสิ้นแล้ว

There are some accounts stating the Giant Swings in other provinces such as Ayutthaya and Petchaburi. However, even the remains of them are not discovered.

⁴² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 87.

⁴³ ย่างใน ส.พลาายน้อย, เรื่องเดียวกัน, 217 - 218.

ลำดับพิธีตรียัมปวาย ตริปวาย

Triyampavai/Tripavai

พระราชพิธีตรียัมปวาย คือ พิธีการต้อนรับพระอิศวรเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่พวกพราหมณ์เชื่อว่าเสด็จจากวิมานบนเขาไกรลาสอันเป็นสถานที่พำนักของพระองค์เพื่อเยี่ยมเยียนโลกมนุษย์ในเทศกาลปีใหม่ของพวกพราหมณ์ โดยมีกำหนดคราวละ 10 วัน นับตั้งแต่วันขึ้น 7 ค่ำจนถึงวันแรม 1 ค่ำ โดยมีการพระราชพิธีโล้ชิงช้าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ

The *Triyampavai* ceremony was aimed to welcome God Siva which was believed to have descended Mount Kailasa to the human world in the New Year day of Brahmanism. His stay lasted for 10 days, from the seventh day of the waxing moon to the first day of the waning moon. The Swinging ceremony was an important part.

พิธีดังกล่าวเริ่มจากช่วงใกล้รุ่งในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือนยี่ คณะพราหมณ์จะมาประชุมกันที่สถานพระอิศวร พราหมณ์ที่จะมาร่วมประกอบพิธีกรรมนี้เรียกว่าพราหมณ์โหรดาจารย์ ซึ่งเป็นพราหมณ์ที่มีหน้าที่ประกอบพระราชพิธีทั่วไปในแผ่นดินสยามแต่โบราณ เว้นแต่พิธีที่เกี่ยวข้องด้วยช้างเท่านั้น⁴⁴ ในช่วงเริ่มพิธีตรียัมปวายถ้ามีพราหมณ์ที่จะบวชใหม่ก็จะทำการบวชในคราวเดียวกันด้วยการผูกพรต ที่หมายถึงสายสิญจน์

ตรงกลางด้ายผูกดอกบานไม่รู้โรยขาว แล้วถวายเป็นเครื่องกระยาบวชให้กับอุปัชฌาย์ จากนั้นคณะพราหมณ์ทั้งหลายจะชำระกายผูกพรต คือคาดเชือกไว้ที่ต้นแขนข้างหนึ่ง ตามลำดับอายุโสแห่งพรต (ไม่ใช่อายุและฐานันดร) นับเป็นวันตั้งพิธี ตั้งแต่นั้นไปต้องรับประทานแต่ถั่วที่ไม่รับประทานเนื้อสัตว์และประพาศิพรหมจรรย์ตลอดตั้งแต่วันขึ้น 7 ค่ำ จนถึงวันขึ้น 9 ค่ำ จึงอนุญาตให้ออกพรตได้ เว้นแต่พระมหाराชครูพิธีที่จะต้องทำพิธีผูกพรตไปตลอดทั้ง 15 วัน และต้องนอนประจำอยู่ในเทวสถานตลอดช่วงพิธีด้วย

The ceremony was started nearly at dawn of the sixth day of the waxing moon in the second lunar month. The Brahmins called *Horadajaraya* gathered at the shrine of God Siva. In this occasion, the ordination of new Brahmins was held. After that, the new Brahmins presented food to the senior ones. Then, all Brahmins cleaned themselves and tied their arm with a string to show their priesthood. From the seventh to the ninth days of the waxing moon, the Brahmins only ate beans and sesame and took a vow of chastity; as for *Phra Maharajakru*, he must keep doing this for 15 days and resided in *Devasathan* during this period.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน. 72.

ปัจจุบันเมื่อไม่มีการพิธีโล้ชิงช้าแล้ว คงเหลือ
 อยู่แค่พิธีพราหมณ์ซึ่งเข้ามิตท้ายวันขึ้น 6 ค่ำ
 หลังจากทำพิธีผูกพรตถวายเครื่องกระยาบวช
 เสร็จแล้ว ไปทำพิธีที่เกยหน้าวัดสุทัศน์ฯ แล้ว
 กลับมาทำที่เสาชิงช้าด้านทิศเหนือก่อน คือบูชา
 ด้วยรูป เทียน ดอกไม้ รตน้ำกลศ สังข์ จุณเจิม
 จึงกลับมาทำที่กระดานครุ ที่หัวกระดานครุ
 มีตะกุ่มไม้บรรจุข้าวดอก ข้าวเม่า ส้มเขียวหวาน
 เนืองต้ม มันต้ม งบน้ำอ้อย ข้าวต้มหน้าวัน
 กล้วยไข่ ช่างตะลุ่มมีมะพร้าวยังไม่ปอกเปลือก
 อ่อนหนึ่งผล แก่หนึ่งผล อ้อยสองลำ พระราชครู
 บูชาด้วยรูปเทียน ดอกไม้ ถวายน้ำเทพมนต์
 ด้วยกลศ สังข์ จุณเจิม พรหมน้ำเทพมนต์ด้วยขลัง
 (คือ มัดหญ้าคา) แก้วคันซีพ (คือ จงกลเทียน
 หลายกิ่งที่พวกพราหมณ์ใช้สำหรับถือแกว่งใน
 การประกอบพิธีกรรม) สันกระดิ่ง ต่อจากนั้น
 สานเครื่องกระยาบวช ที่ถวายอยู่หน้าพระเทวรูป
 ของพระราชครู 3 ที่ พราหมณ์นอกนั้นคนละ
 1 ที่ จากนั้นพราหมณ์ทั้งหมดแลกเปลี่ยน
 สิ่งของที่มีอยู่บนโตกกับพระราชครูคนครบ
 หมดทุกคนแล้ว จึงนำมาร่วมรับประทานกัน
 เป็นอันเสร็จพิธีในวันขึ้น 6 ค่ำ⁴⁵

Nowadays, the Swinging ceremony is not
 held, but the related Brahmanical rites are still
 practiced. At dawn of the sixth day of the waxing
 moon, after the ordination and the presentation of
 food, Brahmins perform a rite at the mounting plat-
 form in front of Wat Sudat. Then, the worshipping
 rite is carried out at the area to the north of the
 Giant Swing. After that, the same rite is done to the
 master plank. When all of the stated rites are
 finished, the sacrificed food placed in front of the
 images of Gods is taken. Also, there is an
 exchange of food between *Phra Rajakru* and
 Brahmins. Then, they gathered for a meal. These

แม้พระราชพิธีโล้ชิงช้าได้ยกเลิกไปแล้ว
 แต่ได้เปลี่ยนเป็นการเจิมเสาชิงช้า
 ในช่วงรุ่งเช้าของวันขึ้น 6 ค่ำ เดือนยี่
 เป็นประจำทุกปีแทน
 (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

Although the swinging ceremony was abolished,
 the ceremony of anointing the Giant Swing was
 still performed at dawn on the sixth day
 of the waxing moon in the second lunar
 month every year. (Old photo)

are the rites performed on the sixth day of the
 waxing moon.

รุ่งเช้าวันขึ้น 7 ค่ำ พระมหाराชครูจะอ่าน
 เวทเปิดประตูเรือนแก้วไกรลาสศิवालัยที่สถาน
 พระอิศวรเพื่อเชิญพระอิศวรเสด็จลงมายังโลก
 มนุษย์ จากนั้นคณะพราหมณ์จะนำ “ข้าวเปียก”
 มาถวายแก่พระเป็นเจ้า เสร็จแล้วจึงไปรับพระยา
 ยืนชิงช้าที่โรมานพตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

In the morning of the seventh day of the
 waxing moon, in the shrine of God Siva, *Phra
 Maharajakru* read the sacred text to open the
 glass gate of *Kailasasivalai*. This rite was aimed to
 invite Siva to the human world. After this stage,
 Brahmins offered “*Khao Piag*” to the God and went
 to Rong Manop, in which *Phraya Yeun Chingcha*
 was waiting.

⁴⁵ พระครูวามเทพมุนี (ชิวิน) (เรียบเรียง), “ลำดับของพิธีตรีปัวย - ตรีปัวย,” *วารสารหอเวทวิทยา* ๓๖ ฉบับที่ 1 ปีที่ 1 เล่มที่ 1 (มกราคม 2542) : 37 - 38.

ข้าวเปียก มีลักษณะเป็นข้าวสารที่กวนกับกะทิ ใส่นม กวนไม่ให้เหลวจนเกินไปนัก รอบๆ ขอบจานมีกล้วย อ้อย น้ำตาลบ เผือกต้ม ข้าวต้มหน้าวัน แดงกวา ส้ม และมันต้ม วางเป็นเครื่องประกอบ ถือกันว่าเป็นข้าวทิพย์ซึ่งจะทำถวายแก่พระเป็นเจ้าในพระราชพิธีตรีรัมปวายตรีรัมปวายเท่านั้น เมื่อธูปเทียนที่จุดถวายดับหมด จะลาให้นำมารับประทานถือกันว่าเป็นสิริมงคลยิ่งนัก อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานการเรียกชื่อ ทราบเพียงแต่เรียกต่อกันมาว่าข้าวเปียกจนติดปากมาถึงปัจจุบัน และเนื่องจากทุกวันนี้ไม่มีการโล้ชิงช้าแล้วจึงเลื่อนมาถวายทุกเช้าตั้งแต่วันขึ้น 8 ค่ำ จนถึงวันแรม 5 ค่ำ แทน

Khao Piag is rice cooked with coconut milk and cows' milk. It was considered holy rice which was only cooked for serving the Gods in the *Triyampavai* ceremony. When the candles and joss sticks extinguished, Brahmins ate the sacrificed *Khao Piag* because they thought that it made them lucky. In present days, because of canceling the Swinging ceremony, offering *Khao Piag* to the Gods is done in every morning from the eighth day of the waxing moon to the fifth day of the waning moon.

เวลาค่ำเป็นเวลาประกอบพระราชพิธีอีกช่วงหนึ่งโดยเริ่มทำอวิสูทชำระกายจุมเจิม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายว่า หมายถึงชำระกายให้บริสุทธิ์ด้วยพระเวทก่อนกระทำการบูชาครู⁴⁶ คำว่า

“อวิสูท” ปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี 12 เดือน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁷ บางท่านสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นคำเลียนเสียงในภาษาพูดซึ่งคงจะเคลื่อนมาจากคำว่า “อาตมวิสูท” ที่แปลว่าการทำตนให้บริสุทธิ์สะอาด⁴⁸

อย่างไรก็ดี คำดังกล่าวคงจะเข้าใจกันอย่างสับสนขึ้นมาในชั้นหลังดังจะสังเกตได้ว่าในพระราชนิพนธ์ฉบับเดียวกันนั้นได้ปรากฏคำว่า “กระสูทอตมสูท” ในความหมายของการอ่านตำรับเวทต่อจากการทำอวิสูท⁴⁹ เกี่ยวกับคำนี้หนังสือประเพณีไทย ฉบับพระมหาราชครู ที่ส่วนหนึ่งได้เขียนถึงพระราชพิธีตรีรัมปวายโดยได้ใช้เรื่องพระราชพิธี 12 เดือนเป็นหนังสือเล่มสำคัญประกอบการเรียบเรียงได้แยกเป็นสองคำว่า “กระสูท” และ “อตมสูท” โดยหมายถึงการการอ่านตำรับเวทต่อจากการทำอวิสูทเช่นเดียวกับในหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน พร้อมกับเรียกอวิสูทว่า “อวิสูท” ที่หมายถึงการชำระกายจุมเจิม⁵⁰ ซึ่งเมื่อตรวจสอบกับหลักฐานเอกสารของเทวสถานโบสถ์พราหมณ์แล้ว พบว่าในปัจจุบันใช้คำว่า อาตมวิสูท แทนที่ทั้งคำว่า อวิสูท และกระสูทอตมสูท ตามพระราชบรรยายในหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน⁵¹

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 35.

⁴⁷ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 89.

⁴⁸ H.G. Quarich Wales, *Siamese State Ceremonies : Their History and Function with Supplementary Notes*, Reprinted (Richmond : Curzon Press Ltd., 1992), 249. ; พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 35.

⁴⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 89.

⁵⁰ อัครินทร์ วีริยะบุญณะ, *ประเพณีไทย ฉบับพระมหาราชครู* (ม.ป.ส., 2506), 338.

⁵¹ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 35 - 36.

ทั้งนี้ ตำราเก่าที่เก็บรักษาอยู่ที่เวทสถาน ไบสถ์พราหมณ์ฉบับหนึ่ง เขียนด้วยภาษา กันสกฤตชื่อว่า “พระอวิสูต” ใช้สำหรับตั้งต้น เวลาทำพระราชพิธีพราหมณ์ต่างๆ⁵² เข้าใจว่า คงจะใช้ประกอบการทำวิสูทธตามความหมาย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเช่นกัน มีข้อความที่เขียนอยู่ในตอนต้นและ ตอนปลายคล้ายกับพิธี “พुरुหมยชฎุม” ซึ่งเป็น กิจวัตรประจำวันของพราหมณ์ชาวอินเดีย ส่วน ตอนกลางเป็นตำราเขกอักษรตามร่างกา⁵³

In the evening, another rite was performed by starting with practicing *Avisudadha*. This word can be found in *Royal Ceremonies in the Twelve Months of King Rama V*. However, its definition is described in 2 ways. The first group said that it means cleaning up the body by reading Veda before worshipping masters. The second said that its original name must have been “*Atamavisutdhi*” which means cleaning up oneself. Nevertheless, in the later period, the term has been understood confusingly, as evidenced by its definition given by different books.

การทำอาตมวิสูทธิของพวกพราหมณ์ในปัจจุบันนั้นมีเครื่องบูชาและเครื่องประกอบ ต่างๆ เช่นเดียวกับที่ใช้ในการบูชากระดานครุ คือ บาตรแก้วที่มีรูปร่างคล้ายคนโทหล่อ จากทองเหลือง บรรจุน้ำที่มีถาดรองคันซีฟ 5 กิ่งที่หล่อจากทองเหลือง ใช้ปักเทียนหนัก 2 สลึง จำนวน 7 เล่ม กระจิงหรือกระจิง ชลึง และ ดอกไม้ ธูปเทียน

In the present – day *Atamavisutdhi* rite, the set of alter offerings is the same as the one used in the rite of worshipping the master plank.

พิธีเริ่มโดยพระราชครูจุดเทียนหนัก 1 บาท 9 เล่ม ธูป 3 ดอก ดอกไม้ 3 ดอก พระราชครูแยกเทียนออกโดยเก็บไว้เอง 4 เล่ม ที่เหลือส่งพร้อมธูปเทียนดอกไม้ให้พราหมณ์ นำไปบูชาที่พระเทวรูป 3 เล่ม ที่เหลือไว้บนโต๊ะ ที่จัดวางข้าวตอก จากนั้นพระราชครูจุดเทียน บนทากะเยีย (คือที่วางคัมภีร์สมุดช้อย) 2 เล่ม ติดที่ถาดบาตรแก้ว 2 เล่ม จากนั้นชำระกาย ด้วยพระเวทไปจนจบกระทั่งตัดน้ำ พระราชครู ลุกจากอาสนะไปหน้าโต๊ะข้าวตอก อ่านเวท เปิดประตูวิลาสัยไกรลาส แกว่งรูปเป่าสังข์บูชา จนจบแล้วกลับมานั่งที่อาสนะ เหล่าพราหมณ์ เข้ามากราบและให้พระราชครูประพรมน้ำเทพ- มนต์ตามลำดับพรต แล้วไปเข้าแถวตอนเรียง หนึ่งซอกัน 4 คน ยกพานข้าวตอกแล้วสวด มุไรยสถานพระอิศวรคนละบท วรรคต้นคนแรก สวดเรียกว่ามหาเวชตีก คนที่สองสวดวรรคที่สอง เรียกว่าโกรายะตีก วรรคที่สามคนที่สามสวด เรียกว่าสาราเวตีก วรรคสี่คนสุดท้ายสวดเรียกว่า เวชตีก เมื่อสวดจบทั้ง 4 คนแล้วจึงว่าพร้อมกัน ทั้ง 4 คนเรียกว่า ลอริบาวาย พร้อมกับเป่าสังข์ เคล้าไปด้วย ว่าสามจบหยุดแล้วสวดซ้ำอย่างเดิม ถึงลอริบาวายเป่าสังข์ ทำอย่างนั้นครบ 11 ครั้ง เรียกว่าหนึ่งกัณฑ์เป็นอันจบ⁵⁴ ทั้งนี้ในหนังสือ พระราชพิธีสิบสองเดือนว่าต้องสวดจนครบ 13 ครั้งจึงนับเป็นหนึ่งกัณฑ์⁵⁵ คงจะเป็นการรวบรัด พิธีให้กระชับขึ้น

⁵² ป.ส. ศาสตรี, รายงานสำรวจตำราพระราชพิธีพราหมณ์สยาม ของ นาย ป. ศาสตรี, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลีขึ้นปีใหม่ เมื่อปีมะแม พ.ศ. 2474 (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์, 2474), 29.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 29.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 36.

⁵⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 89.

To perform the ritual, *Phra Rajakru* lit 9 candles and 3 joss sticks; 3 flowers were used in this stage as well. After that, *Phra Rajakru* kept 4 candles with himself; three candles were taken by Brahmins to worship the images of the Gods while the rest was placed with popped rice. Then, *Phra Rajakru* lit 2 candles placed on *kakayia* and the other two placed on the tray of the brass vessel. He then cleaned himself, went to the table of popped rice and read the sacred text to open the gate of *Sivalaikailasa*. He then swung the images of the Gods one after another and, at the same time, blew a conch shell. Then, he went back to his seat. Brahmins paid homage to *Phra Rajakru* and waited for lustral water sprayed by him. After that, they stood in a vertical row, each of which was composed of 4 Brahmins. They had to hold the trays of popped rice and chanted *Muraisathan-Phran Isavara*. The chant in the past is longer than the present – day one; this possibly serves the time – saving purpose.

จากนั้นพระราชครูลุกไปที่หน้าโต๊ะข้าวตอก ประพรมน้ำเทพมนต์สิ่งของที่บูชาจนทั่ว แกว่ง คันซีพ สั่นกระดิ่ง ถวายดอกไม้ อ่านเวท

ถวายดอกไม้รายชื่อพระเป็นเจ้าทั้งปวงจนแล้ว พราหมณ์ทั้ง 4 คนยกอุลูป คือพานใส่ข้าวตอก ผลไม้ แดงกวา ส้ม มันต้ม เผือกต้ม แดงหวด ถวายอย่างเช่นเมื่อตอนเข้าถวายในท้องพระโรง อีกคนละครึ่งเป็นการถวายข้าวตอก จากนั้นได้เอาข้าวตอกนั้นไปแจกคนที่ประชุมฟังอยู่ที่นั่นให้รับประทานเป็นสวัสดิมงคล มีเสนียดัจฉไร เรียกว่า “ประสาธ” เป็นพิธีเสร็จพิธีในสถานพระอิศวร

Phra Rajakru sprayed lustral water on the offerings placed on the table of popped rice. He then swung the lotus – shaped candle stand, shook the bell, presented flowers to the Gods and read the sacred text for offering the flowers to the Gods. Then, four Brahmins presented *Ulub* trays containing popped rice, fruit and taros to the Gods and read the sacred text for presenting them. Later, the popped rice was given to the participants. It was believed that the popped rice can make anyone who ate it fortunate. Then, the ceremony for the shrine of Siva was finished.

การประกอบพิธีตรียัมปวายในสถานพระอิศวร เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2522 (ภาพจากท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

Part of *Triyampaval* performed in the shrine of Siva in Brahmin Temple in 1979, (Old photo)

คำว่า “อุลูป” นี้ พรหมณ์ปัญจนทีศวร
ศุภรหมณย ศาสตรี หรือ ป.ส. ศาสตรี
พรหมณ์ชาวอินเดียผู้เคยเข้ามารับราชการ
ในประเทศไทย ตั้งแต่ในช่วงรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคย
สันนิษฐานไว้ว่า น่าจะไม่ใช่คำไทยหรือคำใน
ภาษาของประเทศใกล้เคียง เมืองไทย อาจจะพ้อง
ไปจากคำว่า “อุลูปไป” ในภาษาทมิฬซึ่งเป็นชื่อ
เครื่องบูชาถวายเทวสถานและของที่แจกให้ผู้ที่
ศรัทธาโดยมักจะเอาอาหาร⁵⁶ อย่างไรก็ตามก็ตีบางท่าน
ได้สันนิษฐานในทิศทางที่แตกต่างออกไปว่า
น่าจะเคลื่อนมาจากคำว่า “อนุษฎฺภว” ซึ่งเป็น
ชื่อศัพท์ประเภทหนึ่งในภาษาสันสกฤต⁵⁷ เข้าใจ
ว่าคงนำไปเทียบกับชื่อดำราเก่าที่ประพันธ์ด้วย
ภาษาสันสกฤตที่เก็บรักษาอยู่ที่เทวสถานโบสถ์
พรหมณ์เรื่อง “ยกอุตุปโบสถ์ใหญ่โบสถ์กลาง”
และ “ยกอุตุปสถานพระนารายณ์” ดังจะเห็น
ได้ว่าในเอกสารของเทวสถานใช้คำว่า อุตุป
แทนที่คำว่า อุลูป ที่ปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์
เรื่อง พระราชพิธี 12 เดือนทุกที่ไป

P.S. Sastri, an Indian Brahmin who entered
government service in the reign of King Rama VI
raised an assumption on the origin of the word
“ulup”. He said that it must have been derived
from “uluppai”, a Tamil word, which means altar
offerings for shrines, and things, especially food,
distributed to pious people. However, some
scholars thought that the word “Anusatabhava”
is most likely to have been its origin.

ลำดับต่อมาเป็นการประกอบพิธีในสถาน
พระพิเรนศวร โดยพระราชครูบูชาพระเทวรูป
โดยจุดเทียน 7 เล่ม รูป 3 ดอก และถวาย
ดอกไม้ พระราชครูแยกเทียนไว้ 2 เล่มติดที่
พานครู ซึ่งมีเครื่องบูชาเหมือนของกระดานครู

เทียนเล่มที่เหลือให้พรหมณ์นำไปติดหน้าเทวรูป
3 เล่ม บนโต๊ะข้าวตอก 2 เล่ม พระราชครู
ประพรมน้ำเทพมนต์ที่พานครูแล้วแกว่งคันซีฟ
พรหมณ์เลื่อนพานครูออก พระราชครูนำเทียน
จากพานครูมาติดไว้ที่ภาชนะเยี้ย พรหมณ์นำ
ภาชนะเยี้ยไปไว้ที่โต๊ะข้าวตอก จากนั้นพระราชครู
จึงประพรมน้ำเทพมนต์แก่พรหมณ์คู่สวด ที่จะ
สวดมูไรทั้ง 4 คน พิธีการสวดที่สถานพระ-
พิเรนศวรก็เหมือนกับที่สถานพระอิศวร แต่สวด
น้อยลงไปเป็น 9 จบจึงลงกัณฑ์⁵⁸ ความตรงนี้
ต่างไปจากพระราชบรรยายของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เช่นกัน โดยแต่เดิม
ต้องสวดมากขึ้นไปเป็น 17 จบจึงจะนับเป็นหนึ่ง
กัณฑ์⁵⁹ จากนั้นจึงมีการแจกข้าวตอกของเซ่น
เหมือนสถานพระอิศวร หรือสถานใหญ่ การ
พิธีนี้จะทำซ้ำตลอดกันทั้งสิบคืนเว้นแต่ไม่มีการ
เปิดประตูศิวิาลัยไกรลาส

Next, the ceremony was held in the shrine of
God Ganesa. To worship the God, *Phra Rajakru*
lit 7 candles and 3 joss sticks and presented the
flowers to the image of the God. Then, *Phra*
Rajakru placed 2 candles on the master tray with
alter offerings. As for the rest of the candles, Brah-
mins placed three of them in front of the image and
two of them on the table of popped rice. After that,
Phra Rajakru sprayed lustral water onto the master
tray and swung the lotus - shaped candle stand.
Then, the candles on the master tray were taken
and placed on *kakayia*. Brahmins rested *kakayia*
on the table of popped rice. Next, *Phra Rajakru*
sprayed lustral water on the four Brahmins who
would chant Murai. The chant that was prayed in
this shrine was the same as the former one, but
shorter. Like the ceremony in the shrine of Siva,
after chanting, alter offerings were distributed to
participants. It was performed for 10 days and did
not include reading the sacred text to open the
gate of *Sivalaikailasa*.

⁵⁶ ป.ส. ศาสตรี, เรื่องเดียวกัน, 33.

⁵⁷ อ้างใน พระศุภรหมณย (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 42.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 37.

⁵⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 90.

อนึ่ง จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า พระราชพิธีดังกล่าวเป็นกิจของฝ่ายพราหมณ์ ใด ๆ ก็ดี ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มเติมเข้าไป⁶⁰ โดยแบ่งพิธีออกเป็น สองช่วงคือ ช่วงกลางวันและช่วงกลางคืน ช่วงกลางวันให้พระสงฆ์รับพระราชทานฉันที่ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ในวัน 7 คำ ในเวลาเช้า และฉันเพลพร้อมกันเวลาแก่กลับทั้ง 15 รูป ประกอบด้วยพระราชอาคัน 3 รูป และ พระพิธีกรรม 12 รูป พร้อมกับถวายเครื่อง ไทยทาน สบง ร่ม รองเท้า หมากพลู ฐูปเทียน กระจาดข้าวเฒ่า ข้าวตอก เผือก มัน กล้วย อ้อย มะพร้าว น้ำตาลทราย⁶¹

It was the Brahmins who were in charge of the rituals stated above. However, King Rama IV ordered the addition of Buddhist rituals. The Buddhist rituals were held both at noon and in the evening. On the seventh day of the waxing moon, the breakfast and lunch was offered to 15 monks in *Phratinang Suthaisawan*. Other articles and food were also presented.

ส่วนช่วงกลางคืนในวันขึ้น 7, 8 และ 9 คำ แบ่งสวดมนต์ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามคืนละ 5 รูป แบ่งเป็นพระราชอาคัน 1 รูป พระพิธีกรรม 4 รูปทุกคืน ในครั้งแรกฯ พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินร่วมงาน ด้วยทุกคืน แต่ภายหลังก็ค่อยๆ ลดลงไป การที่ เสด็จออกพระราชดำเนินนั้นคงจะเปลี่ยนแทน

การเสด็จเทวสถานซึ่งพระเจ้าแผ่นดินในสมัย อยุธยาจะเสด็จออกไปร่วมงานทุกปี ที่หน้า พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต มีพานข้าวตอก มะพร้าว กล้วย อ้อย ตั้งบูชา เหมือนอย่างที่พราหมณ์ตั้งหน้าเทวรูปใน เทวสถาน คืนแรก พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเครื่อง นมัสการ จากนั้นราชบัณฑิตจะอ่านคำบูชา แสดงพระราชดำริในเบื้องต้นที่ทรงเห็นว่า การ พระราชพิธีนี้ควรจะเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา แล้วจึงกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ ถวายข้าวเฒ่า ข้าวตอก ผลไม้ต่าง ๆ 3 รอบ มีข้อความต่างกัน ออกไป โดยถ่ายอย่างมาจากพราหมณ์ ยกอุบล ถวายพระเป็นเจ้า เมื่อจบคำถวายข้าวตอกจึง สวดมนต์ถวายไปทั้งสามวัน⁶²

In the evenings of the seventh, eighth, and ninth days of the waxing moon, 5 monks chanted in the ordination hall of Wat Phrasrirattana-satsadaram. Before the Emerald Buddha, there was the same kind of altar offerings as provided by Brahmins for the Gods in *Devasathan*. On the first day, the king participated in the ritual. He lit the candles and joss sticks. Then *Rajabandi* read the text stating the king's intention to hold the Buddhist rituals in this ceremony. After that, he read the text for commending the virtues of the Buddha and the one for presenting food and fruit to the Buddha. This step was inspired by the presentation of *ulub* to the Gods by Brahmins. After reading the text, the chanting was started and lasted for 3 days.

⁶⁰ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ฯ, เรื่องเดียวกัน, 160.

⁶¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 81.

⁶² เรื่องเดียวกัน, 81 - 82.

วันแรมหนึ่งค่ำ เดือนยี่ เป็นวันพิธีตรียม-
งายและตรีปวายต่อกัน เวลาเช้าตรู่ คณะ
พราหมณ์จะประชุมพร้อมกันที่สถานพระนารายณ์
ในเทวสถาน พระราชครูอ่านเวทเปิดประตู
ด้วยไกรลาสเช่นเดียวกับที่เปิดถวายพระอิศวร

On the first day of the waning moon in the
second lunar month, the *Triyampavai* and *Tripavai*
Ceremonies were held. In the morning, Brahmins
gathered at the shrine of Narayana in *Devasathan*.
Poo Rajakru read the sacred text to open the gate
of *Svalakaitava*.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้พระราชบรรยายต่อไปว่าจากนั้นหมู่พราหมณ์
จะประชุมพร้อมกันที่สถานพระนารายณ์อีกครั้ง
หนึ่งในเวลาเย็น⁶³ เพื่อสวดบูชาอย่างเช่นที่ทำใน
สถานพระอิศวร และสถานพระพิฆเนศวร แต่
เปลี่ยนชื่อเป็นพระนารายณ์ คงสวดมหาเวชดึก
แปลกกันแต่ว่าขึ้น คีวะสะเทวะ (เอกสารโบสถ์
พราหมณ์ระบุว่า คีวะสุเทวะ⁶⁴) ต่อไปก็สวด
ไกรยะดึก สารวะดึก เวชดึก แล้วสวดโลซัตตุน
(เอกสารโบสถ์พราหมณ์เรียกว่า ชันตุนโนล-
มพวาย⁶⁵) พร้อมกัน 4 คน เป่าสังข์ สวด 9 จบ
เป็นกัณฑ์หนึ่งตามที่บังคับไว้ แต่เวลาสวด
พราหมณ์คู่ลำดับจะยืนเรียงแถวหน้ากระดาน 4

โดยลำดับตามอาวุโสของพรตแทน ต่อจากนั้น
ก็ทำเหมือนที่แล้มาแล้ว ถือว่าเสร็จการที่สถาน
พระนารายณ์และมาประกอบพิธีต่อที่สถาน
พระพิฆเนศวร อย่างไรก็ตามก็ตีเอกสารของเทวสถาน
โบสถ์พราหมณ์ได้ระบุถึงรายละเอียดของ
พิธีกรรมส่วนนี้ต่างออกไปว่า กระทำต่อกัน
ทั้งหมดช่วงเช้า และประกอบพิธีเฉพาะเพียงที่ใน
สถานพระนารายณ์เท่านั้น นอกจากนี้ยังถือว่า
ให้ประกอบพิธีโดยการสวดครบ 5 จบเท่านั้น
ก็ถือเป็นหนึ่งกัณฑ์⁶⁶

According the King Rama V, after this rite,
the Brahmins gathered again at the shrine of
Narayana in the late afternoon and chanted the
worshipping text for Narayana. Then, they performed
another ritual in the shrine of Ganesa. However,
the document of *Devasathan* said that the ritual
was only done in the shrine of Narayana.
Moreover, the chant for this rite recorded in the
latter is shorter than that of King Rama V's record.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 91.

⁶⁴ พระศุภวาทพราหมณ์ (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 39.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 39.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, 39.

จากนั้นในช่วงหัวค่ำจะมีการแห่พระนเรศวร คือการจัดกระบวนแห่พระอิศวรเพื่อส่งกลับสู่ สรวงสวรรค์ เชื่อกันว่าพระองค์โปรดแสงสว่าง จึงให้แห่กันในเวลาที่พระจันทร์ขึ้น ตามคำ โบราณว่า พระนเรศวรเดือนหงาย พระนารายณ์ เดือนมืด ข้อความในพระราชนิพนธ์เรื่องพระ- ราชพิธี 12 เดือนได้บรรยายถึงกระบวนแห่ไว้ ดังนี้

“...กระบวนแห่นั้นนั้นเกณฑ์ขุนหมื่นกรมม้า แขงนอกแขงในเกราะทอง และขอแรงเขลยศักดิ์ ตามที่จะหาได้ ชี้นำถือเทียนเป็นกระบวนหน้า แล้วถึงตำรวจหน้ารั้วถือธงมังกรคู่ 1 ตำรวจถือ โคมบัว 80 กลองแขกเดินหว่างกระบวนหาม 4 ตี 2 ปี 1 ถัดมาพิณพาทย์หาม 4 ตี 3 ปี 1 ต่อนั้นมากลองชนะ 20 มีจำปี่จำกลองสังข์ 2 แตรรอง 6 แตรฝรั่ง 4 เครื่องสูงที่ใช้แห่พระนั้น ใช้พื้นขาว เครื่องหน้าห้าชั้น 6 เจ็ดชั้น 2 บังแทรก 4 พวกพราหมณ์ขุนหมื่นถือเทียนเดินสองแถว ต่อกลองชนะ มาจนหน้าเสลี่ยงหงส์ 2 คัน เดินหลังเสลี่ยงเทวรูป 2 คัน เสลี่ยงที่ตั้งหงส์ และตั้งเทวรูปนั้น ใช้เสลี่ยงโถง แต่เสลี่ยงหงส์ใช้ เพดานตรงๆ เสลี่ยงเทวรูปเป็นฉัตรซ้อนๆ กัน ขึ้นไปห้าชั้นระบายขาวทั้งสิ้น อบเสลี่ยงมีราวติด เทียน เทวรูปซึ่งตั้งมานั้นมีรูปพระอิศวร พระอุมา พระวิมเนศวร มีพราหมณ์ถือสังข์เดินหน้า 4 คน มีพัดโบกบังสุริย์ พระมหाराชครูและปลัดหลวง ขุนเดินเป็นคู่เคียง หนึ่งจับชายหนึ่ง โจงชายหนึ่ง ถือเทียนเล่มใหญ่ๆ ไปข้างเสลี่ยงพระเครื่องหลัง

เจ็ดชั้น 2 ห้าชั้น 4 บังแทรก 2 ต่อนั้นไปเกณฑ์ สะครผู้หญิงสาวๆ แต่งเป็นพราหมณ์ถือเทียน เดินแห่สองแถวอยู่ในร้อยคน ต่อนั้นไปเป็นโคม บัวตำรวจอีก 40 แล้วถึงม้ากรมม้าและม้าเขลย ศักดิ์ตามแต่จะหาได้อีก เดินแห่แต่เทวสถาน มาตามถนนบำรุงเมือง เลี้ยวลงถนนสนามชัย ในเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัวเสด็จออกทุกปีมิได้ขาด โปรดให้ปัก พุ่มดอกไม้เพลิงบูชาพระเป็นเจ้า 10 พุ่ม พอ เสลี่ยงพระมาถึงหน้าพระที่นั่ง บ่ายเสลี่ยงหันหน้า เข้าตรงพระที่นั่งพราหมณ์เป่าสังข์โองการ ถวายชัย ทรงจุดดอกไม้เพลิงแล้วจัดเทวรูปในห้องกุษา มาลา ซึ่งเป็นเทวรูปสำหรับเข้าพิธี ในพระแท่น มณฑล องค์เล็กๆ สามองค์คือ พระอิศวร พระ อุมา มหาวิมเนศวรขึ้นบนพานทองสองชั้น กับ ฐูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงเจิมและประสูหร่าย แล้วจุดเทียนนมัสการ 2 คู่ เหลือไปสำหรับบูชา ที่เทวสถาน 2 คู่ แล้วภูษามาลาเชิญเทวรูปไป ขึ้นเสลี่ยง กันกลดกำมะลออกประดูเทวาพิทักษ์ ไปส่งขึ้นเสลี่ยงโถงที่ตั้งพระเป็นเจ้าแห่มาขึ้นไป ขึ้นหงส์ด้วย...”⁶⁷

In the early evening, a procession was set to send Siva back to his residence. It was believed that he preferred the light, thus the procession started moving when the moon rose. *Royal Ceremonies in the Twelve Months of King Rama V* also records the procession as well.

⁶⁷ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 92 - 93.

ในการแห่พระเทวรูปกลับเทวสถานนั้น เมื่อครั้งแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งหนังสือโรง และมีการเล่นจุดดอกไม้เพลิงประกอบ ซึ่งหมายรวมไปถึงวันแรม 5 ค่ำด้วย โดยเป็นการอนุโลมตามพระราชพิธีลชุดลอยโคม ที่เขียนในกฎพระมณฑิยบาลว่า “...ที่หน้าพุทธาวาสตั้งระทา 4 ระทา หนังสือ 2 โรง”⁶⁸

In the reign of King Mongkut, when the images of the Gods were paraded back to *Devasathan*, a performance was held and fireworks were cracked. The celebration was held in the fifth day of the waning moon as well.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชอรรถาธิบายว่า เป็นธรรมเนียมโบราณที่พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจะเสด็จไปส่งพระเป็นเจ้าถึงเทวสถาน โดยเฉพาะสมเด็จพระนารายณ์ที่น่าจะเสด็จไปส่งทุกปีไม่มีขาด⁶⁹ แต่พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์จักรีไม่นิยมเสด็จนัก จะมีก็เพียงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าที่เสด็จโดยกระบวนช้างหนหนึ่ง ต่อมาก็มีการเสด็จไปส่งอยู่อีกแต่เปลี่ยนเป็นกระบวนพระราชยาน และดูเหมือนว่าจะเป็นการพาพระเจ้าลูกเธอพระองค์ต่างๆ เสด็จพระราช-

ดำเนินไปทอดพระเนตรมากกว่าอย่างอื่น ในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ก็เคยเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถเพียงครั้งเดียวเท่านั้น⁷⁰

According to King Rama V, there was an ancient tradition practiced since the Ayutthaya period; the king had to send the Gods, at *Devasathan*. However, as King Rama V remarked, the kings in the Chakri Dynasty hardly practiced it.

ปัจจุบันการพิธีตอนนี้ได้เปลี่ยนแปลงโดยเชิญพระเทวรูปมาโดยรถยนต์พระประเทียบ และให้พนักงานภูษามาลา สำนักพระราชวัง แต่งกายชุดขาวครึ่งยศ เชิญพระเทวรูปมาส่งที่หน้าเทวสถาน พระราชครูออกไปเชิญพระเทวรูปเข้ามาในเทวสถาน พราหมณ์เป่าสังข์รับเสด็จ จนมาประดิษฐานบนโต๊ะมุข หน้าพระเทวรูปประธานประจำสถานพระศิวะ⁷¹

Later, there was a new tradition; the images of the Gods were paraded back by car accompanied by some courtiers. When the procession arrived at *Devasathan*, *Phra Rajakru* brought the images inside. Brahmins blew conch shells till the images were placed on the mother - of - pearl table in front of the principal image in the shrine of God Siva.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 94.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 80.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 96 - 97.

⁷¹ พระครูวามเทพมุนี (ขวิน), เรื่องเดียวกัน, 41.

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงเจิมเทวรูปที่ใช้ในพระราชพิธีตรีมภวไถ
Crown Prince anointing the image used in Trivampavai

เมื่อประดิษฐานเทวรูปไว้ในเทวสถานแล้ว พระราชครูแต่งตัวอย่างทำพิธีทั้งปวง คือ นุ่งโจงกระเบนผ้าคาดเอว สวมเสื้อยาวโดยลดไหล่ข้างขวา จากนั้นหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน ได้บรรยายต่อไปว่า ให้อัญเชิญเทวรูปมาประดิษฐานไว้บนโต๊ะหมู่ที่ชั้นลดลงมาเป็นที่ทรมุขอดชลิ้ง คือ การทอดแบ่งแล้วโรยด้วยข้าวสาลีเหมือนอย่างพิธีบรมราชาภิเษก ลดหลั่นลงมาจากนั้นเป็น โต๊ะเบญจคัพย์⁷² หมายถึง ถ้วย 6 ใบ ประกอบไปด้วย แก้ว ทอง นาก เงิน สำริด เหล็ก ได้มีผู้ให้ความหมายว่า หมายถึง ปัญจมหานที และใช้แก้วแทนถึงอากาศธาตุ⁷³ ทั้งนี้แก้วทั้งหมดจะไม่เติมน้ำใดๆ ทั้งสิ้น

After that, *Phra Rajakru* would dress himself in the ceremonial dress; he wore a loin-cloth with a waist scarf and a tunic with the right shoulder bare. The next step was recorded in *Royal Ceremonies of the Twelve Months*; the images were placed on a lower altar table. Before it, a lower table called *benchagubaya* supported 6 bowls containing glass, gold, copper alloy, silver and iron; some said that they represented the Five Rivers and that the 6 bowls represented *Akasadhātu*. The water was not poured into those bowls.

ข้อความเอกสารของเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ที่บรรยายถึงรายละเอียดเพิ่มเติมออกไปจากหนังสือพระราชพิธี 12 เดือนว่า จากนั้นต้องอัญเชิญเทวรูปมาตั้งที่โต๊ะเบญจคัพย์⁷⁴

⁷² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 94.

⁷³ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 41.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 41.

บัพโต หรือ คีลาบต
Bubbato or stone pestle

ที่โต๊ะตั้งกล่าวตั้งสังข์ไว้ข้างขวา กลศตั้งข้างซ้าย กลางเทวสถานตรงที่ตั้งหงส์ให้ตั้งคีลาบตอันหนึ่ง เรียกว่า “บัพโต” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชอรรถาธิบายว่า ใช้ต่างว่าเป็นภูเข โดยคนเก่าคนแก่ในสมัยของพระองค์ต่างบ่นกันว่าทำไมจึงไม่ใช้ก้อนหินแทนที่จะใช้คีลาบต แต่ก็ไม่อาจมีใครแก้ไขได้ เพราะเป็นธรรมเนียมที่ใช้มาแต่เดิม⁷⁵

Some different details from the aforementioned source are stated in the document of *Devasathan*. The latter said that the image was placed on the *Benchagubaya* table, on which a conch shell had been placed on the right corner while a multi - tiered umbrella was placed on the left corner. Furthermore, in the middle of the temple, in which the image of Hamsa was situated, a stone pestle called *bubbato* was placed. King Rama V described that it represented the mountain.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงบรรยายต่อไปว่า จากนั้นพระราชครูทำกระสุทธีวิสุทธิเจิมจันทน์ (เอกสารของเทวสถานเรียก อาตมะวิสุทธิ⁷⁶) อ่านเวทสอดสังวาลย์พราหมณ์ ที่เรียกว่าสายธูรา (เรียกอีกอย่างว่า ยัชโญปวีต) สวมแหวนเกาบิล จากนั้นพราหมณ์คู่สวดทั้ง 4 คนเข้ามากราบพระราชครูตามลำดับพรต พระราชครูเอาขลุ่ยจุ่มน้ำเทพมนต์ประพรมศีรษะ พราหมณ์คู่สวดมายืนเข้าแถวตอนเรียงหนึ่งหน้าโต๊ะข้าวตอก สวดมุขโรย เหมือนอย่างเช่นสวดทุกคืนก่อนหน้านี้ แต่สวดทั้งหมด 13 จบจึงนับเป็นหนึ่งกัณฑ์ พระราชครูแกว่งธูปประพรมข้าวตอกดอกไม้ จากนั้นพราหมณ์คู่สวดยกอุลูปเช่นเดียวกับทุกวันแต่วันนี้จะเว้นไม่นำมาแจกจ่ายแก่ผู้ที่มาร่วมงาน ยกไว้เป็นของส่วนถวายหลวง⁷⁷ เอกสารของเทวสถานได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมออกไปว่าจะต้องไปทำพิธีต่อที่สถานพระพิฆเนศวร ดังเช่นที่ปฏิบัติมาทุกวัน จากนั้นจึงค่อยกลับมาทำพิธีต่อที่สถานพระอิศวร⁷⁸

King Rama V further explained as follows: then, *Phra Rajakru* practiced *Krasutdhi-avisudhichemchan*, read the sacred text and wore *Yajayopavita*, cord of Brahmin, as well as a ring. Then, the 4 chanting Brahmins paid homage to *Phra Rajakru*, and *Phra Rajakru* splashed lustral water on them with *klang*. Those Brahmins then stood in a row before the table of popped rice and chanted *Murai*. After that, *Phra Rajakru* swung the joss sticks, splashed scented water over the image and presented popped rice and flowers to it. The chanting Brahmins offered *ulub* to the images. However, at this time the offerings on *ulub* were not given to the participants but preserved for the court. The document of *Devasathan* added that, after it was finished, a ceremony like this must be done in the shrine of Ganesa and then in that of Siva.

⁷⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 94.

⁷⁶ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 41.

⁷⁷ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 94.

⁷⁸ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 42.

คณะพราหมณ์นำเครื่องสังเวยในพระราชพิธีวิษณุกรรมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
Group of Brahmin presenting offerings in Trivampavai to the King

เมื่อกลับมาทำพิธีที่สถานพระอิศวร พระราชครูจะเริ่มต้นด้วยการอ่านเวทสองจบ จบหนึ่งชื่อทรงสาร จบสองชื่อโตรพัต แล้วทักษิณบูชาศาสตร์รินน้ำเบญจคัพย์ลงด้วยถวยรูปเทียนดอกไม้บูชาสังข์กลศ แล้วอ่านเวทสนามหงส์อีกจบหนึ่ง แล้วจึงเชิญพระอิศวร พระอุมา พระพิฆเนศวรสร่งน้ำด้วยกลศและสังข์ จากนั้นเชิญชั้นภัทรบิฐทำสาตรบูชาอ่านเวทจบแรกชื่อสารเหลือง จบที่สองชื่อมาลัย จบที่สามชื่อสังวาล แล้วเชิญเทวรูปตั้งบนพานทองขาวเดินชูประทักษิณไปรอบที่ตั้งหงส์ เมื่อถึงบัปโตยกเท้าชวาก้าวเหยียบชั้นบนศิลาครั้งหนึ่ง แล้วเดินเวียนต่อไป เมื่อมาถึงบัปโตก็เหยียบอีกจนครบสามครั้ง จึงเชิญเทวรูปขึ้นบนบุษบกหงส์ ในระหว่างนั้นเป่าสังข์ตลอดจนเทวรูปขึ้นหงส์ แล้วจึงหยุด ลำดับต่อมาอ่านเวทบูชาหงส์ บูชาพระสุเมรุ แล้วจึงว่าสรรเสริญไกรลาส เหมือนพระเจ้าแผ่นดินชั้นภัทรบิฐ จากนั้นอ่านเวทส่ง

พระอุมา อ่านสดุดี อ่านสร่งน้ำพิเนศ จุดเทียน 8 เล่ม มีดอกไม้ตั้งไว้ 8 ทิศ อ่านเวทเวียนไปตามทักษิณาวัตรทั้ง 8 ทิศ เรียกว่าโตรทวารต่อไปพราหมณ์พราหมณ์ทั้ง 2 คนอ่านพระเวทซ้ำหงส์

In the shrine of Siva, *Phra Rachakru* read the sacred text two times. The water was poured into *benjagupaya* in order to pay respect to the master. Then, he worshipped the conch shell and vessel with joss sticks, candles and flowers. After that, the sacred text for bathing Hamsa was read. The lustral water was splashed on the images of Siva, Uma and Ganesa. Those images then were placed on the *Bhatarapita* base. The sacred text was read three times. Those images were then placed on the platinum trays which were raised and taken around the figure of Hamsa clockwise three times; every time the tray bearer arrived at *bubbato*, he had to step his right foot on the stone. After this stage, the images were placed on the pavilion supported by the figure of Hamsa. The conch shells were blown until the images were on the position stated. Then, the sacred texts for ador-

ing Hamsa and Sumeru were read. Later, the text for adoring Mount *Kailasa* was chanted. After that, *Phra Rajakru* read the text for sending Uma and the ones for praising and bathing Ganesa. The eight candles were lit. Then, *Phra Rajakru* read the sacred text and walked clockwise to the flowers placed at the eight directions. After finishing this stage, the two Brahmins read the sacred text for lulling Hamsa.

พระราชครูไปที่หงส์ รดน้ำด้วยกลศ สังข์ จุณเจิม พระครูพราหมณ์อีกคนหนึ่งไกวหงส์ ที่มีลักษณะคล้ายเปลนี้อย่างช้าๆ เสมือนหนึ่ง พญาหงส์เหินบินไปรอบๆ จักรวาลขึ้นสู่สรวงสวรรค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโอรสธาดาธิบายว่าเป็นอย่างเดียวกับกล่อมขึ้นพระอยู่เจ้านาย⁷⁹ การข้าหงส์นี้จะอ่านเวททั้งหมด 3 บท เป่าสังข์ 3 ลา แล้วอ่านเวทส่งสารส่งพระเป็นเจ้าหนึ่งบท จากนั้นอ่านเวทปิดทวารศิวาลัยอีกหนึ่งจบ จึงนับว่าจบพิธีในค้ำนั้น

Phra Rajakru splashed lustral water with the provided vessel and conch onto the figure of Hamsa and anointed it. Another Brahmin swung Hamsa, which was hung, slowly as if Hamsa flied throughout the universe and then to the heaven. In the rite of lulling Hamsa, the three chapters of the sacred texts were read and the conch shells were blown three rounds. Then, the Brahmin chanted the text for sending the Gods back and the one to close the gate of *sivalai*. The ceremony of this day was thus ended.

บุษบกรูปหงส์ที่ใช้ในพิธีศิวาลัย ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่สถานพระอิศวร เทวสถานโบสถ์พราหมณ์
Small pavilion in the shape of Hamsa now kept in the shrine of Siva in Brahmin Temple

การข้าหงส์ มีลักษณะการอ่านเวทเป็นทำนองฉันท์พร้อมกับการแกว่งไกวของเปล จึงเรียกอีกอย่างว่า กล่อมหงส์ ทำนองฉันท์ กล่อมหงส์มีทั้งหมด 4 ทำนอง แต่ละทำนองก็มีท่วงทำนองลีลาเฉพาะตัว ผู้ที่เคยได้ฟังมักกล่าวว่าเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นลีลาของเสียงอันไพเราะนุ่มนวลยากจะหาฟังจากที่อื่น⁸⁰

In the ceremony of lulling Hamsa, the sacred texts were chanted while the figure of Hamsa was swung. There were 4 different cadences for reading this text.

⁷⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 95.

⁸⁰ กรมศิลปากร, กรมพิธี - ข้าหงส์ ของพระครูวามเทพมุนี และวรรณคดียุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ของนายตรี อมาตยกุล, กรมศิลปากร จัดพิมพ์ในงานสัปดาห์แห่งวรรณคดีประจำปี 2505, 9.

พราหมณ์ทั้งหลายมักจะกล่าวอ้างว่า ฉันท์
 กลุ่มหงส์ดังกล่าวได้รจนามานับเป็นพันๆ ปี
 ก่อนพุทธกาลแล้วโดยยังคงรักษาทำนอง
 การออกเสียงของอักษรและพยัญชนะ (เป็น
 อักษรคุณถ) อย่างโบราณไว้ทั้งหมด⁸¹ อย่างไรก็ตาม
 ก็ดีตำราที่ใช้ขับกล่อมในการเข้าหงส์บางส่วน
 นำมาจากคัมภีร์สวดดีพระอิศวรในประเทศอินเดีย
 ที่ชื่อ “ศิวปญจากุขรสุโตตรม” ที่เชื่อว่า
 พราหมณ์จารย์ชื่อสังกร เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นเมื่อ
 ราว 1,100 - 1,200 ปีมาแล้ว ในขณะที่บางส่วน
 ก็ได้มาจากคำสวดดี พระอรรณาริศวร หรือ
 รำรวมระหว่างพระอิศวรกับพระอุม่า ในคัมภีร์
 “อรรณาริศวรสุโตตรม”⁸² ดังนั้นตำราการเข้าหงส์
 จึงน่าจะเป็นงานรวบรวมบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า
 ต่างๆ มาเรียบเรียงเข้าด้วยกันเสียมากกว่า

Brahmins asserted that the sacred text for
 lulling Hamsa was composed thousand years
 before the Buddha was born and that they still
 preserved the original pronunciation. However,
 some parts of it come from the Indian scripture
 “Sivapayaksarasatotram” which was written to
 adore Siva and is believed to have been written
 1,100 - 1,200 years ago. Some parts of it also
 come from the scripture “Adhanarisvarasatotram”
 which praises the merging of Uma and Siva.
 Therefore, the scripture chanted for lulling Hamsa
 was possibly the mixture of various scriptures for
 adoring gods.

บริเวณส่วนปากหงส์ที่ใช้จุดเทียน
 ขณะประกอบพิธีเข้าหงส์

*Mouth of Hamsa used for supporting the
 candle while the ceremony of lulling Hamsa
 was carried out.*

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า
 หน้าตาเทียนที่หยดจากเทียนติดตามไฟที่จุดอยู่
 ที่ปากหงส์ตลอดพิธีที่เรียกกันอย่างติดปากว่า
 “สืมนึ่งปากหงส์” เป็นที่ปรารถนาของเหล่าขุนนาง
 ข้าราชการ ตลอดจนประชาชนที่เข้าร่วมพิธี
 เพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาล
 ให้สำเร็จสิ่งต่างๆ ได้นั่นเอง⁸³

Some hearsay has it that the noblemen and
 general people participating this ceremony wanted
 to possess the wax drops of the candle on the
 mouth of Hamsa as they believed that those wax
 drops were holy and can fulfill their wishes.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, 9 - 10.

⁸² ป.ส. ศาสตร์, เรื่องเดียวกัน, 25.

⁸³ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, 11. แห่งวรรณคดีประจำปี 2505, 9.

รุ่งขึ้นวันแรม 2 ค่ำ พระราชครูและพราหมณ์ทั้งปวงจัดของถวายเข้ามาตั้งในห้องพระโรง มีพาน 2 ชั้น ข้าวตอก 2 พาน นอกจากนั้นยังมีข้าวเม่า กล้วย มะพร้าวอ่อน อ้อย และขนม อีกหลายสิบโต๊ะ เวลาเสด็จออกพระราชครูถวายน้ำสังข์ พราหมณ์ 2 คนเป่าสังข์ หากยึดถือธรรมเนียมเก่าจะต้องมีเจ้ากรมปลัดกรม 3 คน ยกพานข้าวตอกกว่าอุลูปคนละ 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จการ

In the morning of the second day of the waning moon, *Phra Rajakru* and other Brahmins arranged the offerings in the audience hall. When the king arrived at the hall, *Phra Rajakru* poured the lustral water onto the hand of the king, and two Brahmins blew conch shells.

ตั้งแต่วันแรม 2 ค่ำ ถึงแรม 4 ค่ำ คณะพราหมณ์จะตระเวนนำของในพิธีดังกล่าวไปถวายตามวังเจ้านายและบ้านขุนนางต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและคุ้นเคย และจะประกอบพิธีตรีปวายภายในสถานพระนารายณ์ไปตลอดทั้ง 3 คืน

From the second day to the fourth day of the waning moon, the group of Brahmins gave the articles in this ceremony to the royalty and noblemen. Also, the *Tripavai* ceremony was held in the shrine of Narayana for 3 nights.

เมื่อไม่นานมานี้ได้เกิดธรรมเนียมอย่างใหม่ขึ้นคือ ในวันแรม 3 ค่ำ เดือนยี่ จะกระทำพิธีของพระพรหมภายในสถานพระอิศวร หลังจากประกอบพิธีในสถานพระนารายณ์เสร็จสิ้นแล้ว โดยมีพิธีกรรมเหมือนอย่างวันแรม 1 ค่ำ แต่ยกเว้นการเปิดประตูศิวาลัยไกรลาส เพราะถือว่าได้กระทำไว้ที่สถานพระนารายณ์ไว้แล้ว พิธีจะเริ่มราว 18.00 น. รถยนต์หลวงอัญเชิญพระพรหมมายังเทวสถานที่สถานพระนารายณ์ โดยทำอะวิสุทฺธ บูชาข้าวตอกดอกไม้ พราหมณ์สวดเหมือนวันแรม 1 ค่ำ ยกอุลูป จากนั้นไปทำที่สถานพระอิศวร เครื่องของในพิธีจะไม่แจกผู้ใด เว้นแต่เจ้านายและขุนนางที่จะนำไปให้ในวันถัดไป คือวันแรม 4 ค่ำนั่นเอง⁸⁴

In the later period, there was a new tradition. On the third day of the waning moon in the second lunar month, a ceremony for Brahma was held in the shrine of Siva after the one in the shrine of Narayana was finished. The ceremony did not differ from the one held on the first day of the waning moon, but did not include the rite of opening the gate of *Sivalaikailasa*. It was started at 6.00 P.M. The car from the Grand Palace took the image of Brahma to the shrine of Narayana in *Devasathan*. The rite of *Avisutadhi* was performed. Then, the popped rice and flowers were presented to the image. After that, Brahmins sung the chant which was sung on the first day of the waning moon. Then, the *Ulub* trays were raised. After that, the image was moved to the shrine of Siva and a ceremony was carried out there. The articles used in this ceremony were not distributed to anyone, except the royalty and noblemen.

⁸⁴ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 46.

ส่วนวันแรม 5 ค่ำ ที่เริ่มพระราชพิธีตรีปวาย จะมีพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ประกอบด้วย พระราชาคณะไทย 1 รูป รามัญ 1 รูป พระครูปริตรไทย 4 รูป รามัญ 4 รูป มีการถวายเครื่องไทยทานอย่างเดียวกับในพระราชพิธีตรียม์ปวาย กิจพิธีสงฆ์ส่วนนี้เพิ่มเติมเข้ามาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁸⁵ นอกจากนี้แล้วเวลาบ่ายจะมีพระสงฆ์สวดมนต์ที่ในเทวสถานอีก 11 รูป⁸⁶ (เอกสารของเทวสถานระบุว่า 9 รูป⁸⁷)

On the fifth day of the waning moon, on which the *Tripavai* ceremony was held, the king offered food to the 10 invited monks. The articles of the same kind as offered to monks in the *Triyampavai* ceremony were presented to the monks as well. This Buddhist ritual was added in the reign of King Rama IV. In the afternoon, 11 monks preached in *Devasathan*. (According to the document of *Devasathan*, 9 monks were invited to perform this mission.)

จากนั้นจะมีการแห่พระนารายณ์เช่นเดียวกับที่วันแรม 1 ค่ำมีการแห่พระอิศวร กระบวนแห่ทั้งหมดก็เหมือนกับกระบวนแห่พระอิศวร ยกเว้นแต่ในเสลี่ยงหงส์ที่เปลี่ยนเป็นพระนารายณ์ พระลักษมี และพระมเหศวรีแทน กระบวนจะเริ่มแต่ก่อนเวลาเดือนขึ้น เดือนมาตามถนนบำรุงเมือง วกลงถนนสนามชัยเช่นเดียวกับเมื่อวันแรม 1 ค่ำ ภูษามาลาจะนำเทวรูปมาถวายให้พระเจ้าแผ่นดินทรงเจิมและพรหมสุทราอยู่ที่พระที่นั่งจักรี แล้วเชิญขึ้นเสลี่ยงกันกลดไปอย่างแต่ก่อน โดยมีหนึ่งห้องอยู่ที่บริเวณหน้าเทวสถานเช่นเดียวกับในคราวแห่

พระนเรศวร การทำพิธีในเทวสถานนั้นก็เหมือนกับที่สถานพระอิศวร เว้นแต่ประกอบพิธีในสถานพระนารายณ์และตัวเวทมีถ้อยคำอีกเรื่องกันไปบ้างเล็กน้อยเท่านั้น ขบวนแห่ดังกล่าวปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นอัญเชิญด้วยรถพระประเทียบแล้วเช่นกัน

After that, the procession for parading Visnu was set. The route of parading, articles in the procession and ceremony were not different from those set for Siva. The new set of images was on the palanquin; instead of Siva, the images of Narayana, Laksmi and Mahesvari were placed. Moreover, the ceremony was carried out in the shrine of Narayana instead, and the sacred text was slightly different from the one read in the shrine of Siva. In the later period, the images of the three Gods were paraded by car.

ควบคู่กันไปในเวลาค่ำ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสวดมนต์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่ไม่มีการกล่าวคำถวายคำบูชาอย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีพระราชวิจารณ์ว่า “...อยู่ข้างจะบ้ำบัดพิชหน่อยๆ...”⁸⁸

In the reign of King Rama IV, the king invited the monks to preach inside the ordination hall of Wat Phrasrirattanasatsadaram in the evening.

วันแรม 6 ค่ำ เวลาเข้ามืดเชิญพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ในเทวสถานเมื่อวันก่อนพร้อมมีราษฎรนำบุตรหลานที่จะให้ตัดจุกรมารับศีล เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นจึงได้ฤกษ์ตัดจุกรมารามณ์ลั่นฆ้อง พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ชัยมงคลคาถาสวดชะยันโต พราหมณ์เริ่มตัดจุกรมารับศีล

⁸⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 82.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, 99.

⁸⁷ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน), เรื่องเดียวกัน, 46.

⁸⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 82.

On the sixth day of the waning moon, at early dawn, the monks were invited to preach sermons in *Devasathan*. General people took their children whose bun would be cut in Brahmin Temple to receive the precepts. When the sun rose, the ceremony of cutting the bun of children was held. To start it, a Brahmin hit a gong. Then, the monks started preaching, and the Brahmins began cutting the bun of each child.

ลำดับต่อไปพราหมณ์ทำพิธีสมโภชประทักษิณรอบทั้ง 3 โบสถ์ 3 รอบ เสร็จแล้วดับเทียน เจิมพระเทวรูปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและของเทวสถาน จากนั้นจึงเจิมเด็ก แจกเหรียญพระราชทาน (เป็นเหรียญบาท) พราหมณ์ลาพรตแล้วร่วมกันรับประทานอาหารเจ้าหน้าที่พระราชวังเชิญพระเทวรูปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ คณะพราหมณ์ส่งเสด็จพระเป็นเจ้า เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีโดยปริบูรณ์

Next, the Brahmins walked around the three shrines clockwise three times and then put out the candles. The images of the Gods of the king and Brahmin Temple were anointed. The coins given by the king were distributed to the participants. After that, the Brahmins left Lent and had a meal together. The official from the Grand Palace brought the king's image back. The ceremony was therefore finished.

ติรุเวัมปาไว ติรุปปาไว : ที่มาของพระราชพิธีตรียม์ปวาย ตรีปวาย

Tiruvempavai Tiruppavai : the origins of the *Triyampavai* and *Tripavai* Ceremonies

จากข้อมูลของพราหมณ์ ป.ส. ศาสตรี ที่ได้ดำเนินการสำรวจตำราพระราชพิธีพราหมณ์ในประเทศไทย และได้มีการจัดพิมพ์รายงานออกมาเป็นรูปเล่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 พบว่าชื่อหนังสือเก่าของเทวสถานที่ใช้ในการสวดขณะประกอบพิธีตรียม์ปวายในสถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวรคือ “บูชามุไรโยท”ใหญ่” และ “บูชามุไรโยทกลาง” ตามลำดับ ข้อความที่ปรากฏอยู่ในตำราทั้งสองฉบับเป็นข้อความเดียวกับปรากฏในบทสวดภาคที่ 1 และภาคที่ 2 ในหัวข้อบทสวดเดียวกันของคัมภีร์ชื่อ “ติรุวาจกม” ที่เขียนเป็นภาษาทมิฬ โดยประพันธ์ขึ้นทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย⁸⁹

According to the surveying report on sacred texts used in the Hindu rituals in Thailand done by P.S. Sastri in 1931, the scriptures read in the *Triyampavai* ceremonies performed in the shrines of Siva and Ganesa were “*Pujamuraibotyai*” and “*Pujamuraibotklang*” respectively. The texts inside these two books are not different from the first and second sections of the Tamil scripture “*Tiruvajakam*” written in southern India.

⁸⁹ ป.ส. ศาสตรี, เรื่องเดียวกัน, 36.

นอกจากนี้ตำราที่ชื่อ “เปิดประตูศิवालัย” ใช้ในการท่องบ่นมนต์เปิดประตูศิवालัยไกรลาส ในตอนต้นของพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย มีข้อความแบ่งออกเป็นสามบทคือ เปิดประตูศิवालัย เปิดประตูศิवालัยตำหนักแก้วไกรลาส และเปิดประตูไกรลาส ซึ่งทั้งหมดก็มีที่มาจาก บทสรรเสริญพระศิวะเป็นภาษาทมิฬอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งพวกพราหมณ์อินเดียใต้เรียกว่า “เทวารม”⁹⁰

Moreover, the scripture named “Opening the Gate of Sivalai”, which was read to open the gate of Sivalaikailasa at the beginning of the Triyampavai and Tripavai ceremonies, contains three parts, namely opening the gate of Sivalai, opening the gate of Sivalaitamnakkeawkailasa and opening the gate of Kailasa. All of them come from “Devaram”, a scripture of Brahmins in southern India for adoring Siva.

คัมภีร์เทวารมประกอบไปด้วยคำสวดดีพระเป็นเจ้าทั้งหมด 797 บท แต่ตำราเปิดประตูศิवालัยของเทวสถานโบสถ์พราหมณ์นั้น ปรากฏข้อความเฉพาะในบทแรกเริ่มของตอนหนึ่งๆ เท่านั้น สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการสวดอย่างสังเขป ดังเช่นที่ในประเทศอินเดียมีและปรากฏเป็นตำราสวดด้วย เช่น เทวารัมสมุดสังเขปของฤาษีอัสตยะ เป็นต้น เชื่อกันว่าตำราสวดอย่างย่อเหล่านี้ผู้สวดจะได้ผลประหนึ่งว่าสวดครบทั้ง 797 บทเลยทีเดียว⁹¹

The scripture Devaram is composed of 797 stanzas, all of which are aimed to adore the God. However, in the scripture “Opening the Gate of Sivalai” of Brahmin Temple, the text constitutes the early parts of each stanza in Devaram. Thus, it

can be assumed that a brief chant was sung in the fashion practiced in India, in which there are many brief chanting scriptures. According to the ancient belief, chanting them took the effect as great as the chanting of the 797 stanzas.

บทประพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเปิดประตูศิवालัยกล่าวถึงการสรรเสริญพระกรุณาคุณของพระอิศวรเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงการเปิดประตูใดๆ เลย จึงสันนิษฐานได้ว่า การที่ตั้งชื่อบทสวดว่าเปิดประตูศิवालัยนั้นคงเนื่องจากเป็นบทสวดที่ใช้เมื่อเริ่มพระราชพิธีตรียัมปวายตรีปวายนั่นเอง⁹²

The text in the scripture “Opening the Gate of Sivalai” mainly relates the adoration of Siva’s virtues but does not state the opening of the gate. Therefore, it is believed that the scripture was named like this because it was read at the beginning of the *Triyampavai* ceremony.

พวกพราหมณ์ไศวนิกายในอินเดียใต้นิยมที่จะขับร้อง หรือท่องบ่นมนต์ที่เขียนอยู่ในคัมภีร์ตีรวาจกม ควบคู่ไปกับเทวารม ในการบูชาพระศิวะ หรือที่คนไทยมักจะเรียกกันว่า พระอิศวรภายในศาสนสถานของพระองค์เป็นพิเศษ⁹³ ทั้งนี้ชาวทมิฬนิยมเรียกชื่อคัมภีร์สำคัญทั้งสองฉบับดังกล่าวรวมเข้าด้วยกันว่า “ตีรมูไร”⁹⁴

The Brahmins in Sivaism in southern India usually chant the sacred texts from the scriptures *Tiruvajakam* and *Tevaram* at the same time when worshipping Siva in the shrine preserved for him. The Tamil people call these two scriptures with one name, “*Tirumurai*”.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 35.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, 35 - 36.

⁹² เรื่องเดียวกัน, 36.

⁹³ Indira Viswanathan Peterson, **Poem to Siva : The Hymns of the Tamil Saints**, First Indian Edition (Delhi : Motilal Banarsidass Publishered, 1991), 55.

⁹⁴ ป.ส. ศาสตรี, เรื่องเดียวกัน, 36 - 37.

คำว่า “ติรุ” เป็นคำที่ชาวทมิฬใช้นำหน้าชื่อของสิ่งอันเป็นที่เคารพนับถือเช่นเดียวกับที่คนไทยใช้คำว่า “พระ” ส่วนคำว่า “มุไร” แปลว่า คำวิงวอน⁹⁵ ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าพราหมณ์ที่เข้ามาอยู่ในสยามแต่ดั้งเดิมยังพอจดจำเค้าความแต่เก่าก่อนของดินแดนต้นแบบได้บางส่วน จึงเรียกชื่อดาราที่ใช้ในการสวดขณะประกอบพิธีตรีรัมปวายในสถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวรดังกล่าวว่าบูชามุไรโยโบถใหญ่ และบูชามุไรโยโบถกลางนั่นเอง

The Tamil people place the word “*tiru*” before the names of respectful things, and the word “*murai*” means prayer. As a result, it can be presumed that the Brahmins migrated to Siam in those days remembered some parts of their prototypes and thus called the scriptures read in the *Triyampavai* rites performed in the shrines of Siva and Ganesa as *Pujamuraibotyai* and *Pujamuraibotklang*.

ส่วนในพิธีตรีรัมปวายใช้หนังสือที่มีชื่อเรื่องว่า “สวดมุไรสถานพระนารายณ์” ในการสวดประกอบพิธี ข้อความในตำราโบราณฉบับนี้ตัดตอนมาจากบทมนต์ภาษาทมิฬในคัมภีร์ “นาลายิรทิวยปรพนธม”⁹⁶ หรือที่เรียกให้กระชับลงว่า “ทิวยปรพนธม” ที่พวกพราหมณ์ไวกษณพนิภายในอินเดียใต้ใช้สวดหรือขับร้องบูชาพระวิษณุ หรือที่เรียกอีกอย่างว่าพระนารายณ์ในศาสนสถานของพระองค์ เช่นเดียวกับที่พวกพราหมณ์ไศวนิกายขับขานบูชาติรุมุไร⁹⁷

In the *Triyampavai* ceremony, there was another scripture named “*Sotmuraishathanphranarai*” for chanting. The text of this ancient scripture is a part

of the Tamil scripture “*Nalayirativyapabandham*” or “*Tivyapabandham*”. The latter is chanted by the Brahmins Vishnuism of southern India in the shrine preserved for Visnu.

หนังสือ “ปิดประตูคิวัลลัย” ที่ใช้ในการสวดตอนปลายพระราชพิธีตรีรัมปวาย ตรีรัมปวาย ซึ่งน่าจะเป็นการตั้งชื่อให้รับกับบทเปิดประตูคิวัลลัยที่ใช้ในตอนต้นของพิธี ได้ปรากฏคำว่า “เทวะเมาะพิ” อยู่ที่ตอนปลายของบท คำดังกล่าวคงจะบกพร่องมาจาก “ติรุไวโมพิ” ที่แปลว่าคำปากอันประเสริฐ โดยถือเป็นคาถาบทหนึ่งในคัมภีร์ทิวยปรพนธม⁹⁸ เช่นเดียวกับข้อความในหนังสือสวดมุไรสถานพระนารายณ์

The scripture “Closing the Gate of Sivalai” was chanted at the end of the *Triyampavai* and *Triyampavai* ceremonies. It was named like this to correspond with the name of the scripture read at the beginning of both ceremonies. The word “*devamauli*” is at the end of the scripture; its original form must have been “*tiruvaimoli*” which means an excellent mouth.

พราหมณ์ ป.ส. ศาสตรียได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจในรายงานการสำรวจของท่านว่าการที่พราหมณ์ในสยามเรียกชื่อหนังสือที่ใช้สวดในพิธีตรีรัมปวายว่า สวดมุไรสถานพระนารายณ์ ประหนึ่งว่าเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ติรุมุไร ทั้งที่บทสวดมีที่มาจากคัมภีร์ต่างฉบับกัน คงจะเป็นเพราะว่าเป็นเนื้อหาเรื่องราวใกล้เคียงกันมาก ด้วยต่างประพันธ์เป็นคำพูดของสตรีชกชวนกันไปอาบน้ำก่อนไปบูชาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าในเวลาเช้ามีดตามที่ชาวอินเดียนิยมกระทำในเดือนมคสิรมาศ (เดือนอ้าย)⁹⁹

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, 36 - 37.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 36 - 37.

⁹⁷ Indra Viswanathan Peterson, *ibid.*, 58.

⁹⁸ ป.ส. ศาสตรีย, เรื่องเดียวกัน, 38.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 37.

P.S. Sastrī raised a notice in his work that the scripture chanted in the *Tripavai* ceremony was called *Sotmuraishathanphranarai* as if it was a part of the scripture *Tirumurai*. As a matter of fact, the text of the former is from another scripture. He believed that this was due to the fact that they were composed as the dialogues of women who persuaded one another to take a bath before worshipping the God at dawn.

อนึ่ง การที่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับการชักชวนกันไปอาบน้ำของหญิงสาวดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษาในชั้นหลังบางท่านเชื่อว่า คำว่า “สนานตรียัมปวาย” ในกฎมณเฑียรบาลซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคยทักขึ้นมาว่าพิธีตรียัมปวายไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการสงวน คงจะมีที่มาจากเรื่องราวในบทสวดเหล่านั้นนั่นเอง¹⁰⁰

Considering the dialogues stated above, some scholars of the later period believed that the word “sananriyampavai” in *Kotmonthirban* is most likely to have been from the stories in those scriptures; King Rama V was surprised with this word because in the *Triyampavai*, there was not a bathing rite.

อาจจะสังเกตต่อไปได้ว่าชาวทมิฬมีคำเรียก คัมภีร์บูชามูโรยอีกอย่างหนึ่งว่า “ติรุเว็มปาวะ” ของท่านมาณิกกวาจักร์ และเรียกคัมภีร์ที่ใช้ในการสวดบูชาพระนารายณ์ว่าคัมภีร์ “ติรุปุปาวะ” ของท่านอาสวาร์ อาณภาพ¹⁰¹ พราหมณ์สยาม คงจะยังพอจำชื่อเหล่านี้ได้บ้างจึงนำมาตั้งชื่อ

พระราชพิธีที่ใช้คัมภีร์ติรุมุโรย และคัมภีร์ทิวยปรพนุธม ในการประกอบพิธีว่า “ตรียัมปวาย” และ “ตรีปวาย” ตามลำดับ¹⁰²

It is also noticed that the Tamil people also call the scripture *Pujamurai* with the other name “*Tiruvempavai*”, the scripture composed by Manikkvacakar and call the scripture chanted for adoring Visnu with the name “*Tiruppavai*”, the work composed by Alvar Andal. The Brahmins in Siam possibly remembered those names and thus named the ceremonies, in which *Tirumurai* and *Tivyapabandham* were used, *Triyampavai* and *Tripavai* respectively.

หลักฐานเชื่อถือได้ที่เก่าแก่ที่สุดของพระราชพิธีตรียัมปวายปรากฏอยู่ในกฎมณเฑียรบาลของกฎหมายตราสามดวงที่น่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ¹⁰³ ทำให้เชื่อว่าประเพณีการโล้ชิงช้าควรมีมาแต่ช่วงสมัยดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าต้นกำเนิดของพระราชพิธีดังกล่าวไม่มีการโล้ชิงช้าเลย มีเพียงแต่การสวดบูชาพระเป็นเจ้าเท่านั้น

The earliest creditable literary account stating the *Triyampavai* ceremony is *Kotmonthirban of Kotmaitrasamdong*. It was possibly written in the reign of King Trilokanat. Thus, the Swinging ceremony was presumably practiced since that reign. However, the aforementioned evidence shows that in the original ceremony there was not a swinging rite; only worshipping the Gods by chanting was practiced.

¹⁰⁰ ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, 163. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, 144. ; พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 79.

¹⁰¹ Indira Viswanathan Peterson, *ibid.*, 39. ; Dawee Daweewarn, **Brahmanism in South – East Asia (From the earliest time to 1445 A.D.)** (New Delhi : Sterling Publishers Private Limited, 1982), 240.

¹⁰² ป.ส. ศาสตรී, เรื่องเดียวกัน, 37. ; Neelakanta Sarma, **Textes Sanskrits et Tamouls de Thailande** (Pondichery : Institut Francais d’Indologie, 1972), IX.

¹⁰³ วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), **กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ**, จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในโอกาสที่กฎหมายตราสามดวงอายุครบ 200 ปี และเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติปีที่ 60 พุทธศักราช 2548 (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส ส.ก.ว., 2548), 63.

ประเด็นดังกล่าวพรหมณ์ ป.ส. ศาสตรี เคยให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า “...ควรสังเกตว่าการพระราชพิธีนี้เดิมเคยทำในเดือนอ้าย อาจจะมีแต่การส่นานเป็นกิจสำคัญ อนึ่งการโล้ชิงช้าจะเป็นพิธีในเดือนยี่ต่างหาก แต่เอามาปะปนกันเข้าเมื่อย้ายการพระราชพิธีตรียมพายตรีปวายมาทำในเดือนยี่เหมือนกัน...”¹⁰⁴

For this subject matter, P.S. Sastri's opinion is as follows: originally, this royal ceremony was held in the first month. At that time, the bathing rite was probably the most important. The Swinging rite was held in the second month separately. These two rites were mixed when the *Triyampavai* and *Tripavai* ceremonies were held in the second month.

แม้ว่า พรหมณ์ ป.ส. ศาสตรี จะแยกส่วนของการโล้ชิงช้าใหญ่ไว้ต่างหากโดยอนุมานว่า น่าจะมีอยู่ในเดือนยี่มาก่อน แต่ท่านก็ไม่กล่าวถึงเหตุผลไว้ว่าเหตุใดจึงสันนิษฐานเช่นนั้น ต่างจากกรณีที่ท่านกล่าวถึงพิธีตรียมพายตรีปวายว่า คงจะมีมาก่อนในเดือนอ้ายและมีการส่นานเป็นกิจสำคัญซึ่งคงจะเทียบจากข้อความในกฎมณเฑียรบาล

P.S. Sastri did not show any reasons to support his assumption that the Swinging ceremony was held separately in the second month. However, considering the text in *Kotmonthirban*, he assumed that the *Triyampavai* ceremony was held in the first month and had a bathing rite as its important activity.

หากพิจารณาเฉพาะหลักฐานจากดินแดนต้นแบบคือประเทศอินเดีย จะพบได้ว่ามีเฉพาะการนำเทวรูปมาไว้ในชิงช้าเช่นเดียวกับที่ปรากฏ

ในพิธีการชำระสดังที่พรหมณ์อััจจุตะนันนำ ชาวเมืองพาราณสี ในประเทศอินเดียซึ่งเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2373 ตรงกับแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ได้กล่าวถึงการนำรูปพระอิศวรขึ้นไกวบนชิงช้า และกระทำสักการบูชาเป็นเวลา 3 วัน ในพระราชพิธีมาฆวิธานำ ที่ชาวเมืองพาราณสีจะประกอบขึ้นในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3¹⁰⁵ นอกจากนี้ พรหมณ์ ป.ส. ศาสตรี ยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อไปว่าในหนังสือนริยสินธุกล่าวว่ามีงานโล้ชิงช้าสำหรับพระอิศวรในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือนใจตร (เดือน 5) ส่วนเมืองตัญชวูร์ในอินเดียใต้ จะมีการโล้ชิงช้าภายในเทวสถานพระอิศวรทุกเดือนอ้าย ส่วนเมืองมธูราจะประกอบพิธีในเดือน 7¹⁰⁶

As far as the evidence in India, which has the prototype of this ceremony, is concerned, it is found that there is only the rite of swinging the swing with the image of the God. This was practiced in the Hamsa lulling rite, in which, as the Brahmin Ajjutanannam traveling from Benares to Siam in 1830, during the reign of King Rama III, said, the image of Siva was placed on the swing, then swung and worshipped for 3 days. This rite was a part of the *Maghavidhanam* ceremony practiced by the people in Benares in the thirteenth day of the waxing moon of the third lunar month. According to P.S. Sastri, the book *Niryasindhu* recorded that the Swinging rite for Siva was held in the third day of the waxing moon in the fifth lunar month and that in Tanjore of southern India, this ceremony was held in the first lunar month while in Mathura it was held in the seventh lunar month.

¹⁰⁴ ป.ส. ศาสตรี, เรื่องเดียวกัน, 37 - 38.

¹⁰⁵ คำให้การพรหมณ์อััจจุตะนันนำกับคำอธิบายของพรหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตรี, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาติศรมหิป โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลีขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2472 (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472), 21.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 53 - 54.

แม้ว่าจะไม่มีการกล่าวถึงการโล้ชิงช้าใน
กฎมณเฑียรบาล แต่เอกสารที่น่าจะกำหนดอายุ
ได้ในช่วงที่ใกล้เคียงกันฉบับอื่นคือ โคลงทวา-
ทศมาส¹⁰⁷ ได้กล่าวถึงพระราชพิธีตรียัมปวาย
ดังนี้

“...มฤคเศียรโรชเรื่อง	เพ็ญพักตร์
จันทร์แจ่มจันทร์จรเมลือง	ล่องฟ้า
ตรียามพวยซัก	ชวนเพื่อน เพาแฮ
ไธ้ด้นัยเดียวหม้า	ใหม่ฤฯ
ปางทวิขเริ่มแรกตั้ง	ชวนชดาน
ชดานตั้งชดานคือ	ดอกไม้
กรรแสงกรรแสงสาร	สายโยค
ไธ้อักเรียมคิดได้	เร่งถวิลฯ
เห็นพาหุเลศเหลัน	บรรยาย
คือคูโถมกินริน	เฟื่องฟ้า
เสนงทองรองพราย	เพราะเพริศ
เห็นบ่เหมือนหน้าหน้า	หน้าเดือนฯ...” ¹⁰⁸

โคลงโบราณข้างต้นพรรณนาความเปรียบ
ภาพในพระราชพิธีตรียัมปวายกับหญิงอันเป็น
ที่รัก โดยบรรยายภาพบางส่วนในเทศกาลว่า
ประกอบพิธีในเดือนหัวกวาง คือเดือนอ้าย
มีพราหมณ์ทำพิธีแขวนแผ่นกระดาน มีชบวน
รำและการรำเสนง¹⁰⁹ เช่นเดียวกับที่ปฏิบัติอยู่
ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นการโล้ชิงช้าจึง
ควรจะมีประกอบอยู่ในพระราชพิธีตรียัมปวาย
ตั้งแต่ที่ยังกำหนดทำในเดือนอ้ายในช่วงต้น
กรุงศรีอยุธยาแล้ว

The Swinging ceremony is not found in
Kotmonthirban, but in *Dvadasamasa*, a poem which
is believed to have been written in the same period
as *Kotmonthirban*. The poem said that the Swing-
ing ceremony was held in the first month and that
in this ceremony, there were Brahmins officiating
and hanging the plank, the procession of dancers
and a *Saneng* dance. All of these activities were
practiced in the Rattanakosin period. Thus, the
Swinging rite was a part of the *Triyampavai*
ceremony since the early Ayutthaya period, in
which this ceremony was still held in the first
month.

¹⁰⁷ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, “ทวาทศมาส : นิราศหรือตำราประพันธ์,” ใน ภาษา - จารึก 10 (กรุงเทพฯ :
ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 79.

¹⁰⁸ วรรณกรรมอาเซียน เล่ม 2 ปี (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน),
2539), 97.

¹⁰⁹ ดูการถอดความโคลงวรรณคดีกล่าวได้ใน เรื่องเดียวกัน, 138 - 139.

อย่างไรก็ดี การแขวนกระดานดังกล่าว ไม่สามารถใช้พิสูจน์หรือยืนยันได้ว่ามีการให้พราหมณ์นาลิวันขึ้นไปโล้ชิงช้า เนื่องจากโคลงดังกล่าวไม่ได้อ้างอิงอย่างชัดเจน ประกอบกับที่หลักฐานบางส่วนได้ระบุให้ทราบว่า การแขวนกระดานที่เสาชิงช้าไม่จำเป็นต้องมีการโล้ชิงช้าเสมอไป เช่น หนังสือตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชที่มีข้อความที่กล่าวถึงพระราชพิธีตรีปวายในเขตพื้นที่ดังกล่าวโดยระบุว่า "...ฝั่งเสาชิงช้าผูกต้นกล้วยอ้อยแขวนบรมหงษ์..."¹¹⁰ หรือข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เมื่อปี พ.ศ. 2476 ที่กล่าวถึงการเสด็จชมโบสถ์พราหมณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราชว่า มีนางกระดานสามแผ่น สลักรูปพระคงคาเก่ามากผุแล้วแผ่นหนึ่ง สลักขึ้นใหม่แผ่นหนึ่ง แผ่นสุดท้ายสลักรูปเทวดาอยู่บนต้นไม้ มีช้างอยู่ที่โคนไม้ข้างละเชือก ด้านล่างสลักเป็นรูปเขาไม้ นอกจากนี้ยังมีกระดานโล้ชิงช้าอีกแผ่นหนึ่ง แต่เมื่อพระองค์ทรงถามพราหมณ์ผู้เฝ้ารักษา กลับตอบว่าไม่มีการตีชิงช้า เพียงแต่นำกระดานขึ้นแขวนเท่านั้น¹¹¹

The poem only stated the hanging of the plank at the swing, thus it can not be said that there were *Naliwans* sitting on it and swinging the swing. This statement is supported by many proves. For example, the book related the history of Brahmins in Nakornsridharmaraj only stated a figure of Hamsa was hung at the swing. Another prove is the letter of Prince Naris recording his visit

in a Hindu temple in Nakornsridharmaraj in 1933. According to his letter, a Brahmin told him that the planks were hung at the swings but there was not the rite of swinging them.

เกี่ยวกับเรื่องนี้แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยมีพระบรมราชโอรธาธิบายมาก่อนแล้วว่า การที่พราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชประกอบพิธีตรีปวาย โดยการนำกระดานขึ้นแขวนเพียงสังเขปนั้น เป็นการทำให้พราหมณ์อย่างย่อๆ ตามมีตามเกิดเท่านั้น¹¹² แต่หากพิจารณาในมุมกลับกันแล้วก็อาจเป็นไปได้ว่า พิธีตรีปวายอย่างในกลุ่มพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชประกอบนั้น เป็นพิธีอย่างเก่า ส่วนการประกอบพิธีโดยมีการให้พราหมณ์นาลิวันขึ้นไปโล้ชิงช้า นั้นคงจะเป็นการขยายให้เกิดขึ้นภายหลังโดยมีหลักฐานยืนยันได้เก่าที่สุดในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต¹¹³ ที่เป็นเรื่องราวที่ค่อนข้างมาทางสมัย อยุธยาตอนปลายเท่านั้นได้เช่นกัน

The letter of the Prince corresponds with the comment of King Rama V. The latter said that Brahmins in Nakornsridharmaraj performed the *Triyampavai* ceremony briefly by hanging the planks at the swings only. However, the ceremony in that province can be considered in the other way. The Swinging ceremony practiced by Brahmins in Nakornsridharmaraj was possibly older than the one, in which *Naliwans* swung the swing. This view is supported by the fact that the earliest available historical account stating the Swinging ceremony with *Naliwans* is the chronicle of Van Vliet which was written in the late Ayutthaya period.

¹¹⁰ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473), 15.

¹¹¹ สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่มที่ 4 พ.ศ. 2476, พิมพ์ฉลองพระชนมายุ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครบ 3 รอบ พุทธศักราช 2534 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2536), 65.

¹¹² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 71.

¹¹³ นันทา วรเนติวงศ์, วนาศรี สามนเสน (ผู้แปล), รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วันวลิต) (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2546), 196 - 197.

ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับดังกล่าว มีข้อความที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า ในแผ่นดินของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 พระมหากษัตริย์องค์ที่ 11 แห่งราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินแห่งเมืองรามรัฐ (Rammaradt) ชายฝั่งโจฬะมณฑล (Coromandel) ขอเจริญสนทนามิตรหลังจากพ่ายแพ้ต่อบุญญาธิการของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยได้ถวายกระดานโล้ชิงช้าและชิงช้า¹¹⁴ ซึ่งอ้างว่าเป็นการละเล่นไม่เคยเป็นที่รู้จักมาก่อนในสยาม พร้อมกันนี้ได้ส่งพราหมณ์ผู้ทรงความรู้อีกสองท่านให้แสดงวิธีโล้ชิงช้าเพื่อเป็นที่รู้จักและคงอยู่ในสยามตลอดไป¹¹⁵ ความตอนนี้จะเกี่ยวกับพระราชพิธีโล้ชิงช้าก่อนข้างแน่ เนื่องจากฟาน ฟลิต หรือที่เรียกอย่างไทยว่าวันวลิตได้อธิบายต่อไปว่าในสมัยที่ท่านเข้ามา (ตรงกับรัชกาลของพระเจ้าปราสาททอง) ยังมีการละเล่นชนิดนี้อยู่ในอยุธยา โดยจัดเป็นงานฉลองพิเศษประจำปีที่ใช้เวลาหลายวัน และอ้างว่าพวกพ่อค้าแขกมัวร์จากชายฝั่งโจฬะมณฑลที่เดินทางเข้ามาขายผ้าก็ยังคงปฏิบัติเช่นนี้อยู่ด้วยเช่นกัน¹¹⁶

The discussed subject recorded in this account can be summarized as follows: in the reign of King Rama II, the 11th king of the Ayutthaya Kingdom, the king of Rammaradt in Coromandel would like to develop friendly relations with the king of Ayutthaya after he was lost to this king. The king of Rammaradt sent a swing as well as its plank to Ayutthaya and said that this kind of performance

was not known in Siam. He also sent 2 Brahmins to demonstrate the way of using this swing to the Siamese and to stay in the Ayutthaya kingdom for all of their lives.

The aforementioned part shows a relationship with the Swinging ceremony apparently as Van Vliet further noted that when he arrived at the Ayutthaya Kingdom (At that time, it was ruled by King Prasadong.) this performance was still held annually and lasted for many days and also that Moor merchants from Coromandel doing their business in this Kingdom still practiced it.

ข้อความข้างต้นชวนให้นึกไปได้ว่าพิธีโล้ชิงช้าอย่างไทยคงจะรับมาจากแขกอินเดียในสมัยดังกล่าว อย่างไรก็ดี เรื่องราวที่อ้างถึงการถวายชิงช้าดังกล่าวในเอกสารของฟาน ฟลิตยังมีลักษณะเป็นตำนานที่เต็มไปด้วยพระกฤษฎาภินิหารของกษัตริย์อยุธยาที่แม้แต่ฟาน ฟลิตเองก็ยังเขียนไว้ก่อนเล่าถึงตำนานดังกล่าวไว้ว่า “...ชาวสยามก็เหมือนชาวเราย่อมมีนิทานประกอบคำสอนอยู่เสมอ ข้าพเจ้าขออ้อนวอนท่านผู้สำเร็จราชการขออย่าได้ถือโกรธหรือสลดใจเลยเมื่ออ่านบันทึกตอนนี้...”¹¹⁷ ส่วนคำว่าแขกมัวร์ที่ระบุอยู่นั้นมีความหมายถึงชาวอินเดียที่เป็นมุสลิม จึงเป็นที่น่าสงสัยอยู่ว่าการโล้ชิงช้าของชายฝั่งโจฬะมณฑลที่อ้างถึงอาจจะเป็นเพียงการละเล่นชนิดหนึ่งที่ไม่มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับกรรมพิธีอย่างพราหมณ์ และปรากฏอยู่ทั่วไปในวัฒนธรรมต่างๆ ของโลกก็เป็นได้

¹¹⁴ ผู้แปลเอกสารดังกล่าวได้อธิบายว่า ในต้นฉบับภาษาดัตช์ใช้คำว่า schoppen หรือ schongelen ทั้งสองคำหมายถึงชิงช้าที่ทำด้วยเชือกสองเส้นผูกติดกับไม้กระดานโดยสามารถใช้แกว่งไปมาได้ คำดังกล่าวไม่มีคำตรงกันในภาษาอังกฤษ จึงขอเสนอใช้คำว่าชิงช้าไว้ในที่นี้ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, 196.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 190 - 196.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 196 - 197.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 191.

เอกสารของฟาน ฟลิต กล่าวถึงพระราชพิธีโล้ชิงช้าในลักษณะของงานเทศกาลที่ประชาชนทั้งหลายให้ความสนใจ ลักษณะเช่นนี้ถูกถ่ายทอดลงในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ด้วย
Account of Van Vliet stated that general people paid attention to the swinging ceremony. This fact was also portrayed through the painting in the ordination hall of Wat Rachapradit

His note can make us think that the Swinging ceremony derived from the Indians in that period. Nevertheless, it can be noticed that the story of the Swinging ceremony in his record is like a legend because it stated the supernatural powers of the Ayutthaya king. As for this point, Van Vliet also expressed his opinion on this story to the regent, "like the Portuguese, the Siamese pre-

ferred to tell a tale when they would like to teach someone. I asked you not to be annoyed when reading this story". The Moorish people recorded in his account refer to Muslim Indians. Thus, it is possible that the swinging of the swing in Coromandel stated in the chronicle was a kind of performance, not a Hindu ritual and can be found in various cultures.

นอกจากนั้นแล้ว ตำนานดังกล่าวยังมีรายละเอียดที่ใกล้เคียงเป็นอย่างยิ่งกับข้อความในช่วงต้นของตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงการเข้าสู่ราชอาณาจักรสยามของพวกพราหมณ์ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) เว้นแต่ว่าชิงช้าที่กล่าวถึงนั้นกลายเป็นชิงช้าทองแดงที่ใช้ในการไกวชับล้อมเทวรูป¹¹⁸ ดังนั้นข้อความที่ปรากฏในเอกสารของฟาน ฟลีต จึงน่าจะมีลักษณะเป็นตำนานที่ชาวอยุธยาในสมัยของพระเจ้าปราสาททองใช้ในการอธิบายเหตุของการโล้ชิงช้าในพระราชพิธีตรียัมปวาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวอยุธยาในช่วงสมัยนั้นว่าการโล้ชิงช้าเป็นพิธีการที่รับมาจากพราหมณ์อินเดียในช่วงต้นกรุงศรีอยุธยานั่นเอง

The story in this chronicle is similar with the one recorded in the early part of *Tamnanbrahma – Muangnakornsridharmaraj*, the History of Brahmins in Nakornsridharmaraj. The latter stated the arrival of Brahmins at Siam in the reign of King U – Thong. The different point between these two books is that the swing in the latter was made of copper. Thus, the story in Van Vliet’s account was possibly the legend that the Ayutthaya people in the period of King Prasadtong used to explain the origin of the Swinging rite in the *Triyampavai* ceremony. It mirrors the thought of the people of that time that the Swinging rite was an influence of Brahmins in India and was firstly practiced in the early period of the Ayutthaya kingdom.

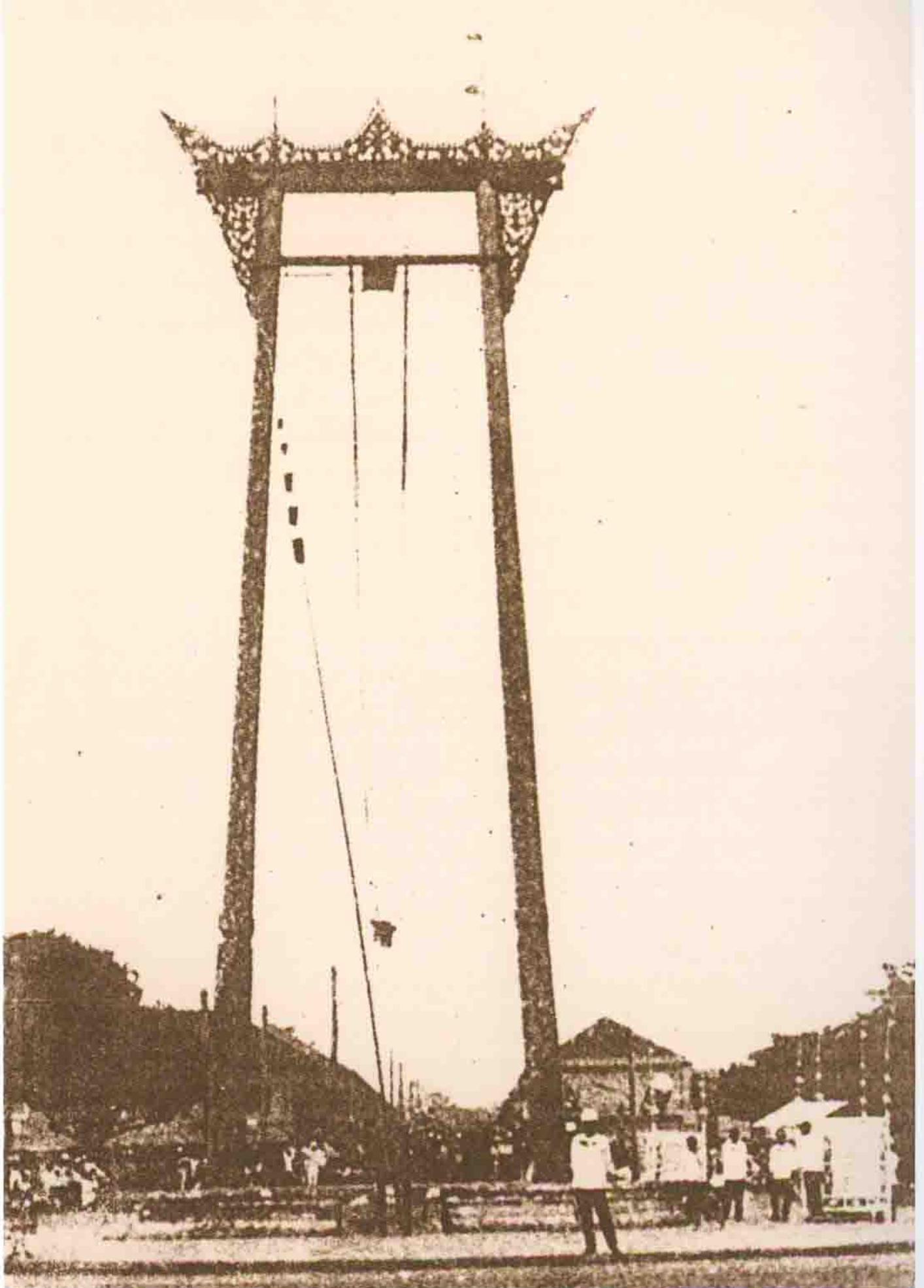
จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงอาจจะอนุมานได้ว่าการโล้ชิงช้าใหญ่ในพระราชพิธีตรียัมปวายนั้นควรเกิดขึ้นในดินแดนอุษาคเนย์มากกว่า โดยน่าจะเป็นการขยายภาพของการไกวชิงช้าพระเทวรูปมาเป็นการโล้ชิงช้าใหญ่ในลักษณะของงานเทศกาลที่ถุกนำมาผูกโยงเข้ากับพระราชพิธีตรียัมปวายหรือพิธีการต้อนรับพระอิศวร โดยอาจจะเป็นดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเคยประทานข้อคิดเห็นไว้ว่า

“...การโล้ชิงช้า นั้น หม่อมฉันเข้าใจว่าเป็นการแก้สินบนเช่นเดียวกับพวกทมิฬแห่งลิ้นแแทงแก้มที่ป็นัง คือเจ็บไข้บนบวงไว้แต่เมื่อใด ถึงพิธีตรียัมปวายเวลาพระเป็นเจ้าเสด็จมาเยี่ยมโลก ก็ไปโล้ชิงช้าแก้สินบนหน้าพระที่นั่ง หม่อมฉันเคยเห็นรูปภาพคนมัดตัวแขวนโยนไปมาบนยอดไม้ เขาว่าแก้สินบนที่ทเวสถานในอินเดียได้ ก็จะเป็นพิธีพวกเดียวกันนั่นเอง...”¹¹⁹

Recognizing the evidence above, the author assumed that the main Swinging rite in the *Triyampavai* ceremony was initiated in Southeast Asia. It probably developed from the rite of swinging the swing with the image of the God, became a festival and was finally linked with the *Triyampavai* ceremony which was aimed to welcome Siva. The purpose of swinging the swing might be the one that Prince Damrong said; this rite was aimed to make a votive offering to the God.

¹¹⁸ ดูรายละเอียดใน ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช, 1 – 6.

¹¹⁹ สารานุกรมไทย เล่มที่ 25, 231.

ภาพถ่ายเสาชิงช้าในสมัยรัชกาลที่ 5
Giant Swing in the reign of King Rama V (Old Photo)

พระราชพิธีตรียมปวาย ตรีปวาย :
ปีใหม่ของพราหมณ์สยาม
Triyampavai and Tripavai Ceremonies :
The New Year of Brahmins in Siam

พระราชพิธีตรียมปวาย ตรีปวาย เป็นพิธีการต้อนรับพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของศาสนาฮินดูทั้งสองพระองค์ที่เสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ในช่วงปีใหม่ของฝ่ายพราหมณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราช-อรรถาธิบายว่า การที่แต่เดิมพระราชพิธีดังกล่าวจัดให้มีในเดือนอ้ายคงจะเป็นเพราะพวกพราหมณ์นับช่วงต้นฤดูหนาวเป็นช่วงผลัดเปลี่ยนปี เดือนอ้ายจึงถือเป็นช่วงปีใหม่¹²⁰

ทั้งนี้พระองค์ทรงขยายแนวคิดดังกล่าวโดยอ้างพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เคยมีพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณฉบับหนึ่งว่า

“...โบราณคิดเห็นว่า ฤดูหนาวเป็นเวลาพ้นจากมืดฝนสว่างขึ้นเปรียบเหมือนเวลาเช้า คนโบราณจึงได้คิดนับเอาฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูร้อนเป็นเวลาสว่างร้อนเหมือนกลางวัน จึงได้

คิดว่าเป็นกลางปี ฤดูฝนเป็นเวลามืดคลุ้มโดยมาก และฝนพำเทียวไปไหนไม่มีใครได้ จึงได้คิดเห็นว่าเป็นเหมือนกลางคืน คนทั้งปวงเป็นอันมากถือว่าเวลาเช้าเป็นต้นวันเวลากลางคืนเป็นปลายวันฉันใด คนโบราณก็คิดเห็นว่าฤดูเหมันต์คือฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูคิมหันต์คือฤดูร้อนเป็นกลางปี ฤดูวัสสานะคือฤดูฝนเป็นปลายปี เพราะเหตุนั้นจึงได้นับชื่อเดือนเป็น 1 มาตั้งแต่เดือนอ้าย...”¹²¹

The *Triyampavai* and *Tripavai* ceremonies were held for welcoming the two Great Gods of Hinduism when they visited the human world in the New Year according to Hinduism. King Rama V explained that this royal ceremony was previously held in the first lunar month because Brahmins considered the early winter as the beginning of a new year. Because of this fact, as King Rama V remarked, the first lunar month was the New Year. Later, he also supported his statement by referring to the explanation on this subject by King Rama IV.

¹²⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 71.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, 286. ; ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4 ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ในประกาศสงกรานต์ ปีมะโรง สัมฤทธิศก ศักราช 1230,” *วชิรญาณ* เล่มที่ 1 ตอนที่ 2 (จ.ศ. 1247) : 681.

ควบคู่กันนั้น คนไทยแต่โบราณก็นับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันขึ้นปีใหม่ด้วยเช่นกัน เพราะถือเป็นวันเปลี่ยนชื่อปีตามคติเรื่องสิบสองนักษัตร คือ ชวด ฉลู ขาล เกาะ เป็นต้น แต่ยังไม่นับเป็นวันเปลี่ยนศักราชเพราะถือว่ายังไม่ได้ขึ้นปี เนื่องจากธรรมเนียมโหราศาสตร์ของไทย นับการโคจรของพระอาทิตย์เป็นสำคัญ กล่าวคือ วันวันที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษเป็นวันเถลิงศก ในระหว่างที่ยังไม่ได้ขึ้นศักราชจึงเรียกใช้โดยอนุโลมว่าเป็นปีใหม่แล้ว แต่หากต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรจำเป็นต้องเขียนเป็นศกเก่าอยู่¹²² ดังนั้น เทศกาลปีใหม่ของไทยแต่เดิมจึงแบ่งเป็นสองซีก คือช่วงที่มีพระราชพิธีตรียัมปวาย และช่วงที่มีพิธีสงกรานต์นั่นเอง (สงกรานต์มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า สงกรานต์ หมายความว่า คดีหรือการจากไปของดวงอาทิตย์หรือดาวพระเคราะห์ดวงอื่นจากราศีใดราศีหนึ่ง¹²³)

Thai people in those days also considered the first day of the waxing moon in the fifth lunar month as the New Year. On this day, they started calling and counting the new year with the new name and era. This is because in the Thai – traditional astronomy, the orbit of the sun is the most significant; a new year begins at the time that the sun changed its position to Aries. Therefore, the New Year festival of Siam in the past was held two times. The first one was held contemporarily with the *Triyampavai* ceremony, and the second one was set simultaneously with the Songkran festival.

เกี่ยวกับเรื่องนี้แม้ว่าพราหมณ์สยามจะถือว่าเทศกาลตรียัมปวายเป็นงานขึ้นปีใหม่มาแต่โบราณแล้ว แต่พราหมณ์ ป.ส. ศาสตร์ได้อธิบายว่าในอินเดียถือว่าเดือนห้าเป็นเดือนต้นของปีเช่นกัน โดยบางแห่งจัดให้มีการประกอบพิธีเทววิธานำ หรือการบูชาเทวดาประจำกาล คือเทพนพเคราะห์ด้วย¹²⁴

Although Brahmins in Siam considered for long that the *Triyampavai* festival was the New Year festival, P.S. Sastri said that, in India, the fifth lunar month was considered as the first month of the year.

ผู้สนใจค้นคว้าในรุ่นหลังบางท่านอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่มีปีใหม่สองครั้งดังกล่าวไว้ว่า เดือนอ้ายถือเป็นการขึ้นปีใหม่ของสยาม และทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ ต่อมาคติดังกล่าวได้ถูกลดระดับลงไปเป็นเทศกาลของราษฎรส่วนในระดับรัฐนั้น รัฐต่างๆ ในอุษาคเนย์ได้รับแบบแผนการพิธีสงกรานต์อย่างพราหมณ์มาจากอินเดียในช่วงราวสมัยอยุธยาและได้ปรับให้เป็นการเทศกาลขึ้นปีใหม่ออย่างเป็นทางการ¹²⁵

Some researchers of the later period explained the existence of the two New Year festivals in the same year as follows: the first lunar month was the beginning of a new year in the tradition of the Siamese and other people in Southeast Asia. Later on, this tradition was only practiced by general people while the governments of many states in Southeast Asia practiced the Songkran ceremony of Brahmins in India; around the Ayutthaya period, this new tradition was practiced in Southeast Asia and proclaimed as the official New Year festival.

¹²² เรื่องเดียวกัน, 284.

¹²³ อ่างใน ปราณี้ วงษ์เทศ, ประเพณี 12 เดือน ในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548), 65.

¹²⁴ คำให้การพราหมณ์อัจจุตะนั้นนำกับคำอธิบายของพราหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตร์, 45.

¹²⁵ ปราณี้ วงษ์เทศ, เรื่องเดียวกัน, (16) – (17).

อย่างไรก็ดี ระบบการนับปีเป็นรอบ 12 ปี ตามระบบนักษัตรคล้ายคลึงกับที่ใช้ในจีนมา ตั้งแต่สมัยโบราณด้วยเช่นกัน¹²⁶ โดยปรากฏหลักฐานว่าพวกจามเชื่อว่าชาวจีนเป็นผู้ประดิษฐ์รอบนักษัตรขึ้น¹²⁷ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชาธิบายถึงเรื่องตำนานวันสงกรานต์อย่างที่เชื่อกันในคติไทยว่า “...เรื่องสงกรานต์นี้มีมาแต่เมืองจีน...”¹²⁸ อีกด้วย

However, the system of counting 12 years as a cycle in the similar fashion with the twelve – year animal cycle of China was practiced in the ancient time as well. Some evidence shows that the 12 – year animal cycle was believed by the Cham people to have been initiated by China. Moreover, King Rama V explained that the legend of the Songkran festival held in accordance with the Thai belief came from China.

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงอาจจะสันนิษฐานต่อไปตามอย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยมีพระราชวินิจฉัยไว้ดังนี้

“...วิธีนับเดือนเช่นนี้เห็นจะมีมาก่อนที่นับศักราช เป็นเรื่องเดียวกันกับนับปี เป็นชวด ฉลู ขาล เกาะ ครั้นเมื่อมีผู้ตั้งศักราชขึ้นใช้ อาศัยเหตุที่จะเริ่มต้นตั้งศักราช เช่นพระพุทธรูปศักราชนับตั้งแต่วันประสูติของพระพุทธเจ้า ก็ต้องไปตั้งสงกรานต์เอาในวันวิสาขบูชา ซึ่งมี เป็นหัวรอบ เหมือนกับนับเป็นเดือน 1 ขึ้นใหม่นั้นอย่างหนึ่ง ด้วยมีเหตุที่จะสังเกตตัววิถีกระบวนคิดอ่านได้ง่าย

เช่นกับสงกรานต์ของจุลศักราช กำหนดเอาวันพระอาทิตย์ขึ้นสู่ราศีเมษซึ่งเป็นราศีดาวฤกษ์ขาดตอนไม่ชนาคาบเกี่ยวกับราศีอื่นๆ เป็นต้นอย่างหนึ่ง เพราะเหตุเหล่านี้จึงได้ตั้งชื่อเดือนที่ 1 เดิมเสียให้ไปตกอยู่กึ่งกลางปีหรือปลายปีตามแต่จะเป็นไปแต่ชื่อเดือนเช่นนั้นเคยใช้เข้าใจกัน ชิมซาบมาแล้ว ก็ทิ้งให้เคลื่อนอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงก็ไม่มีผู้ใดเรียกตาม...”¹²⁹

เมื่อพิจารณาพระราชวินิจฉัยดังกล่าว ประกอบกับพระราชพิธีตรียัมปวายแล้วจะเห็นได้ว่า พระราชพิธีดังกล่าวควรจะเป็นการผสมผสานคติการต้อนรับพระเป็นเจ้าของเจ้าเข้ากับเทศกาลขึ้นปีใหม่ตามระบบที่นับรอบจากฤดูกาล ทั้งนี้อาจจะสังเกตต่อไปได้ว่าในอดีตก็มีการนับรอบปีตามรอบฤดูกาลไม่แตกต่างไปจากอุษาคเนย์นักด้วยเช่นกัน

The evidence shown above lends further credence to the assumption by King Rama V which can be summarized as follows:

The system of 12 – year animal cycle was probably older than that of counting a year as an era. When the latter one was firstly used, the original first month then became either in the middle or at the end of a year.

From the opinion of the king and the feature of the *Triyampawai* ceremony, it can be seen that this royal ceremony was a mixture of the concept of welcoming the Gods and the idea of counting a year according to seasons. It can be seen that, in India, the year counting system is slightly different from the one practiced by Southeast Asian people in the ancient time.

¹²⁶ ยอร์ช เซเดส์, “ความเป็นมาของรอบนักษัตรในกัมพูชา,” ใน ยอร์ช เซเดส์ กับคณะนักศึกษารวมบทความแปล (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542), 201.

¹²⁷ Etienne Aymonier, *Les Tchames et leurs religions*, n.d., 41. อ้างใน ยอร์ช เซเดส์, เรื่องเดียวกัน, 206.

¹²⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 295 – 308.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, 286 – 287.

เสาชิงช้า กับพระราชพิธีโล้ชิงช้า : คติ สัญลักษณ์ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

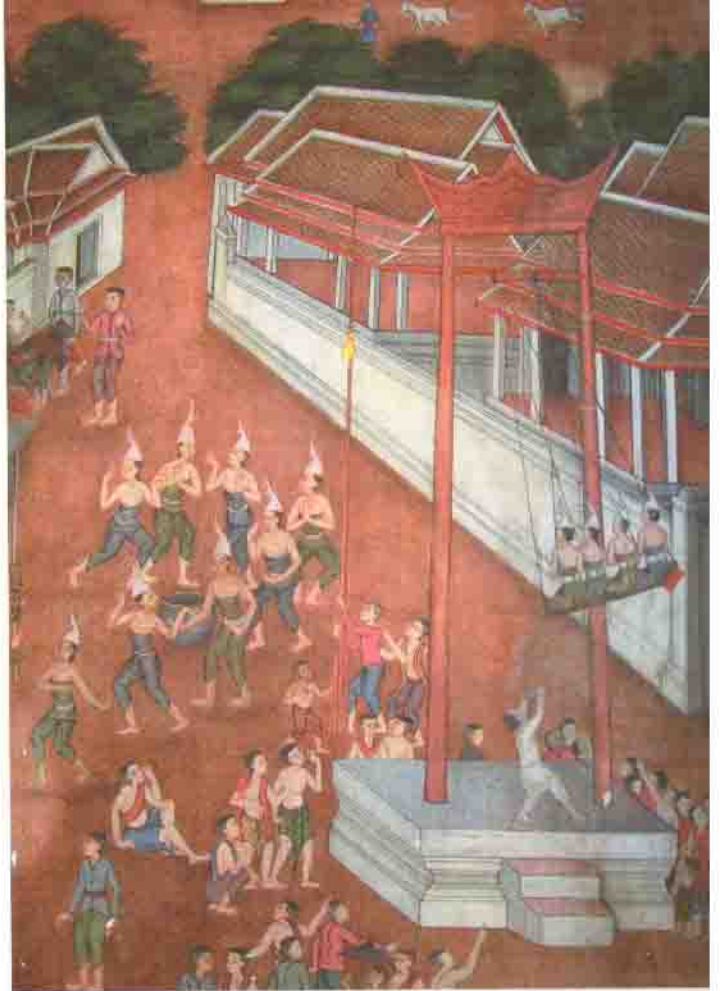
Giant Swing and the Swinging Ceremony: Meaning and Styles

คติสัญลักษณ์

Meaning

ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าหลายท่านได้พยายามอธิบายคติสัญลักษณ์ในการพระราชพิธีโยนชิงช้าไว้อย่างหลากหลาย โดยในเอกสารของเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ได้อธิบายไว้ว่า การโล้ชิงช้าเป็นการแสดงตำนานของพระอิศวรตอนหนึ่งเรื่องมีอยู่ว่าเมื่อพระพรหมได้สร้างโลกแล้วให้พระอิศวรไปดูแลรักษา แต่พระอิศวรทรงห่วงใยว่าโลกนี้ดูไม่น่าจะแข็งแรง จึงเสด็จลงมายังโลกด้วยพระบาทเพียงข้างเดียวด้วยเกรงว่าถ้าลงพระบาททั้งสองข้างโลกจะแตก แล้วให้พญานาคมาโล้ย้อยู่ระหว่างขุนเขาสองฝั่งมหาสมุทรปรากฏว่าแผ่นดินยังแข็งแรงดีอยู่ พญานาคทั้งหลายจึงโสมนัสยินดี ลงสู่สาครใหญ่เล่นน้ำเฉลิมฉลองกัน ในตำนานนี้เชื่อว่าเสาชิงช้าทั้งคู่แทนขุนเขาสองฝั่งมหาสมุทร ชั้นสาครที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีโล้ชิงช้าคือมหาสมุทร นาลิวันผู้ขึ้นโล้ชิงช้าก็คือนาคตั้งปรากฏสมทิวาคด้วย¹³⁰ ส่วนพระยายืนชิงช้าคงหมายถึงพระอิศวรนั่นเอง

Many scholars have attempts on proposing many explanations and interpretations of this ceremony. The document of Brahmin Temple described that the Swinging ceremony represented an episode in the Siva's life story. The story said that after Brahma created the world, he assigned

พราหมณ์นาลิวัน สวมหมวกรูปทรงคล้ายนาค
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ
วัดเสนาสนาราม
Naliwans with a hat in the shape of Naga, the
painting in the ordination hall of
Wat Senatsanaram.

Siva to take care of it. However, Siva was worried that this world was not stable enough. Therefore, he came to this world on his one foot because if he used his two feet at same time on this world, it was probably destroyed. To prevent this, he also sent Nagas to grab and wrest mountains on both side of the ocean. The result turned out that the world was still stable. This made Nagas delighted and celebrated this occasion in the river. From this legend, the two post of the Swing portrayed the ocean, Wearing the heads of Nagas, Naliwans represented the mythological serpents. Phraya Yeun Chingcha must portray Siva.

¹³⁰ เทวสถาน, ที่ระลึกการเสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดอาคาร หอเวทวิทยาคม ในวันศุกร์ที่ 16 มิถุนายน พุทธศักราช 2532 ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2532), 15.

นอกจากนี้เอกสารดังกล่าวยังระบุอีกว่าตำนานบางแห่งได้กล่าวถึงรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยเล่าว่าเมื่อพระอิศวรเป็นเจ้าได้สร้างโลกร่วมกับพระเป็นเจ้าทั้งสองคือพระนารายณ์กับพระพรหมเสร็จสิ้นลงแล้วพระอุมาเทวีได้มีจินตนาการไปว่าโลกที่พระอิศวรสร้างขึ้นนี้มีแผ่นดินน้อยกว่ามหาสมุทรเป็นแน่อุปมาเหมือนดังดอกจอกน้อยลอยอยู่ในมหาสมุทร ครั้นเมื่อพระองค์มีพระราชดำริเช่นนี้ก็สลดพระทัยที่มนุษย์และสรรพสัตว์ที่พระอิศวรสร้างขึ้นนั้นจะต้องถึงกาลวิบัติ พระองค์จึงไม่ยอมบรรมม ไม่ยอมเสวย จนพระวรกายชูดม พระอิศวรทอดพระเนตรเห็นพระอุมาผิดพระเนตรเช่นนั้นจึงตรัสถามว่า “โลกทั้งสามเป็นประการใด” พระอุมาจึงได้ทูลตอบไปตามที่ปริวิตกนั้น พระอิศวรทราบความจึงตรัสสอบถามพระอุมาแต่ไม่เป็นผล พระเป็นเจ้าทั้งสองจึงได้พนันกันว่า ให้พญานาคเกี่ยวสวนเคียวและส่วนหางกับต้นพุทราที่สองฟากข้างแม่น้ำแล้วไกวตัว ส่วนพระอิศวรให้ยืนพระบาทเดียวไขว่ห้างอยู่เฉยๆ หากโลกที่พระอิศวรสร้างขึ้นไม่มั่นคงแน่นอนหาพอแล้วจะได้รับความกระทบกระเทือนจากการแกว่งไกวของพญานาค พระบาทของพระอิศวรก็จะตกลงถือว่าพระองค์แพ้พนัน ถ้าไม่ตกลงถือว่าพระอุมาแพ้พนัน ผลปรากฏว่าเมื่อพญานาคไกวตัวพระบาทของพระอิศวรไม่ได้ตกลงแปลว่าโลกมั่นคงถาวรดี พญานาคจึงดีใจลงเล่นน้ำดำมุตดำว่ายเป็นการใหญ่¹³¹

The document also stated another legend. It said that after the creation of the world by the three Gods, namely Siva, Visnu and Brahma, Goddess

Uma imagined that the world had fewer lands than water. She was saddened with it so much that she became pale, thin and unhealthy. Siva saw her so he asked what happened to the three worlds. She answered what she thought. He tried to console her, but she kept being saddened. Therefore, he had a bet with her on the world's stability. He sent a Naga to coil a jujube tree on a bank of the river with its head and the same kind of tree on the opposite bank with its head. If Siva could not balance himself on his one foot when the Naga swung, he would be lost; if not, Uma would be lost. The result came out that the world was still stable so every Naga celebrated.

ตำนานทั้งสองเรื่องดังกล่าวปัจจุบันยังไม่สามารถตรวจสอบได้ว่ามีที่มาจากคัมภีร์ปุราณะหรือเทพปกรณัมที่ประพันธ์ขึ้นในอุษาคเนย์ฉบับใด แม้เอกสารดังกล่าวจะอ้างว่าตำนานเรื่องที่สองมีที่มาจากคัมภีร์เฉลิมไตรภพ แต่เมื่อสอบทานจากคัมภีร์ฉบับดังกล่าวแล้วพบว่าเรื่องราวที่บันทึกอยู่นั้นมีลักษณะเป็นตำราโหราศาสตร์ที่น่าจะเขียนขึ้นในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ และไม่ปรากฏตำนานเรื่องพระอิศวรหยั่งความแข็งแรงของผืนแผ่นดินแต่อย่างใด¹³² ดังนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ว่าตำนานทั้งสองเรื่องดังกล่าวอาจจะเป็นตำนานที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือองค์ประกอบในพิธีกรรมโดยคนไทยในชั้นหลังโดยจะสังเกตได้ว่าไม่ใช่เรื่องที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนัก

Till nowadays, we have not found which Purana or local books these two legends come from. Some scholars presumed that they possibly come from the scripture *Chaleumtripob*. However, the author discovered that this literature contains astronomical text and is likely to have been written in the early Rattanakosin period. Moreover, the story of Siva testing the world's stability can not be found

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, 15.

¹³² “เฉลิมไตรภพ” วชิรญาณ ตอนที่ 124 (มกราคม ร.ศ. 123) : 1 – 62.

in this book. Thus, these two legends were probably composed by some Thai people of the later period to explain this ceremony; this statement is supported by the fact that these two legends are not well – known.

นอกจากนี้บางท่านยังได้เสนอว่าการโล้ชิงช้าน่าจะจะมีที่มาจากตำนานที่กล่าวว่ครั้งหนึ่งในสวนของพระอินทร์ที่ชื่อนันทะอุทยาน มีสามภรรยาคนหนึ่งโล้ชิงช้าคลอเคลียกันอยู่บนชิงช้าอันทำจากเถาไม้มาวรีที่เลื้อยพันอยู่กับต้นสนตานะและต้นปารีชาติ ซึ่งถือเป็นต้นกัลปพฤกษ์สองในห้าประเภท ภายในสวนเต็มไปด้วยกลิ่นหอมระรื่นของบุปผชาติทั้งหลายยามนั้นฝูงนกพากันขับร้องประสานเสียง ชวนให้เหล่าวิद्यากรพากันหลงใหลเดินรำ เหล่านางฟ้าก็พากันร้องเพลงกล่อมอย่างไพเราะแม้แต่พระกามเทพก็เคลิบเคลิ้มไปกับความรักดังกล่าวเมื่อพระอิศวรและพระอุมาทอดพระเนตรเห็นการโล้ชิงช้าของสามภรรยาคนนั้นก็ต้องพระทัยยิ่งพระอุมาจึงทูลขอพระอิศวรให้ทรงโปรดบันดาลชิงช้าอันงามวิจิตรให้สำหรับพระองค์ทั้งสองพระอิศวรจึงมีเทวโองการให้เหล่าอสูรทั้งหลายสร้างชิงช้าขึ้น เหล่าอสูรจึงเนรมิตเสาขึ้นสองต้นมีไม้แผ่นหนึ่งวางขวางให้พญานาควาสกรีเป็นเชือก ภายใต้พระเศียรที่แผ่พังพานของวาสกรีมีไหมถัก ข้างบนประดับประดาด้วยพวงบุปผชาติพลอย และไข่มุก ทั้งหมดนี้ประดับด้วยผืนผ้าและหนังกวางอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นพระอิศวรและพระอุมาเสด็จขึ้นสู่ชิงช้า มีเหล่าเทพบุตรช่วยกันไกว เบื้องขวาซ้ายมีชัยยะกับวิชัยผู้รับใช้คนสนิทของพระอิศวร เป็นผู้อยู่ถวายเป็นแจ่มใส ในการโล้ชิงช้านี้หมู่เทวดา อสูร และชายาต่างก็

รื่นเริงทรรษา มีคนธรรพ์แซ่ซ้องขับกล่อมเพลงสรรเสริญ เหล่านางฟ้าได้จัดระบำถวาย ส่วนเหล่านักดุริยางค์ต่างดีดสีด้วยทำนองอันไพเราะ การโล้ชิงช้าดังกล่าวยังผลให้มหาวาตะกรรโศกพุดอย่างน่าสะพรึงกลัว พระธรรณีและภูเขใหญ่เกิดการสะเทือนเลื่อนลั่น พระมหาสมุทรก็ปั่นป่วนจนท่วมทันแผ่นดิน ทวยเทพทั้งหลายนำโดยพระอินทร์จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระอิศวรเพื่อขอให้หยุดการโล้ชิงช้า พระอิศวรทรงฟังแล้วยังพระหฤทัยเสด็จลงจากชิงช้า พลาญแยมพระโอบุษฐ์ตรัสว่า ต่อไปจะให้จัดพิธีโล้ชิงช้ากันในฤดูใบไม้ผลิ มีการประดับชิงช้าให้งดงาม แทนนั้นให้ประดับด้วยแพรและเพชรพลอยหรือสิ่งอื่นใดที่ส่งเสริมในงดงามขึ้น มีร่มและพวงดอกไม้ รอบๆ มีเครื่องตกแต่งอันงดงาม ให้มีรูปวิद्यากรประดับพวงผกา มีกระจกเงาใหญ่อยู่ข้างๆ แทน แล้วบูชาไฟและมีเครื่องสำหรับสักการะ เมื่อตกแต่งเสร็จแล้วให้หม่อมมนุษย์ล้อมรอบพร้อมด้วยญาติมิตร พรหมณ์ผู้รอบรู้ทำหน้าที่สวดมนต์ ฝ่ายชายหญิงให้บูชาเทพดาด้วยดอกไม้เครื่องหอมต่างๆ เหล่าสตรีให้นำสีต่างๆ ผสมในน้ำกับขมิ้นแล้วสาบไปในฝูงชนด้วยเขาทอง (เสง) พวกสาวใช้ในเทวสถานให้แต่งกายด้วยผ้าสีคาดเข็มขัดทอง มีกระแจะผสมหญ้าฝรั่นเจิมที่หน้าผาก สวมพวงดอกไม้ ปากอมหมากพลูถูกสาบด้วยน้ำสีเหลืองและหอมเย็น เพื่อเป็นการรื่นเริงด้วยความสุขแห่งพระกามเทพ ผู้ซึ่งทำพิธีโล้ชิงช้าดังนี้ จะมีอายุยืนยาวด้วยความผาสุก มีบุตรหลานที่ดีสืบสกุล มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ชำมพันจากวิภูสงสาร และบรรลุถึงโลกสวรรค์ในที่สุด¹³³

¹³³ ประสบ อรรถยุกติ, “ตำนานพิธีโล้ชิงช้าครั้งใหญ่,” *เสนาศึกษาและแม่วิทยาศาสตร์* ปีที่ 13 เล่มที่ 1 (มกราคม 2471) : 113 – 115.

Some scholars stated that the Swinging ceremony was related to another legend. The story said that in Indra's garden named *Nanda*, there was a spouse sitting and fawning over each other on a swing made of the vines of *Madhavi* climbing the *Sattana* and *Parijata* trees, ones of the five *Kalpaphreuk* varieties. To celebrate the great love, Vidhayadhara, female angels and birds jointly sang songs and danced. Siva and Uma saw and felt delighted with their love, thus, Uma asked Siva to create a magnificent swing for Siva and her. God Siva commanded Asuras to build a swing. It was made of Asuras's two poles, a plank and the Naga Vasuki as a rope. The head of Vasuki was decorated with blossoms, gems, pearls, textiles and deer's skin. Siva and Uma sat together on the most beautiful swing. Everyone was delighted. Male deities swung the swing while on both sides there were Chaiya and Vichai, servants of God Siva. Deities danced for the two Gods; everybody enjoyed this activity. However, it had an impact on the human world too; the earthquake and great flood wrecked havoc throughout the world. The divinities led by Indra, thus, asked Siva to stop this activity. Siva ordered Indra as follows: from this time on, a Swinging ceremony would be held in the spring. God Siva also told that in the ceremony the plinth must be decorated with jewels, other decorations, umbrellas, garlands, figures of Vidhayadhara. A huge mirror must be placed near the plinth. It would be worshipped with fire and other altar offerings. After that, the human beings gathered around the plinth, and Brahmins chanted the sermons. Male and female human beings must worship the divinities with flowers and scented articles. Female participants mixed various colors with water and splashed onto other people with a golden horn (saneng). Female servants in temples wore colorful robes with golden belts and decorated themselves with many things. The participants of this ceremony would have a long life, happiness, wealth and good descendants. Also, they would not be restricted to this world and could reach the heaven.

น่าเสียดายที่สอบทานไม่ได้ว่าเรื่องราวดังกล่าวปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณฉบับใดทราบเพียงว่าแปลมาจากข้อความภาษาอังกฤษที่พราหมณ์อาริยะถ่ายทอดมาจากคัมภีร์ปุราณะที่ประพันธ์ขึ้นด้วยภาษาสันสกฤตฉบับหนึ่งเท่านั้น¹³⁴ อย่างไรก็ตามก็ดีหากตำนานเรื่องนี้ปรากฏมาแต่อินเดียแล้วก็ยังคงจะมีลักษณะเป็นตำนานอธิบายเหตุเช่นเดียวกับทั้งสองตำนานข้างต้นดังจะสังเกตได้อย่างชัดเจนจากเนื้อเรื่องในตอนท้ายที่กล่าวถึงรายละเอียดการประกอบพิธีโล้ชิงช้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากจุดมุ่งหมายแต่ดั้งเดิมในการประกอบพระราชพิธีดังกล่าวได้ดีในระดับหนึ่ง

Unfortunately, the origin of this story is unclear. We only know that this mentioned text was translated from an English version of a Sanskrit Purana scripture. Nevertheless, although this legend originated in India, its text is likely to have been composed to describe the specific events. The statement can be proved by the end of this story relating the details in the Swinging ceremony. This reflects that the writer of this legend did not understand the original concept of this ceremony.

ชาวต่างชาติผู้สนใจค้นคว้าทางด้านวัฒนธรรมบางท่านก็ได้เสนอแนวคิดเรื่องคติที่มาของพระราชพิธีโล้ชิงช้าเช่นเดียวกันตัวอย่างเช่น พันเอก เอมีลีโอ เยโรลาโม เยรีนี หรือที่มีชื่อไทยว่า นายพันเอก พระสารสาสน์ พลชั้นตรี นายทหารชาวอิตาลี ที่เดินทางเข้ามาในรัชกาลในกองทัพบกสยามในช่วงแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹³⁵ ได้เสนอว่าพระราชพิธีโล้ชิงช้า

¹³⁴ อ้างในเรื่องเดียวกัน, 113.

¹³⁵ พันเอก (พิเศษ) ธนากร ทองสุข, "การปรับปรุงกองทัพบกตามแบบตะวันตก กับการรับราชการของพันเอก พระสารสาสน์ พลชั้นตรี (แยรีนี) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," ใน *แยรีนีกับโมเสคแห่งอัจฉริยภาพ* (ประเทศไทย : GISSAD, 2548), 143.

เป็นการจำลองฉากการกวนเกษียรสมุทรตามคติพราหมณ์ฮินดู โดยเสาทั้งคู่เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ (ที่จริงควรจะเป็นเขามันทระ) ส่วนสายเชือกเป็นตัวแทนของเศษนาค¹³⁶ (เศษนาคแปลว่านาคตัวแรกซึ่งใช้เรียกได้ทั้งนาควาสุกิและอนันตนาคราช ในที่นี้หมายถึงนาควาสุกิหรือที่คนไทยเรียกว่าวาสุกิ เพราะพวกพราหมณ์เชื่อว่าเป็นนาคตัวที่ถูกใช้ในการกวนเกษียรสมุทร)

There were some foreigners interested in the origin of the Swinging ceremony. One of them was Colonel G.E. Gerini, or Colonel Phrasarasasponlakhan in Thai. He was an Italian serving the Royal Siamese Army in the reign of King Rama V. He proposed that the ceremony represented the episode of churning the Milk Ocean according to Hinduism; both poles symbolized Mount Meru (as a matter of fact, they should represent Mount Mandhara); the ropes represented Sesanaga.

ข้อเสนอดังกล่าวได้ถูกปฏิเสธโดยนายควอริช เวลส์ ผู้สนใจทางด้านบรรพคดีชาวอังกฤษ โดยท่านเสนอแนวคิดว่า ในคัมภีร์ฤคเวทบางส่วนได้อธิบายถึงพระอาทิตย์ว่ามีลักษณะเหมือนชิงช้าสีทองที่ลอยอยู่บนท้องฟ้า ดังนั้นจึงอาจจะอธิบายถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการโล้ชิงช้าของพราหมณ์ในอินเดียว่ามีร่องรอยมาจากคติการบูชาพระสุริยะที่มีมาแต่เดิม ต่อมาเมื่อหมดยุคพระเวทพระสุริยะได้คลายความสำคัญลงหน้าที่ของพระองค์จึงถูกแทนที่ด้วยเทพเจ้าองค์สำคัญในยุคหลังคือพระคิเวหรือพระอิศวร ซึ่งชาวอินเดียถือว่าเป็นเทพผู้ทำลายล้างและสร้างขึ้น

ใหม่ เหมือนกับดวงอาทิตย์ที่ขึ้นและตกลงในทุกช่วงเช้าและเย็นของแต่ละวัน ประเพณีเกี่ยวกับการโล้ชิงช้าส่วนใหญ่จึงกลายเป็นของพระอิศวรไปโดยปริยายและชนชาวอินเดียเองก็คงจะลืมเลือนคติความเกี่ยวข้องพระสุริยะไปมากแล้ว ก่อนจะส่งทอดต่อมาให้แก่ชาวสยาม อย่างไรก็ตาม พระราชพิธีโล้ชิงช้าในสยามก็ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยความเชื่ออย่างเก่า คือ ประการแรกเป็นเทศกาลที่จัดขึ้นในช่วงต้นฤดูหนาว ประการที่สองการแกว่งชิงช้าที่ไปตามแนวแกนทิศตะวันออก - ตะวันตก เช่นเดียวกับเส้นทางโคจรของพระอาทิตย์ และท้ายสุด คือการรำวงหลังจากการโล้ชิงช้าที่อาจจะเป็นสัญลักษณ์ของการโคจรของดวงอาทิตย์นั่นเอง¹³⁷

However, Mr. Quaritch Wales was against this idea. At the same time, he stated that some parts of the scripture Rgveda described the sun as a golden swing floating in the air. As a result, the Swinging ceremony must have derived from the sect of scarifying the Sun God. Moreover, after the Vedic age, the role of the Sun God was less prominent and superseded by that of Siva. The latter God had been believed to be in charge of the cycle of destroying and recreating things, which was like the sun rising and setting everyday. Thus, according to Wales, Indian people had preserved this ceremony for Siva ever since and forgotten the original importance of the Sun God before the ceremony was disseminated to the Siamese. Nevertheless, the Swinging ceremony mirrored the trace of the ancient belief. It was held in the early winter and the Swing was swung in the east - west axis, like the orbit of the sun; the dance after the swinging rite possibly represented the orbit of the sun as well.

¹³⁶ G.E. Gerini, "Festivals and Facts (Siamese)," in **Hasting's Encyclopaedia of Religion and Ethic** (n.d.) อ้างใน H.G. Quarich Wales, *ibid.*, 247.

¹³⁷ H.G. Quarich Wales, *ibid.*, 243 - 247.

ล่าสุด ผู้สนใจศึกษาในชั้นหลังบางท่าน สันนิษฐานว่าพระราชพิธีโล้ชิงช้าเป็นการจำลอง ฉากพระคิวงหรือพระอิศวรพื่อนรำที่เมือง จิตัมพรัมตามคติอินเดียได้ โดยพระยายืนชิงช้า ต้องสวมบทบาทเป็นพระอิศวรพื่อนรำอย่าง ที่เรียกว่าพระคิวงนาฏราช ดังนั้นจึงต้องยืนขา เดียวเหมือนในรูปเคารพปางดังกล่าว และมี ข้าราชการแสดงเป็นชาวสวรรค์อยู่รายรอบใน โรงขมรมที่ท่านเชื่อว่าอาจจะกร่อนมาจากคำว่า จิตัมพรัม ส่วนการรำเสนง และพราหมณ์นาลิวัน ที่แสดงเป็นนาคนั้นคงจะเป็นอิทธิพลพื้นเมือง ที่ผสมเข้ามาภายหลัง¹³⁸

Some scholars in the later period assumed that this ceremony symbolized the episode of Siva dancing in Chidambaram in accordance with the belief of southern India. This concept was accomplished by *Phraya Yeun Chingcha* who had to dance like the sculpture of Sivanataraja; he stood on his one leg. Other courtiers impersonated celestial beings by surrounding *Rong Chomrom*, the word which was believed to derive from Chidambaram. As for the *Saneng* dance and *Naliwans*, they must have been a local influence of the later period.

แนวคิดที่กล่าวมาในชั้นหลังทั้งหมดนี้ มีลักษณะเป็นการแปลความเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งอาจจะยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนนัก เพราะยังไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง กับพระราชพิธีโล้ชิงช้าในประเทศไทยที่สามารถ นำมาใช้รองรับข้อสันนิษฐานได้อย่างเด่นชัด รวมทั้งไม่มีการพิจารณาถึงการโล้ชิงช้าใหญ่ ว่าเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ไม่ใช้ใน ประเทศอินเดียจึงขาดการเชื่อมโยงไปถึงแก่น คือพระราชพิธีตรียัมปวายที่เกี่ยวข้องกับการ ต้อนรับเทพเจ้าในคราวที่เสด็จลงมาเยี่ยมโลก

มนุษย์ ดังนั้นจึงอาจจะสันนิษฐานในทิศทาง ที่แตกต่างออกไปด้วยการพิจารณาถึงคติของการ โล้ชิงช้าในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี ตรียัมปวาย และได้ขยายออกมาเป็นส่วนเทศกาล สำหรับประชาชนทั้งหลาย

There is not any available literary evidence in Thailand on this ceremony proving the mentioned assumptions. Moreover, because of considering that the main Swinging ceremony originated in this land instead of India, those scholars did not think of the link between this ceremony and *Triyampavai*, the latter of which was aimed to welcome the Gods when they visited the human world. This made those scholars thought that the Swinging ceremony was a part of *Triyampavai* and later became a festival for general people.

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม *Architectural Style*

เสาชิงช้า มีลักษณะเป็นขุมกรอบประตูไม้ ทาสีแดงประดับเกี้ยว (หรือที่บางท่านเรียกว่า หลังประตู หรือทับหลังประตู) คือประดับครีบบ อยู่ในส่วนยอด ลักษณะเช่นนี้ช่างสยามโบราณ เรียกว่า “ประตูยอดเกี้ยว” ซึ่งไม่ปรากฏเหลือ หลักฐานแต่โบราณเนื่องจากมักเป็นเครื่องไม้จึง ผูกพังไปเสียหมด ร่องรอยที่ปรากฏเหลือคงอยู่ เฉพาะภาพประวัติศาสตร์ที่บันทึกอยู่ในงาน จิตรกรรมฝาผนังโบราณ และเอกสารเก่าแก่ เท่านั้น

The Giant Swing is a wooden arch with a topmost lintel in the *kyo* style which is a Thai traditional style. As a matter of fact it was called “*pratooyodkyo*” by ancient artisans. Being made of wood, the gates of this kind do not remain nowadays. However, they can be found on ancient murals and were stated in some historical accounts.

¹³⁸ ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, 164 - 171.

ข้อความในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระยา
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทูลสนองต่อ
สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่
26 พฤษภาคม 2485 ระบุว่า “...ได้ยืนยันว่า
ประตูพระนครชั้นเดิม ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 1
เป็นประตูไม้ทำดินแดงมียอดเกี้ยว เหมือนเช่นที่
เขียนไว้ที่ผนังด้านหน้าข้างในพระอุโบสถวัดพระ-
ศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง...”¹³⁹

The letter that Prince Damrong sent to
Prince Naris on 26th May 1942 can be summarized
as follows: the original gates of the city built in the
reign of King Rama I were made of wood, painted
red and decorated with a *kyo* – style lintel and that
their style was similar with the doors found
on the murals of the ordination hall of Wat
Phrasirattanasassadaram.

จิตรกรรมฝาผนังที่สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพทรงอ้างถึงควรจะเป็นภาพ
ประตูเมืองไม้ทำดินแดงประดับเกี้ยวคล้ายคลึง
กับรูปแบบของเสาชิงช้าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน
ภาพจิตรกรรมนี้อาจจะเขียนขึ้นในรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 หรือ
รัชกาลที่ 3 และคงผ่านการบูรณะครั้งสำคัญใน
งานสมโภชพระนคร 150 ปีตรงกับแผ่นดินของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7¹⁴⁰ แต่
คงยังซ่อมตามเค้าโครงอย่างเก่าที่เขียนไว้ตั้งแต่
สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

*ภาพจิตรกรรมรูปประตูยอดเกี้ยว
ภายในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
(ภาพถ่ายจากสำนักพระราชวัง)
Painting of the gate with a kyo top from the
ordination hall in Wat Phrasirattanasassadaram
(Photo from Bureau of the Royal Household)*

The gates that Prince Damrong wrote about
should be the ones in the same style as the Giant
Swing. The murals were possibly executed in the
reign of King Rama I or III and must have been
renovated in the 150th anniversary of establishing
the capital which was during the reign of King
Rama VII; however, those paintings are most
likely to have been repaired in accordance with
the original ones.

¹³⁹ สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 24 (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2505), 115.

¹⁴⁰ สันติ เล็กสุขุม, “สถาปัตยกรรมในจิตรกรรม : ประตูกำแพงเมือง กำแพงวัง,” วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ 28 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2546) : 1027 - 1028.

ข้อมูลเรื่องแบบอย่างของประตูในพระราชวังศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ระบุว่าทั้งประตูกำแพงและประตูกำแพงพระนคร เดิมเป็นประตูยอดมณฑป เครื่องไม้ทาสีแดง¹⁴¹ ซึ่งดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกับภาพจิตรกรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตามจิตรกรรมในเหตุการณ์ตอนเดียวกันที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้ปรากฏภาพประตูอีกแบบหนึ่งในส่วนของพระบรมมหาราชวังคือเป็นประตูไม้ทาสีแดงแต่ก่อยอดเป็นมณฑป ควรจะตรงกับแบบที่ระบุไว้ในพระราชพงศาวดาร จึงเข้าใจได้ว่าไม่ว่าจะเป็นในช่วงก่อนหรือต้นแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประตูทั้งสองแบบนี้ควรจะมีอยู่จริง เห็นอยู่กับตาข้างจึงเขียนใส่ไว้ในฉาก น่าจะตั้งข้อสังเกตได้ด้วยว่าประตูยอดเกี้ยวคงใช้เป็นประตูสำหรับกำแพงพระนคร ส่วนประตูยอดมณฑปอาจมีที่เป็นประตูกำแพงเมืองบ้าง แต่ส่วนใหญ่คงเป็นประตูกำแพงวังเพราะเป็นประตูยอดแหลมที่มีรูปทรงสัดส่วนสง่างามกว่า ทั้งนี้แบบอย่างของประตูทั้งสองทรงได้มีปรากฏหลักฐานในงานจิตรกรรมฝาผนังมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว¹⁴²

According to the Dynastic Chronicle on the Third Reign written by Chaophraya Tibakomwongse, the original gates of the palace and the city had a mandapa top (a spire top) and were made of wood as well as painted red. It does not correspond with the illustration of the arch with a kyo top found in the mentioned paintings. However, in the same scene, the gates stated in the chronicle are found as well. Thus, it can be assumed that both kinds of portals were built either in or before the early reign of King Rama III; that is why the artisans painted

them on the wall. It must be noted that the gate with a kyo top must have been preserved for the gates of the city while the other style were only found in the Grand Palace. Furthermore, the entrance edifices of both types were found painted not later than the late Ayutthaya period.

ภาพจิตรกรรมประตูยอดมณฑปภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ภาพถ่ายจากสำนักพระราชวัง)
Painting of the gate with a mandapa top in the ordination hall, Wat Phrasirattanasassaderam.
(Photo from Bureau of the Royal Household)

¹⁴¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่มที่ 1 (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2504), 14.

¹⁴² สันติ เล็กสุขุม, เรื่องเดียวกัน, 1030 - 1037.

ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
แสดงรูปการใช้ขุ่มประตูเมืองสองแบบ
ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์
(ภาพถ่ายจากสำนักพระราชวัง)
Painting in the ordination hall,
Wat Phrasrattanasassadaram,
showing the gates of two styles in the
early Rattanakosin period.
(Photo from Bureau of the Royal
Household)

ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงอาจจะอนุมานได้ว่า ขุ่มประตูยอดเกี่ยวเกี่ยวข้องกับแบบอย่างของ ประตูเมือง เสาชิงช้าที่มีรูปแบบเป็นทำนองเดียวกับประตูยอดเกี่ยวจึงมีความหมายสัมพันธ์กับ แบบประตูเมืองเช่นกัน โดยหากยอมรับว่า พระราชพิธีโล้ชิงช้าเป็นส่วนขยายจากการรับ พระเป็นเจ้าในพระราชพิธีตรีโยมปวายแล้ว เสาชิงช้าก็น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของขุ่มประตูที่ใช้ การเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ของพระเป็นเจ้า ใน ขณะเดียวกับที่เป็นขุ่มประตูในการเสด็จกลับไป ยังสรวงสวรรค์ของพระองค์ด้วยเช่นกัน ส่วน

รายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระราชพิธีนั้น คงเป็นการเพิ่มขยายเพื่อความสนุกสนานแก่ ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีเสียมากกว่า

It can be inferred that the gate with a *kyo* top was firstly used as the gates of the city. Thus, being in the same style as the city gates, the Giant Swing holds a concept of the city gate as well. If the Swinging ceremony was a part of *Triyampawai* held for welcoming the Gods, it can be presumed that the Giant Swing symbolized the door connecting the human world and the heaven for the Gods. Other details in the ceremony were possibly aimed to entertain participants.

เทวสถานในยามสาย
Brahmin Temple in the late morning.

เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ Brahmin Temple

อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ
Siripoj Laomanacharoen

เทวสถาน หรือโบสถ์พราหมณ์ บ้างก็เรียกควบกันว่าเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 268 ถนนบ้านดินสอ แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ถือเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย กิจพิธีหลายอย่างได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของคนไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่พิธีอันเนื่องในองค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชน พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีเป็นผู้ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ตลอดมา

Devasathan or Brahmin Temple is located at 268, Dinsor Rd., Sao Chingcha sub-district, Phranakorn district, Bangkok. This is one of important Brahmin temples in the Rattanakosin period. Many Brahmin rituals have had important roles on Thai people ranging from the kings and royalty to general people. The officiating Brahmins have been patronized by every king.

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเทวสถานเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 66 ตอนที่ 64 วันที่ 2 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2492¹⁴³

The Fine Arts Department registered this temple as an important temple of the nation. It

was proclaimed in the Thai Royal Gazette (the 64th part of the 66th book of 2nd November 1949)

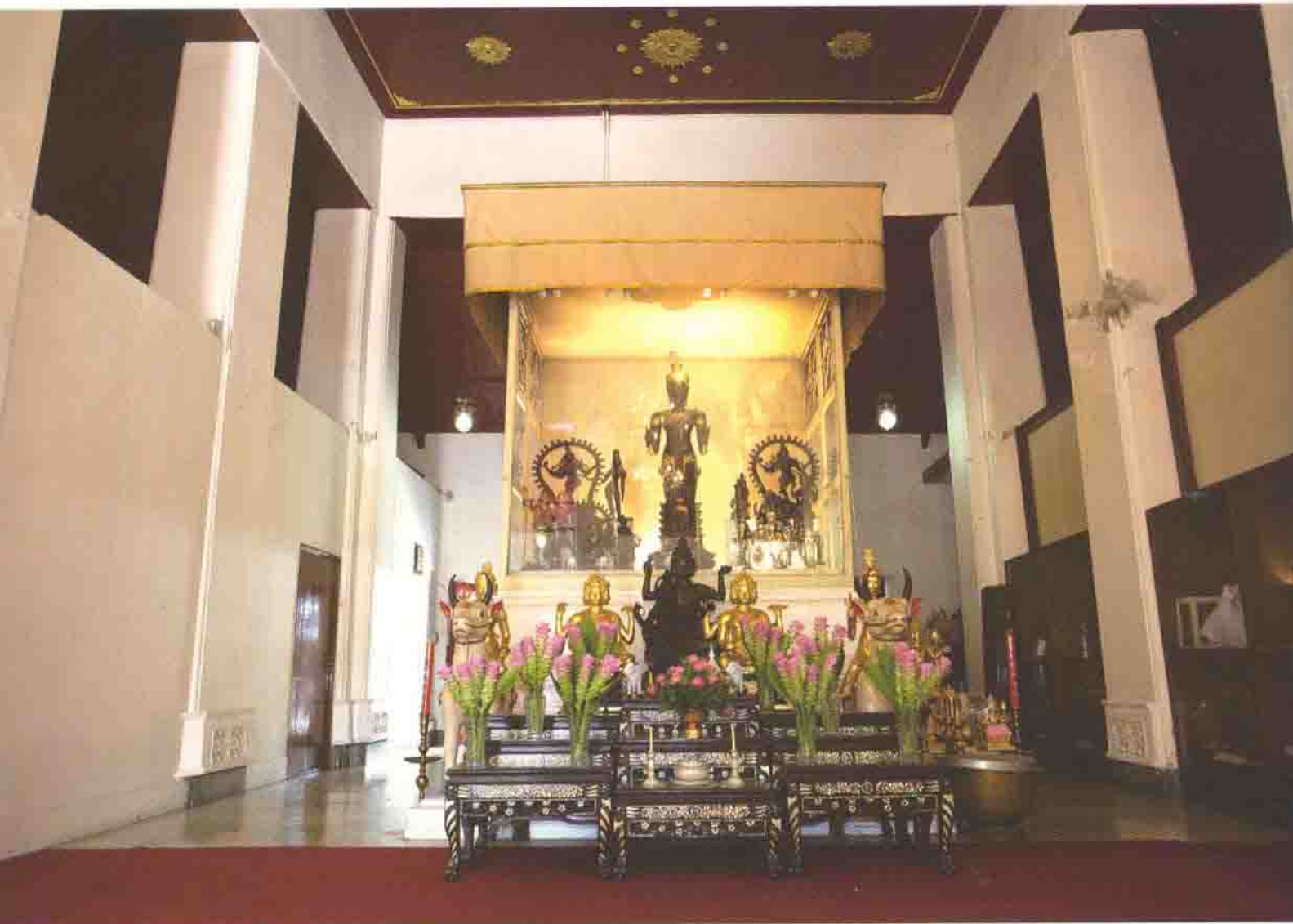
พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2327¹⁴⁴ ประกอบด้วยอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทยสามหลังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงก่ออิฐถือปูนล้อมรอบบริเวณ ด้านหน้ามีประตูทางเข้า 1 ประตู อาคารทั้งสามหลังประกอบด้วย

King Rama I had this temple built in 1784. It constitutes three brick traditional - style buildings facing east and encircled by a brick wall with an entrance.

เทวสถานพระอิศวร บางที่เรียกว่าโบสถ์ใหญ่ หรือสถานพระอิศวร ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ภายในมีเทวรูปพระอิศวรประทับยืนเป็นประธานอยู่กลางแท่นคล้ายฐานชุกชี มีเทวรูปขนาดเล็กตั้งอยู่รายรอบ รวม 31 องค์ ถัดไปด้านหลังแท่นประดิษฐานศิวลึงค์ 2 องค์ สร้างจากศิลาดำ ด้านหน้าของแท่นมีชั้นลด ประดิษฐานรูปพระพรหม 3 องค์ พระครุวามเทพมุนีเป็นผู้สร้างถวายเมื่อปีพุทธศักราช 2514 พระสรส์วดี 1 องค์ นายลัลลาล ประสาทवास ชาวอินเดียเป็นผู้สร้างถวายในช่วงใกล้เคียงกับรูปพระ

¹⁴³ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, 441.

¹⁴⁴ อ่างใน กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์, 441.

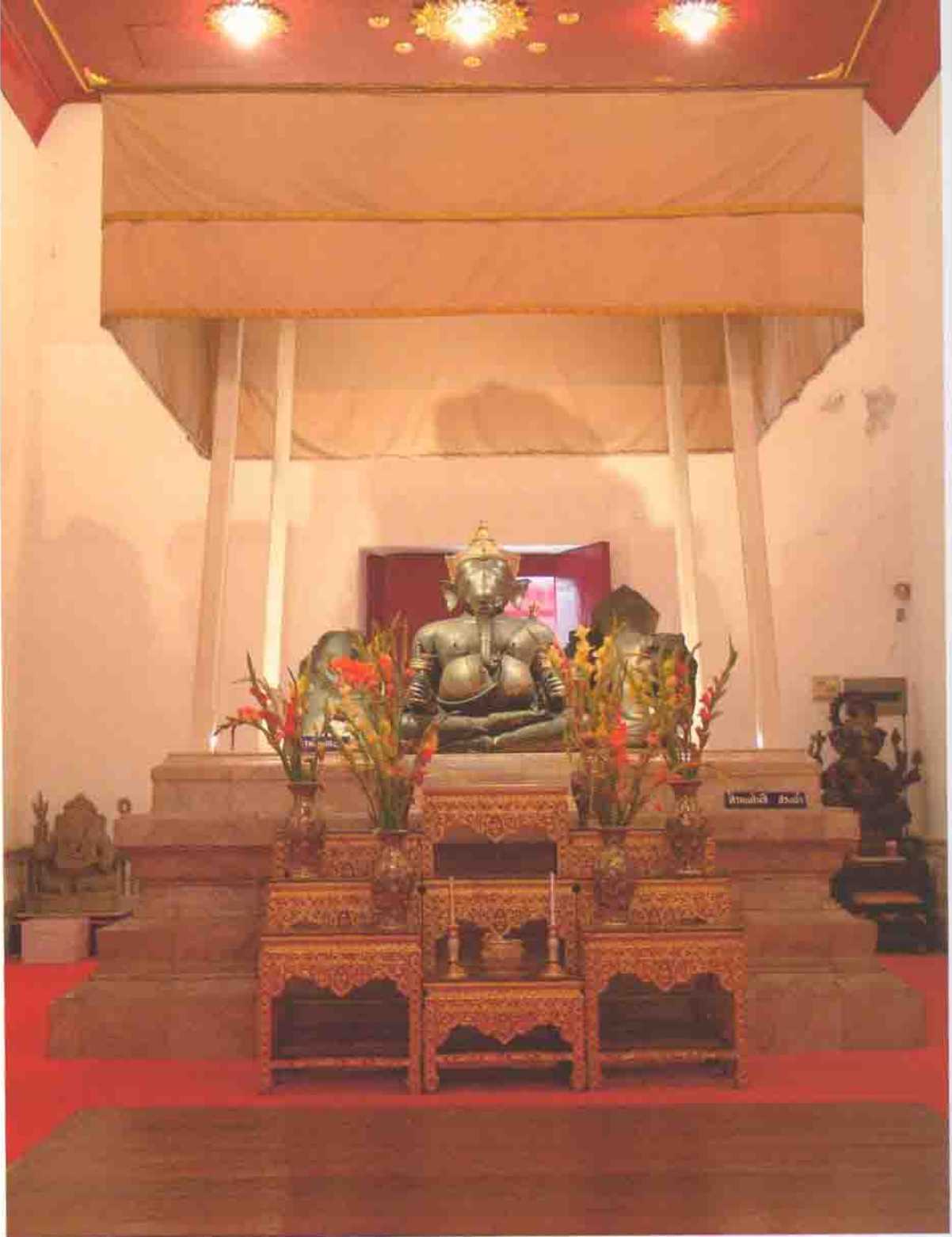
บรรยากาศภายในโบสถ์ใหญ่
Inside the main shrine.

พรหมทั้ง 3 องค์ข้างต้น สองข้างชั้นลด
ประดิษฐานรูปพระอิศวรทรงโคหนที และพระ-
อุมาทรงโคหนทีปูนปั้น ที่พวกพราหมณ์เชื่อว่ามี
มาแต่เดิมแล้วตั้งแต่ก่อนรัชสมัยของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁴⁵ ตรงกลาง
โบสถ์มีเสาลักษณะคล้ายเสาชิงช้าเรียกว่า “เสา
หงส์” สูง 2.50 เมตร ใช้สำหรับประกอบพิธี
ชิงช้าหงส์ในพระราชพิธีตรียัมปวาย

The first building is the shrine of Siva and
located in the south of the complex. Inside, there is

a principal image of Siva standing on a black stone
pedestal. It is surrounded by 31 small images of
gods. Behind the main image, there are two black
stone lingas, before which there is a lower altar
table bearing the three images of Brahma. *Phrakru*
Vamadabmuni had these three images executed
in 1971. Shortly after that, Mr. Lallal Prasadavyasa,
an Indian, had an image of God Srasavati made.
Flanking the lower altar table are the images of
Siva seated on Nandi and Uma on Nandi; these
two images are believed to have been placed
here before the reign of King Rama IV. In the middle
of the building, there is a swing – like construction
with the height of 2.50 meters which is called

¹⁴⁵ อ่างใน เทวสถาน, 5.

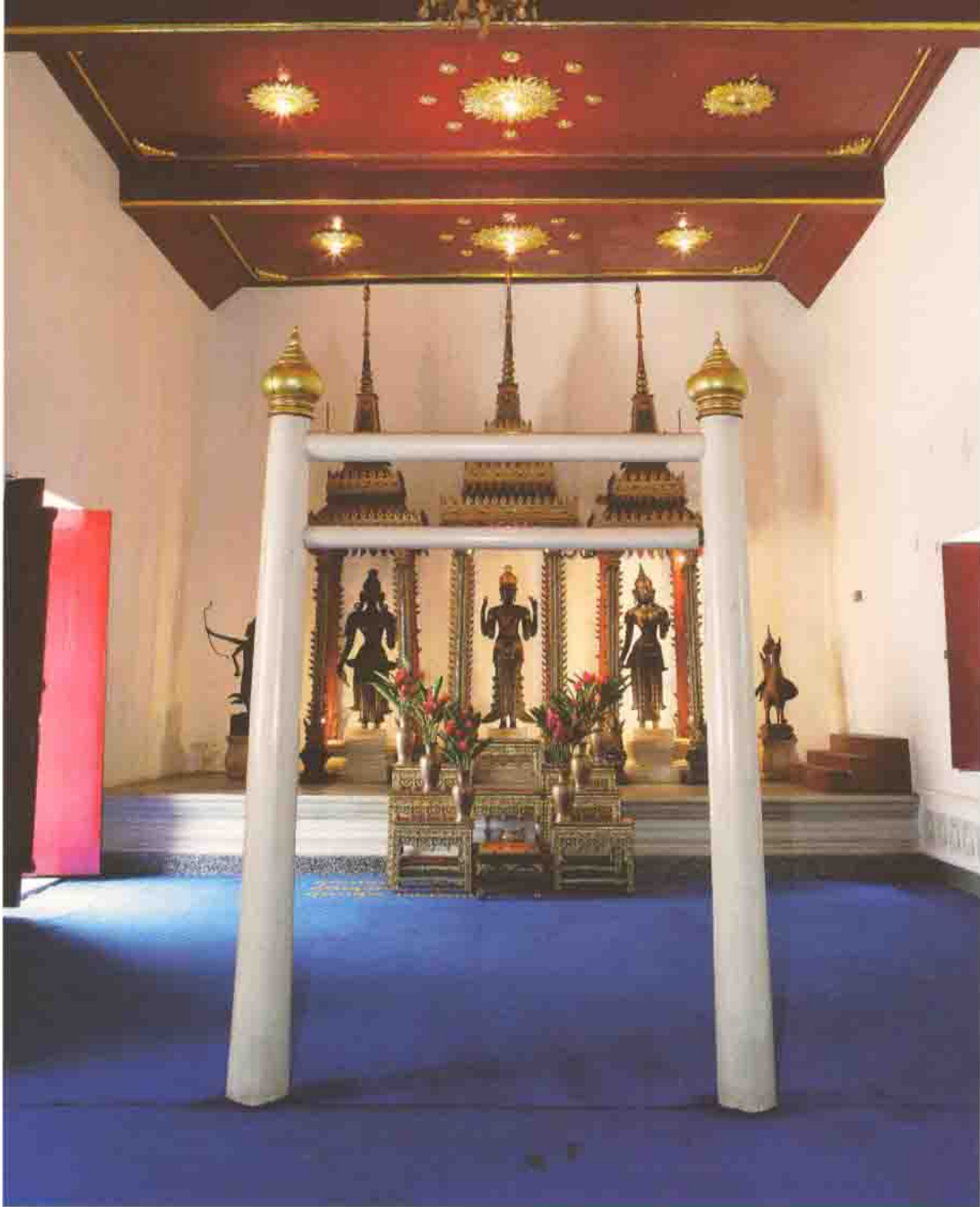
สภาพภายในสถานพระพิฆเนศวร ปัจจุบันไม่เปิดให้คนทั่วไปเข้าชม
Interior of the Shrine of Ganesha. Nowadays, people are not allowed to go inside.

Hamsa column. It was used in the *Triyampavai* Ceremony.

เทวสถานพระพิฆเนศวร บ้างก็เรียกโบสถ์กลาง หรือสถานพระพิฆเนศวร ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างสถานพระอิศวร และสถานพระนารายณ์ ภายในประดิษฐานเทวรูปพระพิฆเนศวรไว้

บนแท่นคล้ายฐานชุกชีรวมทั้งหมด 5 องค์ สร้างจากหิน 4 องค์ หล่อสำริด 1 องค์

The shrine for Ganesha is situated between the buildings of Siva and Narayana. Inside the shrine, there are 5 images of Ganesha on a pedestal; the four are made of stone while the rest is cast from bronze.

บรรยากาศภายในสถานพระนารายณ์ ทางด้านหน้าคือ เสาหงส์ที่ใช้ในพระราชพิธีตรีปวาย
ปัจจุบันไม่เปิดให้คนทั่วไปเข้าชมเช่นเดียวกับสถานพระพิฆเนศวร

*Inside the Shrine of Narayana: The swing - like construction for Trivampavai is in the front.
Like the shrine of Ganesa, nowadays, people are not allowed to go inside.*

ส่วนเทวสถานพระนารายณ์ หรือที่เรียก
โบสถ์ริม บ้างก็เรียกสถานพระนารายณ์ อยู่ริม
สุดทางด้านทิศเหนือ ภายในมีบุษบกสามหลัง
เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์ พระลักษมี
และพระมหेश्वरी ที่กลางโบสถ์มีเสาหงส์เช่นเดียวกับ
ที่สถานพระอิศวร แต่ใช้ประกอบเฉพาะพิธี
ตรีปวาย

The shrine for God Narayana is situated in
the north of the temple. Inside, there are three small
pavilions bearing the figures of Narayana, Lakshmi
and Maheshvari. Like the shrine of Siva, there is a
swing - like construction in the middle of this hall.
It was only preserved for the *Tripavai* ceremony.

ศาลพระพหุที่หน้าสถานพระอิศวร
Pavilion of Brahma in front of the shrine of Siva

นอกจากนี้บริเวณลานเทวสถานด้านหน้าโบสถ์ใหญ่ ยังมีศาลพระพรหมตั้งอยู่กลางบ่อน้ำพระครูวามเทพมุนีจัดสร้างถวายเนื่องในมหามงคลสมัยวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 3 รอบ พระนักษัตริ์ พุทธศักราช 2514

At the courtyard, in front of the Siva's shrine, there is a pavilion in the pond bearing a figure of Brahma. *Phrakru Vamadebmuni* had it built in the commemoration of the king's birthday in 1971

สถาปัตยกรรมในทิวสถาน : สมัยแรกสร้าง และการบูรณะและการต่อเติม

Temple's Architectural Styles : the Construction and the Renovation

บันทึกของจอห์น ครอฟอร์ด ราชทูตชาวอังกฤษที่เดินทางเข้ามาในกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ในช่วงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้กล่าวถึงการเยี่ยมชมทิวสถานว่าประกอบด้วยไปด้วยอาคารสามหลัง ที่ดูไม่มีใครจะสะดวกสบายนัก มีการประดับตกแต่งอย่างเรียบง่าย ไม่หรูหรา ผิดไปจากวัดสุทัศนเทพวรารามที่ตั้งอยู่ใกล้กัน ซึ่งคงจะเกี่ยวข้องกับการที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชาวสยาม¹⁴⁶

According to the record of John Crawford, a British ambassador traveling in Thailand during the reign of King Rama II, Brahmin Temple was composed of three uncomfortable buildings. He said that, unlike Wat Sudat which was elegantly decorated, the three buildings were plain. Crawford thought that this was because Buddhism was mainly practiced by the Siamese.

แม้ว่าข้อความข้างต้นจะไม่ได้กล่าวเกินเลยไปนัก แต่รูปแบบของอาคารทั้งสามหลังที่ทิวสถานโบสถ์พราหมณ์ก็มีได้แสดงถึงความอึดคืดของศาสนาพราหมณ์ในสยามประเทศแต่อย่างใดเลย หากแต่สะท้อนให้เห็นถึงความเรียบง่ายในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคมที่ประกอบขึ้นเป็นวัฒนธรรมอย่างสยาม การประดับอาคารที่ไม่หรูหราฟุ่มเฟือยแสดงถึง

ค่านิยมของชาวสยามโบราณที่สามารถเปรียบเทียบได้กับงานอาคารหลังคาคลุมที่สร้างในกลุ่มวัดราษฎร์ และไม่ควรรนำมาเปรียบกับงานช่างหลวงที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์อัครบรมราชูปถัมภ์

Although the upper sentence is not an overstatement, the three plain buildings inside this temple do not mean the hardness of Hinduism in Siamese society. They have represented the simplicity of the Siamese culture and can be compared with many temples patronized by local people, not with the royal temples.

โบสถ์ทั้งสามหลังภายในทิวสถานวางตัวอยู่ในแนวแกนทิศเหนือ - ใต้ เชื่อได้ว่าคงจะพร้อมในคราวเดียวคือในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ลักษณะพิเศษที่ปรากฏอยู่ในอาคารกลุ่มดังกล่าวคือการวางผังอาคารประธาน คือสถานพระอิศวรไว้ที่ริมทางด้านทิศเหนือ แทนที่จะไว้อยู่ตรงกลางตามหลักสมมาตรอย่างที่พบโดยทั่วไป

The three shrines are in the north - south axis and believed to have been built in the reign of King Rama I. The noticeable feature of this temple is that the main shrine, the shrine of Siva, is situated in the north of the plan, instead of being placed in the middle.

¹⁴⁶ David Kywatt (ed.), *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China* (Tokyo : Akatsuki Art Printing Co., Ltd., 1967), 118 - 119.

สถานพระอิศวร หรือโบสถ์ใหญ่
Shrine of Siva

หน้าบันรูปวิมานของพระอิศวร ที่สถานพระอิศวร
Pediment showing the residence of Siva,
the shrine of Siva.

สถานพระอิศวรเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ไม่มีพาไล โบสถ์หลังนี้จะมีขนาดใหญ่กว่าโบสถ์หลังอื่นในเขตเทวสถาน หลังคามีสลักขณะเป็นชั้นลดหนึ่งชั้น หน้าบันทางด้านทิศตะวันออกคือด้านหน้าของเทวสถานประดับลายปูนปั้นรูปพระอิศวรและพระอุมา พร้อมด้วยลวดลายมงคลคือ สังข์ กลศ และกุ่มภ์ ประดิษฐานอยู่ในวิมานบนยอดเขา คงจะหมายถึงเขาไกรลาสทางด้านล่างมีรูปโคนนทิ ภาพเหล่านี้มีฉากหลังเป็นรูปเมฆ ช่างคงต้องการสื่อให้หมายถึงวิมานที่ลอยอยู่บนฟ้า หน้าบันทางด้านหลังไม่ประดับลวดลายเช่นเดียวกับส่วนอื่นของอาคาร

The shrine of Siva is the biggest of all and has a two – storey roof. The east pediment which is in the front façade bears the stucco figures of Siva, Uma and auspicious symbols, namely a conch shell, a vessel and a water pot; all of them are on a stucco hill which portrays Mount Kailasa. Below the mountain, there is a figure of Nandi, the vehicle of Siva. Clouds function as their background and were executed here to show that this was a celestial residence floating in the air. Like the pediments of the other two buildings, the rear pediment of the main shrine is left plain.

โบสถ์กลาง หรือสถานพระพิฆเนศวร
Shrine of Ganesa

ส่วนโบสถ์กลาง และสถานพระนารายณ์ มีขนาดพื้นที่ใช้สอยน้อยกว่าสถานพระอิศวร ลักษณะแต่แรกสร้างของอาคารทั้งสองหลังนี้ คงจะสร้างเหมือนให้เป็นคู่กัน กล่าวคือ เป็นอาคารหลังคาคลุมสร้างด้วยอิฐถือปูน มีเพิงกันที่ด้านสกัดทั้งทางด้านหน้าและด้านหลังอย่าง ที่เรียกว่าบังสาด หลังคาทรงที่เรียกว่าบังสาดนี้ เคยมีผู้สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงเก่าแล้ว ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่พระอุโบสถน้อย และพระวิหารน้อย วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น¹⁴⁷

ตัวโบสถ์ที่สถานพระนารายณ์ และสถานพระพิฆเนศวรไม่ประดับลวดลาย หลังคามีสันลดหนึ่งชั้น หน้าบันเรียบไม่ตกแต่งใดๆ

The other two shrines have less space than the first one. Their styles show that they were possibly built to be a couple in the first phase of construction; they are brick buildings with a pen roof on both facades. It is believed that this architectural style was also practiced in the period of the Ayutthaya kingdom, as evidenced by the original ordination and assembly halls of Wat Arunrajawararam. These two shrines are not decorated and have a two – tiered roof.

¹⁴⁷ สงวน รอดบุญ, *พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2526), 23.

สถานพระนารายณ์ หรือโบสถ์ริม
Shrine of Narayana

ปัจจุบันได้มีการดัดแปลงสภาพสถานพระนารายณ์ไปบ้างโดยเจาะช่องประตูขึ้นแทนที่ช่องหน้าต่างทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการดัดแปลงไปตั้งแต่เมื่อไร

The east window of Narayana's shrine was enlarged some time in the past and has become the door ever since.

เทพเจ้าประจำเทวสถาน : คติแขก กับความเข้าใจของไทย

Gods of Brahmin Temple : Indian Beliefs and Thai Concepts

พระเป็นเจ้าที่สำคัญประจำเทวสถานโบสถ์พราหมณ์มีทั้งสิ้นสามองค์ ได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพิฆเนศวร ดังปรากฏมีอาคารสำคัญที่ใช้ประกอบกิจพิธีบูชาเฉพาะแต่ละองค์

In this temple, Siva, Narayana and Ganesa have mainly been worshipped, as seen from the three shrines preserved for the three Gods only.

พระอิศวรเป็นเทพสำคัญสูงสุด ดังจะสังเกตได้จากขนาดของโบสถ์ที่มีพื้นที่ใช้สอยภายในกว้างขวางกว่าโบสถ์หลังอื่น ถือเป็นโบสถ์ประธาน และเรียกกันโดยทั่วไปว่าโบสถ์ใหญ่ ลักษณะเช่นนี้คล้องจองกันกับหลักฐานทางด้านวรรณคดีด้วยเช่นกัน

Siva is the most important because his shrine is larger than the other two. Also, this building is considered the principal construction of the compound and always called *botyai* in Thai, which means a large hall. Like this temple, many literatures emphasize the significance of this God.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายว่า พระอิศวรของพราหมณ์ที่อยู่ในกรุงสยามนี้ ประพฤติพระองค์เป็นอย่างไร ชาวอินเดีย คือไม่เสวยเนื้อสัตว์ โปรดข้าวเม้า ข้าวตอก กล้วย อ้อย มะพร้าว เผือก มัน นม เนย ตามอย่างที่ว่าพราหมณ์ในอินเดีย

รับประทานเป็นอาหารอยู่ ถือกันว่าพระอิศวรเป็น “พระคุณ” คือเป็นผู้ที่จะสงเคราะห์เทพดา ยักษ์มารทั่วไป ไม่ค่อยจะลงโทษผู้ใด อาจจะมีบ้างแต่ก็มักจะเป็นสถานการณ์จำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ มักจะทรงไว้ด้วยพระกรุณา ไม่เลือกว่าเป็นคนดีหรือชั่ว ใครตั้งพิธีรีตองจะขออันใดก็ได้สมดังปรารถนานั้นเอง¹⁴⁸

King Rama V explained that God Siva of Brahmins in Siam acted like Brahmins in India; he did not eat meat, but banana, cane, milk and cheese. Moreover, he was a helper of celestial beings as well as demons and hardly punished anyone. The latter would happen in unavoidable cases. He also granted any wishes of prayers to be fulfilled

ส่วนพระนารายณ์ปกติจะบรรทมอยู่กลางเกษียรสมุทรหรือทะเลนั้นนอนอยู่เป็นนิตย์ ต่อเมื่อมีการอันใดที่พระอิศวรต้องการก็มักจะปลุกและรับสั่งให้ไปปราบปรามผู้ที่ประทุษร้ายแก่โลกทั้งปวง เพราะฉะนั้นพระนารายณ์จึงเป็นเทพผู้ทำลายตามคติของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชาธิบายต่อไปว่า เรื่องเล่าที่ว่าเมื่อครั้งพิธีโสกันต์ของขันธกุมาร พระนารายณ์ถูกปลุกตื่นพระบรรทมขึ้นมาอย่างซัดเคื่องถึงกับบริภาษจนเคียรของพระขันธกุมารหลุดหายไป ร้อนถึงพระอิศวรต้องนำเคียรข้างมาเปลี่ยนแทน ทำให้

¹⁴⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 76 - 77.

มีคำกล่าวที่ว่า พระนารายณ์ยอมไม่มีประสิทธิ์พร
อวยสวัสดิมงคลแต่สักครั้งหนึ่งเลย แม้กระทั่ง
เครื่องบูชาในพระราชพิธีตรีปวายก็ห้ามนำมา
ถวายด้วยกลีบบัว จะแจกแก่ผู้ดีมีหน้ามีตาก็
ไม่ได้ ต้องแจกเฉพาะแก่ยากจรวณิก และถือ
กันว่าวันแรม 5 ค่ำอันเป็นวันส่งพระนารายณ์
เป็นวันพิช มักเกิดเหตุตรีพันแทงกัน (เพราะ
เดือนมืดคนไม่ใคร่ไปดู) ดังนั้นจึงเรียกพระ-
นารายณ์อีกอย่างหนึ่งว่า “พระเดช” คู่กันกับ
พระอิศวรที่เป็นพระคุณ¹⁴⁹

Narayana normally slept at the center of the Milk Ocean, except when he was summoned by Siva to punish anyone who harmed the world. Owing to this legend, Narayana is the Destroyer in the Thai belief. As King Rama V remarked, in the ceremony of shaving the tuft of Skanda, being waken up, Narayana was so angry that he cut the head of Skanda. This made Siva replace the cut one with an elephant's head. The story made people believe that Narayana never granted anyone wishes; the altar offerings in the *Tripavai* ceremony would not be disseminated to noblemen but to beggars because they were afraid of the Lord's poison. Also, the fifth day of the waning moon which was preserved for sending Narayana back to the heaven was considered a poisonous day, in which quarrels and fights always happened.

คติความเชื่อของไทยดังกล่าวคงจะเห็น
ได้อย่างชัดเจนดังที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5
มีพระบรมราชาธิบายว่า ในพระราชพิธีตรี-
ปวายซึ่งเป็นการต้อนรับพระอิศวรนั้น ได้จัดการ
รับรองให้เป็นที่สนุกสนานครึกครื้นว่า มี
เทพดาทั้งหลายมาเฝ้าประชุมพร้อมกัน เป็นต้น
ว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระธณี พระคงคา
ซึ่งพราหมณ์ทำเป็นแผ่นกระดานมาฝังไว้ที่
หลุมหน้าโรงชมรม โลกบาลทั้งสี่ก็มาเล่นเชกซ์
ไล่ชิงข้าวถวาย พญานาคหรือบางท่านว่าเป็น
เทวดาก็มารำเสนงพ่นน้ำหรือสาดน้ำถวาย มี
ผู้คนไปรับแจกข้าวตอกข้าวเม่าที่เหลือจากการ
สรวงสังเวยเป็นสวัสดิมงคล แต่ส่วนการพระ-
ราชพิธีตรีปวายของพระนารายณ์นั้นทำเป็น
การเงียบ ด้วยพระองค์ไม่โปรดในการไชโยเอตี
เป็นพื้นอยู่¹⁵⁰ ความเชื่อดังกล่าวผิดไปจากคติ
อย่างอินเดียโดยทั่วไปที่ถือพระนารายณ์เป็น
ผู้รักษา ในขณะที่พระอิศวรมีฐานะเป็นผู้
ทำลาย¹⁵¹ (เพื่อสร้างขึ้นใหม่¹⁵²)

This belief can be seen from the explanation of the *Triyampavai* and *Tripavai* ceremonies by King Rama V. In the former, festive rituals and festivals were held and a great deal of people participated in those activities. However, in the latter, only a plain ceremony was held because God Narayana preferred contentedness. This explanation is different from the original belief in India, in which Visnu is the Preserver while Siva is the Destroyer.

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 77 - 78.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 78 - 79.

¹⁵¹ W.J. Wilkin, **Hindu Mythology : Vedic & Punaric**, 2nd Edition by Heritage Publishers (New Delhi : Heritage Publishers, 1991), 282 - 283.

¹⁵² Ibid., 283. ; John Dowson, **A Classical Dictionary of Hindu Mythology & Religion**, Eleventh Impression (New Delhi : Rupa & Co., 2000), 298.

น่าสังเกตว่าในสถานพระนารายณ์มีการประดิษฐานรูปเทวีสองพระองค์คือ พระลักษมีและพระมหาคหวิ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันว่าเป็นการจัดวางเช่นนี้มาแต่ดั้งเดิมหรือมีการเคลื่อนย้ายปรับเปลี่ยนในสมัยใด อย่างไรก็ตามเมื่อสอบถามกับหลักฐานประเภทอื่นแล้วพบว่ามีการจัดวางองค์ประกอบเช่นนี้อยู่ในภาพที่ปรากฏอยู่ในหนังสือสมุดไทยดำเล่มที่ 32 เรื่องตำราภาพพระเทวรูปที่มีการแสดงภาพพระนารายณ์ชันขาด้วยเทวีทั้งสองพระองค์ดังกล่าวเช่นกัน¹⁵³

Inside Narai's shrine, there are the images of Laksmi and Mahesvari. There is not any literary evidence stating when these two sculptures were placed at the present – day positions. However, the arrangement of this style can be compared with the illustration of Narayana flanked by these two Goddesses in *Tamraphabphradevarup*, the Album of Hindu Gods.

ลักษณะเช่นนี้ผิดไปจากคติของอินเดียที่พระนารายณ์มีชายาองค์เดียวคือพระลักษมี บางแห่งว่ามีสององค์คือพระลักษมี และพระ-สัตยวามะ¹⁵⁴ บางท่านว่าเป็นพระลักษมีกับพระกัมพิเทวี อันเป็นบุคลาธิษฐานของแผ่นดินที่พระนารายณ์ซึ่งอวตารเป็นหมีป่า หรือที่เรียกว่าวราหาวตาร ช่วยให้พ้นจากน้ำท่วมใหญ่¹⁵⁵

Different from the album mentioned above, some Indian legends said that Narayana only had Laksmi as his consort. Nonetheless, there are two different stories on this subject as well; the first related that he had two consorts, namely Laksmi and Satyavama while the second said that his two consorts were Laksmi and Bhumidevi.

อย่างไรก็ดี ข้อความตอนหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กล่าวถึงพระนารายณ์กับชายาของพระองค์ว่า

“...ครั้นถึงเกษียรชลธาร
เชิงเขาจักรวาลสูงใหญ่
เห็นองค์พระนารายณ์ฤทธิไกร
ไสยาสน์เหนือหลังนาคา
องค์นางพระศรีอยู่เบื้องซ้าย
พระลักษมีโฉมฉายอยู่เบื้องขวา
โกสีย์กับฝูงเทวา
จึงถวายวันทาพร้อมกัน ฯ...”¹⁵⁶

รูปพระลักษมีและพระมหาคหวิ
ชันขาอยู่สองข้างของพระนารายณ์ ภายในโบสถ์
*The image of Narayana flanked by Laksmi and
Mahesvari in Narayana's shrine.*

¹⁵³ กรมศิลปากร, ตำราภาพเทวรูป และ เทวดานพเคราะห์, หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2535), 92.

¹⁵⁴ Edward Moor, *The Hindu Pantheon*, First Indigo Edition (New Delhi : Indigo Book, 2002), 22.

¹⁵⁵ John Dowson, *ibid.*, 243.

¹⁵⁶ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดบันเทิงคดี) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2540), 224.*

ကုမ္ပဏီ
ကုမ္ပဏီ
ကုမ္ပဏီ

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความ
ความสับสนของเทพปกรณัมพราหมณ์ในสยาม
อย่างน้อยตั้งแต่ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์
เนื่องจาก “พระศรี” เป็นพระนามหนึ่งของ
“พระลักษมี”¹⁵⁷

However, four lines in the literature Ramakien
composed by King Rama I stating that Narayana
was flanked by Sri and Laksmi. This shows the
misconception of Hindu mythology in Siam which
was not later than the early Rattanakosin period;
Sri is actually another name of Laksmi.

สมุดไทยของเก่าเรื่อง พงศ์ในเรื่องราว-
เกียรติ มีข้อความระบุว่า มเหสีกษัตริราช ที่
ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์นั้นหมายถึงพระอิศวร
เป็นเจ้าของ มีมเหสีชื่อ พระอุมาภควดี พระมเหศวรี
(ต้นฉบับคงจะคัดลอกเพี้ยนมาจาก มเหศวรี)
พระรัควดี (เข้าใจว่าหมายถึงพระสุรัสวดี) และ
พระโกควดี รวมเป็นมเหสี 4 องค์¹⁵⁸ เมื่อ
พิจารณาประกอบกับหลักฐานข้างอินเดียปรากฏ
ว่าพระมเหศวรีมีฐานะเป็นชายาของพระอิศวร¹⁵⁹
โดยในคัมภีร์มารกัณฑะปุราณะได้อธิบายว่า
พระนางเป็นเทวีประจำทิศใต้ผู้ยังความปรารถนา
ทุกประการให้ประสบสัมฤทธิผล¹⁶⁰

Samudthaikhongkaorueng-Bongsenairam-
makien, whose text is related to the characters
in *Ramakien* stated that Mahesakdevaraj in
Ramakien was Siva and had consorts named
Umabhagavati, Mahesvati (it should be Mahesvari),
Rasvati (it possibly means Srasvati) and Bhogavati.
The literary evidence in India stated that Mahesvari

was a consort of Siva. According to the scripture
Marakandeyapurana, she was the Goddess of
the south and fulfilled all wishes.

จากทั้งหมดที่กล่าวมานี้ อาจจะสังเกต
ถึงความสับสนในเรื่องชื่อยาระหว่างพระอิศวร
พระนารายณ์ ตามเทพปกรณัมอย่างพราหมณ์
ในสยามเนื่องจากบางตำรามีการอ้างถึงพระ-
มเหศวรีว่าเป็นชายาของพระอิศวรตามคติ
อินเดีย ในขณะที่บางตำราว่าเป็นชายาของ
พระนารายณ์ควบคู่กันไป

The aforementioned evidence shows the
confusion about the consorts of Siva and Narayana
in the Hindu mythology in Siam; some books said
that Mahesvari was a consort of Siva according
to the Indian belief while some stated that she
was a consort of Narayana.

ความสับสนของเทพปกรณัมพราหมณ์
สยามมีปรากฏอยู่ในเรื่องอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ที่
สำคัญคือเรื่องของพระคเณศ ที่มักจะเข้าใจผิดว่า
เป็นองค์เดียวกับพระขันธุกุมาร ซึ่งพระบุตรของ
พระอิศวรเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างที่กล่าวถึง
ในพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เรื่องพระนารายณ์
บริภาษจนเคียดพระขันธุกุมารขาดและต้อง
นำเคียดข้างมาเปลี่ยนแทน ซึ่งกล่าวถึงไปแล้ว
ข้างต้น

This kind of confusion can be found in the
story of Ganesa. He is always misunderstood
as Skanda who was another son of Siva. This
statement can be proved by the story of replacing
the head of Skanda with an elephant's head.

¹⁵⁷ Edward Moor, *ibid.*, 88.

¹⁵⁸ ประพันธ์ สุคนธ์ชาติ (รวบรวม - เรียบเรียง), *นารายณ์สิบปาง และ พงศ์ในเรื่องราวเกียรติ* (ม.ป.ศ., 2511), 158 - 159.

¹⁵⁹ Edward Moor, *ibid.*, 75.

¹⁶⁰ See *ibid.*, 75.

ตำนานเรื่องนี้พบต้นฉบับในหนังสือ นารายณ์สิบปาง¹⁶¹ โดยอาจจะกลายมาจาก คัมภีร์อินเดียเรื่องพรหมไวยวรรตะปุราณะซึ่ง มีข้อความกล่าวถึงการที่สายพระเนตรต้องสาป ของพระเสาร์ ได้ตัดเศียรพระพิฆเนศวรจนขาด ในงานฉลองโอรส (คือพระคณศ) ของพระอุมา ร้อนถึงพระนารายณ์ต้องนำเศียรข้างมาต่อให้ แทน¹⁶² บางตำนานว่าพระอิศวรเป็นผู้ตัดเศียร ด้วยไม่รู้ว่าพระคณศเป็นโอรสของพระอุมา เทพดาทั้งหลายจึงไปหาเศียรข้างมาต่อให้¹⁶³

The legend of replacing Skanda's head can be found in Ten Incarnations of Narayana. The story was based on the Indian scripture *Brahmavaivartapurana* stating that the head of Ganesa was cut by the eyes of Saura and replaced with an elephant's head by Narayana. However, another legend said that it was Siva who cut his head because Siva did not know that Ganesa was Uma's son and that divinities replaced his cut head with the one of an elephant.

ความเข้าใจสับสนระหว่างเทพเจ้าทั้งสอง องค์ดังกล่าวเป็นไปได้ว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ และ เพิ่งคลายลงไปในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง¹⁶⁴

These two gods were possibly misunderstood from the Ayutthaya to the early Rattanakosin periods. The misconception was corrected in the reign of King Rama VI.

น่าสังเกตว่าเทพเจ้าที่สำคัญที่สุดตามคติ พราหมณ์อินเดียคือพระตรีมูรติ อันประกอบด้วย พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม สององค์แรกมีการสร้างโบสถ์บูชาเป็นการเฉพาะ ที่เทวสถาน แต่พระพรหมนั้นไม่มี และยังถูก แทนที่ด้วยโบสถ์บูชาพระพิฆเนศวร จึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระคณศตามทัศนคติ ของพราหมณ์สยามได้เป็นอย่างดี

The most important Gods of Hinduism in India are Trimurti consisting of Siva, Narayana and Brahma. In Brahmin Temple, the shrines for the first two were built while none for the last. Moreover, God Ganesa substitutes for Brahma in this temple. These features reflect the importance of Ganesa in the view of Brahmins in Siam.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับคติการนับถือ พระคณศของพราหมณ์สยามไว้ว่า พระพิฆเนศ ว่าเป็นโอรสพระอิศวร เป็นครูช่าง พราหมณ์ ย่อมนับถือโดยฤทธิเดชของพระองค์เองบ้าง ต้องการให้ต้องพระทัยของพระอิศวรบ้าง จึง เป็นพระเป็นเจ้าที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง¹⁶⁵

¹⁶¹ ประพันธ์ สุคนธชาติ (รวบรวม - เรียบเรียง), เรื่องเดียวกัน, 41.

¹⁶² มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, "พระคณศ - พระขันตกุมาร," ใน *มณีปิ่นนิพนธ์ รวบรวมบทความทางด้านภาษาวรรณคดี และวรรณกรรมไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 130.

¹⁶³ ป. อินทวงค์ (แปล) ป.ส. ศาสตรี (ตรวจแก้), "เรื่องคณะปติ จากหนังสือฮินดู อีโคโนกราฟฟี ของท่าน ที.เอ. โกปินนาค เรอ เอ็ม. เอ.," ใน *ไทยเชชม 50 ปี* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2519), 2 - 4. ; *ประวัติพระคณศ ฉบับของเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร* (กรุงเทพฯ : บริษัทแพคเกอร์ส แอดจังกัด, 2530), 51 - 55.

¹⁶⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน เรื่องเดียวกัน, 121 - 136.

¹⁶⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, 78.

King Rama V remarked about the worship-
ing of God Ganesa among Brahmins in Siam
that being a son of Siva and the master of all
mahouts, he was revered by Brahmins. The
purpose of pleasing Siva was also one reason
for this case.

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณา
ประกอบ คือการที่สยามถือว่าคเณศเป็นครูช้าง
กลุ่มพราหมณ์พฤตยิบาศที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้อง
ด้วยช้างเป็นการเฉพาะจึงคงที่จะมีโบสถ์บูชา
พระพิฆเนศวรเป็นการเฉพาะก็เป็นได้

Another important reason was that the
Siamese considered Ganesa as the master of all
mahouts. Because there was a group of Brahmins
in Siam whose duties were mainly related with
elephants, a shrine for Ganesa was sometimes
built.

อาจจะสังเกตต่อไปได้ว่า พระพิฆเนศวร
ตามคติอินเดียเป็นบุตรของพระอิศวร เป็น
เทพเจ้าแห่งอุปสรรคและเป็นผู้ขจัดอุปสรรค
นานา¹⁶⁶ หากทรงงายอยู่ในพระหัตถ์หมายถึง
ปางที่เป็นเจ้าแห่งอักษรศาสตร์¹⁶⁷ นับเป็น
เทพเจ้าที่สำคัญองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์
ฮินดู แต่ยังไม่เคยพบหลักฐานว่ามีฐานะเป็น
ครูประจำหรือครูช้างเลย

In the Indian belief, Ganesa was a son of
Siva as well as the God and the Destroyer of
obstacles. His image holding an ivory shows his
state as the God of Arts. However, there is not
any evidence in India showing that he was the
master of all mahouts

อย่างไรก็ดี ชาวสยามคงจะมีคติเช่นนี้
อย่างน้อยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ดังปรากฏ
ข้อความในวรรณกรรมเรื่องยวนพ่ายโคลงตั้งว่า
“...การช้างพิฆเนศวรหัว ปูนปานท่านนา...”¹⁶⁸
ซึ่งถอดความได้ว่า รอบรู้วิชาชกรรมจนเปรียบ
ปานได้กับพระพิฆเนศวร จึงอธิบายได้ว่า ชาว
สยามยกย่องพระพิฆเนศวรในด้านของอิทธิฤทธิ์
และพิธีกรรมมากกว่าจะใช้เป็นหลักในการดำเนิน
ชีวิตเช่นเดียวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู
องค์อื่นๆ นั้นเอง

This belief can be traced back to the
Ayutthaya period, as seen from the literature
Yuanbaiklongdun. A part of this poem makes a
comparison between the experts on elephants’
matters with Ganesa. This shows that Thai people
in those days venerated Ganesa because he
was the master of supernatural powers and
rituals; this was the vision of ancient Thai people
toward other Hindu gods as well.

¹⁶⁶ ป. อินทวงศ์ (แปล) ป.ส. ศาสตร์ (ตรวจแก้), เรื่องเดียวกัน, 1.

¹⁶⁷ จรัสสา ศษาชีวะ, พระพิฆเนศวร คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย
(กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2540), 14.

¹⁶⁸ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, ยวนพ่าย โคลงตั้ง (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2513), 92.

ศิลปวัตถุที่สำคัญของเทวสถาน

Antiques of Brahmin Temple

ข้อความตอนหนึ่งในบันทึกการเยี่ยมชมเทวสถานของจอห์น ครอฟอร์ด ได้อ้างว่า ที่สถานพระนารายณ์ประดิษฐานไว้ด้วยเทวรูปทรงเครื่องประทับยืนทั้งดงรวม 15 องค์ ที่สำคัญคงเป็นรูปพระมหาเทพ (คงจะหมายถึงพระอิศวร) สูงประมาณ 9 ฟุต ส่วนเทวรูปที่มีขนาดเล็กกว่าองค์อื่นๆ ได้แก่ รูปพระปารวตี (พระอุมา) พระปัทมิ (พระลักษมี หรือที่เรียกอีกอย่างว่าพระศรี) พระวิษณุ (หรือพระนารายณ์) และรูปพระพรหม¹⁶⁹

According to John Crawford's account, the shrine of Visnu housed 15 diademed images of Hindu gods. The most important must have been the 9 – foot tall image of Mahadeva (possibly means Siva). The other smaller images were Parvati, Padmi, Visnu (or Narayana) and Brahma.

เข้าใจว่าปัจจุบันเทวรูปทั้งหมดนี้เก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร โดยถูกเคลื่อนย้ายเป็นสองระลอก ครั้งแรกนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเคยบรรยายว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน¹⁷⁰ ส่วนครั้งที่สองได้มีการเคลื่อนย้ายเนื่องจากเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปีพุทธศักราช 2485 เจ้าหน้าที่

ของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้รุดเข้าไปขอเคลื่อนย้ายเทวรูปเหล่านั้นไปเก็บรักษาไว้กับสวนราชการ โดยอ้างว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีน้ำท่วมหนักและอยู่ในภาวะสงครามจึงเกรงว่าพราหมณ์ทั้งหลายจะรักษาเทวรูปไว้ไม่ไหว¹⁷¹

Those sculptures are believed to be kept in Phrannakorn National Museum. The first time of transferring was in the period of King Rama VI and the second time was in 1942 under the command of Marshal P. Pibulsongkram's government.

นอกจากนี้ ครอฟอร์ดยังได้กล่าวถึงเทวรูปที่เก็บรักษาไว้ในโบสถ์กลางว่าประกอบไปด้วยรูปพระมหาเทพ 4 องค์¹⁷² ในที่นี้เข้าใจว่าหมายถึงพระพิฆเนศวรทั้งหมด เนื่องจากว่าครอฟอร์ดเองก็ได้อธิบายว่าอาคารหลังนี้ถูกถวายเป็นพระคเณศด้วยเช่นกัน¹⁷³ ดังนั้นการที่ปัจจุบันมีรูปพระพิฆเนศวรประดิษฐานอยู่ 5 องค์จึงน่าจะเป็นของที่เพิ่มเติมเข้ามาในชั้นหลัง เล่ากันว่าในคราวที่เกิดน้ำท่วมใหญ่นั้นเจ้าหน้าที่รัฐท่านขอรูปพระอิศวร พระนารายณ์ พระคเณศ (เข้าใจว่าทั้งหมดนี้คงจะหมายถึงองค์ประธานที่หล่อจากสำริด) ไปทั้งหมด ฝ่าย

¹⁶⁹ David Kywatt (ed.), *ibid.*, 119.

¹⁷⁰ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *เที่ยวเมืองพระร่วง*, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), 67 – 68.

¹⁷¹ อังโน ไมเคิล ไรท์, “โบสถ์พราหมณ์ของเรา หัวใจอีกดวงหนึ่งของพระนคร,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 9, ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2531) : 116.

¹⁷² David Kywatt (ed.), *ibid.*, 119.

¹⁷³ *Ibid.*, 119.

ปัจจุบันสถานพระอิศวรได้มี
การจำลองเทวรูปประธานตาม
อย่างของเก่า พร้อมกับที่นำ
เทวรูปจากแหล่งอื่นๆ
มาแทนที่ของดั้งเดิมด้วย
Nowadays, inside the
shrine of Siva,
there are a copy of ancient
image of Siva
and other images of gods.

พราหมณ์เจรจาต่อรองอยู่นานในที่สุดก็ยอมยก
พระอิศวรและพระนารายณ์ให้ แต่พระพิฆเนศวร
ท่านไม่ยอมให้เคลื่อน รูปของพระองค์จึงยังคง
ประดิษฐานอยู่ในเทวสถานจนถึงทุกวันนี้¹⁷⁴

John Crawford stated that the images in the middle shrine were composed of 4 images of Mahadeva. The author believes that all of them were the sculptures of Ganesa because Crawford said that the middle shrine was devoted for this God. Nowadays, there are 5 images of Ganesa in this building, thus one of them were possibly placed here later. Hearsay has it that Marshal P. Pibulsongkram's government would like to move the images of Siva, Narayana and Ganesa (the author thought that the mentioned images were the presiding ones of those three buildings) out of Brahmin Temple. However, the Brahmins negotiated with the government. As a result, only the image of Ganesa was still kept in the temple and has been there ever since.

ส่วนในสถานใหญ่ครอฟฟอร์ดเล่าว่าใช้เป็น
ที่ประกอบพิธีบูชาศิวลึงค์ โดยมีเทวรูปองค์ใหญ่
เป็นประธาน ล้อมรอบด้วยรูปเคารพขนาดเล็ก
อีกราว 40 - 50 องค์ เช่น รูปพระอิศวร
พระคเณศ พระนารายณ์ หนุมาน และโคหนที
เป็นต้น ซึ่งคณะพราหมณ์ที่ประจำการอยู่ ณ
เทวสถานในขณะนั้นได้อธิบายว่าประติมากรรม
เหล่านี้ได้ถูกนำเข้ามาจากอินเดียตะวันตกในช่วง
เวลาที่แตกต่างกัน¹⁷⁵

The largest shrine, as Crawford remarked, was preserved for the worshipping ceremonies of Siva Linga. According to him, the presiding image of Siva was surrounded by 40 - 50 smaller images of Hindu gods such as Ganesa, Narayana, Hanuman and Nandi. In Crawford's record, the Brahmins in the temple said that those images were moved from western India in different periods.

¹⁷⁴ อังโณ ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, 116.

¹⁷⁵ David Kywatt (ed.), *ibid.*, 119.

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า เทวสถานเป็นแหล่งเก็บรักษาศิลปวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ เทวรูปต่างๆ ที่บันทึกของจอห์น ครอฟอร์ดอ้างถึงนั้น ปัจจุบันส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ส่วนหนึ่งยังคงเก็บรักษาอยู่ที่เทวสถาน นอกจากนี้อาจจะมีบางส่วนที่สูญหายไปบ้างแล้ว¹⁷⁶ และได้มีส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามาภายหลังจากสมัยของครอฟอร์ดด้วยเช่นกัน จากนี้จะอธิบายถึงตัวอย่างของศิลปวัตถุชิ้นสำคัญทั้งที่ยังเก็บรักษาไว้ในเทวสถาน และที่ได้ถูกเคลื่อนย้ายไปแล้ว

As seen above, Brahmin Temple is one of the most important places to preserve the antiques of Hinduism in the Rattanakosin period. About the idols in John Crawford's note, some have been kept either in Phranakorn National Museum or in the temple, some were lost and some were made after Crawford's surveying.

Now, the author would like to discuss some important antiques either still kept in the temple or already moved.

กลุ่มเทวรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

Images of Hindu Gods in Phranakorn National Museum

เทวรูปทั้งหลายที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ได้รับมาจากเทวสถานนั้นประกอบไปด้วยประติมากรรมหล่อสำริดศิลปะสุโขทัย 12 องค์จัดแสดงอยู่ที่ห้องสุโขทัย - อโยธยา

ประติมากรรมหล่อสำริดรูปพระนารายณ์อีก 1 องค์จัดแสดงอยู่ในห้องศิลปะอโยธยา รวมทั้งสิ้น 13 องค์ ประติมากรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่คงจะเคลื่อนย้ายมาจากสถานพระนารายณ์ที่จอห์น ครอฟอร์ดอ้างว่ามีเทวรูปประดิษฐานอยู่ 15 องค์

This group consists of 12 images in the Sukhothai period exhibited in the Sukhothai – Ayutthaya room and 1 image of Narayana in the Ayutthaya room. Most of them were probably transferred from the shrine of Narayana, which housed 15 images of Hindu gods at the time of Crawford's surveying.

เฉพาะกลุ่มเทวรูปในศิลปะสุโขทัยน่าจะถูกชะลอลงมาพร้อมกันจากตัวเมืองเก่าสุโขทัย เช่นเดียวกับที่นิยมเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปเก่าในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยอาจจะสังเกตได้ว่า องค์พระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปประธานภายในวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ก็ถูกชะลอลงมาจากวิหารหลวงในวัดมหาธาตุ สุโขทัยเมื่อปีพุทธศักราช 2351¹⁷⁷ กลุ่มเทวรูปเหล่านี้ก็อาจจะถูกชะลอลงมาพร้อมกันหรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย

The images of Hindu gods in the Sukhothai school were possibly transferred together from Sukhothai in the early Rattanakosin period, the time that a great deal of Buddha images from Sukhothai were also moved to Bangkok. One of the most important transferred Buddha image, Phra Sri Sakyamuni, was moved to Bangkok in 1808. The sculptures of Hindu gods are likely to have been moved shortly before or in this time.

¹⁷⁶ อ้างใน ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, 116 - 117.

¹⁷⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณา, 2503), 340.

เทวรูปพระอิศวร ศิลปะสุโขทัย จากเทวสถาน
โบสถ์พราหมณ์ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
ร่วมกับเทวรูปที่ได้จากเทวสถานอีกนับสิบของค์
*This image of Shiva in the Sukhothai art and
other images of Hindu gods from Brahmin
Temple are now kept inside
the National Museum.*

Except their eyes which are not cast downwards, the features of these images are similar with the Buddha images of the classical group in the Sukhothai art, as seen from their oval face, forehead in a proper proportion, curving eyebrows and aquiline nose. Therefore, they can be datable to the 15th century A.D. or in the reign of King Lithai.

อาจจะสังเกตได้ว่าเทวรูปกลุ่มนี้บางองค์มีการเกล้ามวยพระเกศาไว้ที่ท้ายทอย ในขณะที่บางองค์ไม่ปรากฏ ประเด็นดังกล่าวอาจจะพิจารณาจากข้อความที่สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์มีพระวินิจฉัยเกี่ยวกับประเภทของพราหมณ์ และการเกล้ามวยของพราหมณ์สยามไว้ในหลายพระหัตถ์ที่ทูลสนองต่อสมเด็จพระยานริศรานุภาพ ดังต่อไปนี้

“...ไต่ย็นว่าพราหมณ์แต่ก่อนนี้มีพราหมณ์อยู่ 3 จำพวกเรียกว่า “ไวยธิก เทสัณกริ” กับ “นาลิวัน” ไต้หนักตามคำ “ไวยธิก” คือ “ไวทิกะ” หมายความว่าผู้ทรงเวท “เทสัณกริ” คือ “เทสัณดริกะ” หมายความว่าเกิดในประเทศ ตามที่คิด

เทวรูปเหล่านี้ทั้งหมดมีเส้นรอบนอกสัมพันธ์กับปริมาตรตามสุนทรียภาพของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ในศิลปะสุโขทัย พระพักตร์เป็นรูปไข่ พระนลาฏกลมส่วน พระขนงวาดเป็นวงโค้ง หัวพระขนงจรดกันโดยต่อเนื่องลงมาเป็นสันโด่งของพระนาสิก เครื่องแต่งพระพักตร์ทั้งหมดไม่ต่างจากพระพุทธรูปหมวดใหญ่ เว้นแต่พระเนตรไม่หรีดง ดังนั้นจึงควรจะกำหนดอายุสมัยได้ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ราวรัชสมัยของพญาลิไท¹⁷⁸

¹⁷⁸ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะสุโขทัย (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2540), 82. ; ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องทรงและลวดลายที่ปรากฏในเทวรูปกลุ่มนี้เพิ่มเติมได้ใน หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย, สมาคมศิษย์เก่าคณะโบราณคดี สมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันอังคารที่ 29 มิถุนายน พุทธศักราช 2547.

เศียรพระพักตร์ของเทวรูปจากเทวสถานส่วนใหญ่
มีลักษณะงานช่างแบบสุโขทัยหมวดใหญ่
(รูปพระนารายณ์ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร)

*Most faces of the images of Hindu gods from
Brahmin Temple show the feature similar to
those of the Buddha images in the classical
group of the Sukhothai art. (This image of
Narayana is housed in the National Museum.)*

นั้น “ไวยธัก” ต้องเป็นพราหมณ์นอก แม้
“เทสันกริ” จะทรงเวทก็เรียก “ไวยธัก” ไม่ได้
“นาลิวัน” นั้นไม่ทราบแต่ยังคงมีอยู่ว่า “ไวยธัก”
นั้นเกล้ามวยข้างบนเหมือนจุก “เทสันกริ”
นั้นเกล้ามวยไว้ท้ายทอยอย่างทุกวันนี้ แต่การ
เกล้ามวยข้างบนนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวตรัสว่าน่าเกลียด เหมือนเด็กไว้จุก ตรัส
ขอให้ลดลงเกล้าท้ายทอยอย่าง “เทสันกริ” ก็
ตกลง พุดฟังได้...”¹⁷⁹

จากข้อความข้างต้นอาจจะเข้าใจได้ว่า
วิธีการเกล้ามวยผมของพราหมณ์โบราณนั้นมี
สองแบบ เป็นไปได้ว่าคติไทยโบราณคงจะถือ
พระเป็นเจ้าเหล่านี้เป็นพราหมณ์ผู้ยิ่งใหญ่ จึง
ต้องไว้มวยพระเศียรด้วย เทวรูปองค์ที่ไม่ปรากฏ
มวยพระเศียรนั้นน่าจะหมายถึงการเก็บมวยไว้

ข้างบนโดยมีเกี้ยวยอดอันเป็นเครื่องประกอบ
อย่างหนึ่งของมงกุฏสวมครอบไว้นั่นเอง อย่างไรก็ตาม
ก็ตี มวยพระเศียรที่ปรากฏอยู่ในเทวรูปกลุ่มนี้
คงจะไม่อาจสันนิษฐานได้ถึงความเกี่ยวข้องกับ
พราหมณ์ไวยธัก และเวสันกริ โดยเฉพาะเมื่อ
พิจารณาถึงรายละเอียดว่าเทพเจ้าแต่ละองค์มีวิธี
เกล้ามวยที่ต่างกันไปในแต่ละรูปประติมากรรม

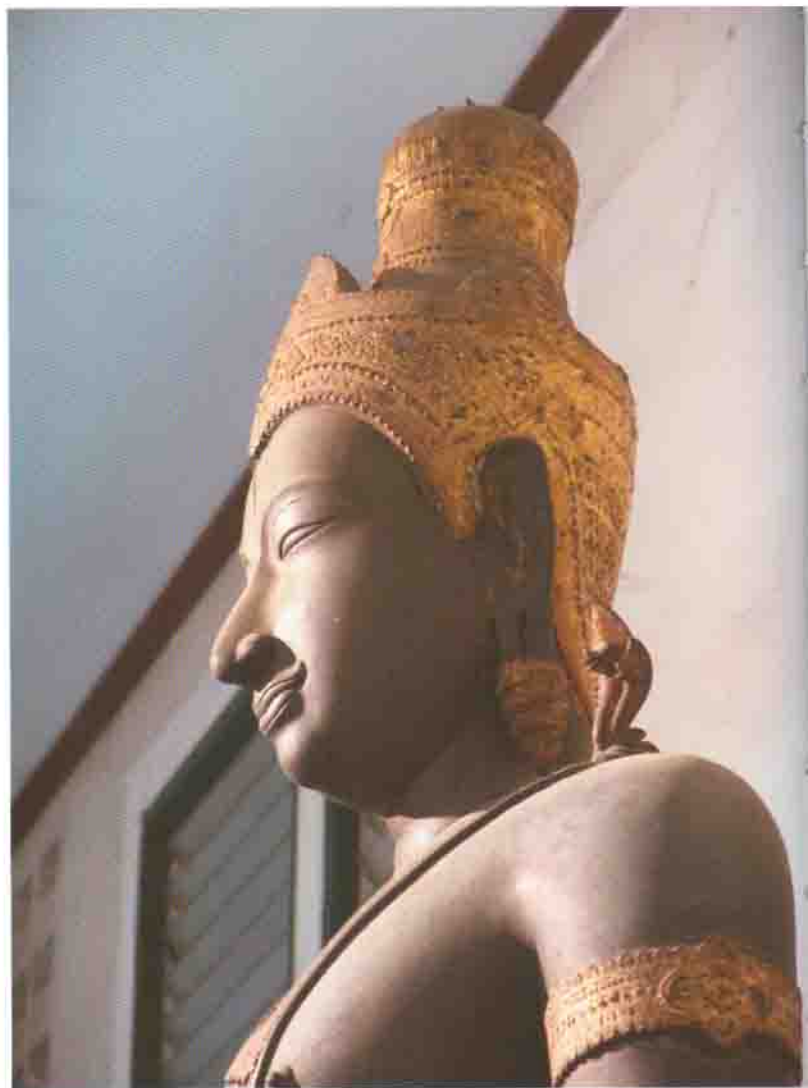
It can be noticed that some of the images
have their hair in a bun at the nape of their neck.
According to the letter sent by Prince Naris to Prince
Damrong, there were two groups of Brahmins,
namely *Vaiyadhukka* and *Desankri*, who had to put
up their hair, but each group had its own way.
Ancient Thai people possibly considered the
Hindu gods as the great Brahmins; they therefore
made the statues of those gods with a bun. As for
the other group of images, their bun was possibly
hidden inside a separate top called *kyo* in Thai.
However, because as a matter of fact, each image
bears a bun arranged in the style different from
one another, the author believes that this group of
images is not possibly related to *Vaiyadhukka*
and *Desankri*.

¹⁷⁹ สาส์นสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 25, 222 - 223.

เทวรูปพระนารายณ์จากเทวสถาน
เกตุแก้วอยุธยาพรหมณ์เทศน์กรี่ ปัจจุบันเก็บรักษา
อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
*This image of Narayana from Brahmin Temple
shows the bun in the style of Desankri and now
housed in the National Museum.*

ส่วนเทวรูปอีกองค์หนึ่งที่จัดแสดงอยู่ที่
ห้องศิลปะอยุธยาเป็นพระนารายณ์จตุรภุช หรือ
พระนารายณ์สี่กรหล่อกจากรำรัด พระหัตถ์ขวา
บนทรงจักร พระหัตถ์ขวาล่างแสดงวิตรรกะมุทรา
หรือที่เรียกอีกอย่างว่าปางแสดงธรรมเทศนา
พระหัตถ์ซ้ายบนทรงสังข์ พระหัตถ์ซ้ายล่างแสดง
กฏกมุทรา คือปางที่เว้นช่องว่างที่เกิดจากการ
จับนิ้วพระหัตถ์ไว้สำหรับใส่เครื่องบูชาทั้งหลาย

เทวรูปพระอิศวรจากเทวสถาน
เกตุแก้วอยุธยาพรหมณ์ไร่ระเอ็ก
*Image of Siva from Brahmin Temple
with the bun in the style of Vayadhukka.*

The image in the Ayutthaya room represent
God Visnu in the form of Caturbhuj, Visnu with
four hands, and is cast out of bronze. His upper
right hand holds a disc, his lower right one per-
forms Vitarkamudra, his upper left hand holds a
conch shell and his lower left hand performs
Katakamudra.

เทวรูปพระนารายณ์ หล่อจากสำริด ศิลปะอยุธยา
ถือเป็นงานช่างส่วนน้อยที่พบในทวารสถาน
ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
*This image of Narayana was cast in the
Ayutthaya period and is now kept in the National
Museum.*

ศิวาภรณ์ทรงสวมแบบกระบัง
หน้าหรือที่สมเด็จฯ กรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์เรียกว่าพระมาลา⁸⁰
(บ้างก็เรียกว่ากระบังหน้ามงกุฎ
หรือรัตเกล้ามงกุฎ) อันเป็นเครื่อง
ประกอบประการหนึ่งของมงกุฎ
ยอดเกลี้ยงไม่มีการประดับเกี่ยว
แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจาก
ศิลปะเขมรอย่างชัดเจน เครื่องทรง
ประดับอย่างไม่หรูหราหนัก มีเพียง
กรองศอ พาหุรัต (คือเครื่องทรงที่
ต้นพระกร) และกำไลประดับที่ข้อ
พระกรทั้งสองข้างเท่านั้น ฝ่าหูกัก
ชายตามแบบศิลปะเขมรสมัยบายอน
แต่วิวัฒนาการมาไกลมากแล้ว
ประติมากรรมชิ้นนี้กำหนดอายุได้
อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

The image wears an ornament for the fore-
head. This is a part of an ancient - style crown.
This headdress is without a top and thus shows
the trace of the Khmer art. The image
only has a necklace, bracelets at its wrists and
the upper parts of four arms. Its lower cloth shows
the development of the Bayon art. The image is
dated to the 15th - 16th centuries A.D.

⁸⁰ สมภพ จันทระประภา (เรียบเรียง), *อยุธยาอาภรณ์* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2526), 14 - 15.

พระพิฆเนศวร

Ganesa

เทวรูปพระคเณศที่ประดิษฐานอยู่ในสถานพระพิฆเนศวรมีทั้ง 5 องค์ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเคลื่อนย้ายมาจากที่ใด ในสมัยใด แต่อาจจะมาจากคนละที่เนื่องจากมีรูปแบบทางศิลปกรรมที่แตกต่างกันไปดังนี้

There are 5 idols of Ganesa in the shrine of this God. There are not any literary accounts stating their origins. However, they bear different art styles which are discussed below:

1. พระคเณศศิลาทรายสีน้ำตาลอมชมพู *Reddish brown sandstone Ganesa*

พระคเณศองค์นี้ สูงประมาณ 70 เซนติเมตร พระพักตร์แสดงรูปร่างตามธรรมชาติ พระกรรณขนาดใหญ่สลักร่องเดินเส้นเป็นรอยริ้วอย่างสมจริง ส่วนงวงและงาช้างหลุดหักหายไปแล้วทั้งสองข้าง

This image is 70 centimeters tall and shows the face of elephant naturally. Its ears are large and bear realistically engraved wrinkles. The trunk and ivories are lost.

เทวรูปดังกล่าวอยู่ในอิริยาบถประทับนั่งท่ามหาราชลีลา พระกรทั้งสองข้างชำรุดหักหาย คาดสายโยคปัตต์หรือสายรัดสำหรับให้โยคีบำเพ็ญตบะซึ่งประดิษฐ์เป็นรูปงูที่ลำตัวพันไขว้กันเป็นเกลียวเฉพาะที่พระขานูข้างซ้ายที่ยกชันขึ้น ลักษณะเช่นนี้แปลกไปจากประติมากรรมที่แสดงทำนองอย่างเดียวกันที่พบโดยทั่วไป ซึ่งมักจะชัน

พระพิฆเนศวรองค์นี้ ถือเป็นเทวรูปพระพิฆเนศวรที่เก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่งที่พบในอนุภาคเนย์
This is considered the oldest image of Ganesa in Southeast Asia.

พระขานูข้างขวา หากมีสายโยคปัตต์ก็จะพันรอบพระขานูทั้งสองข้าง เหนือพระอุทรคาดสายอุทรพันธะที่นิยมอยู่ในศิลปะอินเดียใต้ กำหนดอายุได้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 - 12¹⁸¹ ถือเป็นประติมากรรมรูปพระพิฆเนศวรที่เก่าแก่ที่สุดในอนุภาคเนย์¹⁸² ดังจะสังเกตได้จากลักษณะที่สมจริงคล้ายช้างตามธรรมชาติ และยังคงแสดงถึงลักษณะที่ใกล้ชิดกับต้นแบบในศิลปะอินเดียอยู่มาก

¹⁸¹ จีรัสสา คชาชีวะ, เรื่องเดียวกัน, 112.

¹⁸² พริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทัศนียภาพก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2523), 39.

The image whose arms are lost is seated in the posture of Maharajallla. His upright left knee is tied with yogapatta, a strip for hermits' practicing meditation. These two features are different from general sitting Hindu images. The latter are seated with the right knee upright, and in the case of general sculptures with yogapatta, the strip ties both knees. This image has udarabandha, an abdomen – level strip, which had been popular among southern Indian sculptures. Showing some natural features of an elephant and the styles which are not distinctively different from the prototypes in India, it can be dated to the 6th – 7th centuries A.D. and thus the oldest available sculpture of Ganesa in Southeast Asia.

นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าพระคเณศองค์นี้อาจจะเป็นรูปเคารพที่นักบวชสมัยโบราณสร้างขึ้นบูชาเพื่อขจัดอุปสรรคในการบำเพ็ญโยคะ¹⁸³

Some scholars assumed that this image was worshipped by Brahmins to destroy any obstacles hindering their meditation.

2. พระคเณศศิลาทรายสีชมพู

Pink sandstone Ganesa

พระพิมพ์เนศวรองค์นี้ สูงประมาณ 70 เซนติเมตร มีร่องรอยการลงรักปิดทอง ประทับนั่งท่ามหาราชาลีลาชันพระชานุขวา พระอุทรมีขนาดใหญ่มากทำให้พระชานุทั้งสองข้างแยกออกกันอย่างเห็นได้ชัดเจนจนดูผิดสัดส่วน ทรงเครื่องประดับอย่างหรรุรา ศิราภรณ์มีลักษณะเตี้ยและแบนราบผิดส่วน คงจะเกิดจากปัญหาเรื่องขนาดของหินหรือความชำนาญของช่าง กระบังหน้าสลักลายใบไม้สามเหลี่ยม ทรงเตี้ยผูกเป็นปมอยู่ทางด้านหลัง มวยพระเกศาข้างท้ายทอยคลี่ออกเป็นลวดลายคล้ายจักรหรือดอกบัวอย่างที่นิยมในศิลปะอินเดียใต้ โดยเรียกว่าศิริจักร ลวดลายเม็ดประจำสองแถวที่ผูกโยงจากขอบกระบังหน้าห้อยตกลงมาเป็นวงโค้งสองวงชวนให้ถึงรสนิยมในศิลปะอินเดียเหนือ

The image is around 70 centimeters tall and still bears the trace of gold plates and black lacquer. He is seated with the right knee upright. Its abdomen is so big that the distance between both knees is too wide and therefore improper. The sculpture is decorated elegantly, but its headdress is too short and flat. This ill proportion was possibly due to the size of the stone or the lack of the artisan's skill. The ornament at the forehead bears the motifs of triangular leaves and has a knot at the back. The bun at the nape of its neck is in the form of a disc or blooming lotus, which is called Sirascakra and recalls an influence of southern India.

¹⁸³ จีรัสสา คชาชีวะ, เรื่องเดียวกัน, 112.

ประติมากรรมดังกล่าวสลักเป็นสี่กร พระหัตถ์ขวามือทรงสังข์ พระหัตถ์ขวาล่าง แสดงท่าคล้ายจับงาอยู่ พระหัตถ์ซ้ายบนทรง ปาละ (คือขดเชือก) พระหัตถ์ซ้ายล่างหักหาย สันนิษฐานว่าน่าทรงขนมโมทกะ (ขนมต้ม) เนื่องจากวงห้อยตัวดีไปทางพระหัตถ์ข้าง ดังกล่าวอันเป็นลักษณะโดยทั่วไปของประติมากรรมรูปพระคเณศ

The image has 4 arms: the upper right hand holds a conch; the lower right one shows the gesture presumably holding an ivory; the upper left one holds a cord. The lost lower left is believed to hold *modaka*, a kind of sweets as the its trunk is like those of other images of Ganesa which point to the hand holding *modaka*.

บางท่านสันนิษฐานว่า ประติมากรรมชิ้นนี้ กำหนดอายุได้ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 15 เนื่องจากมีลวดลายบางอย่างเทียบเคียงได้กับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์¹⁸⁴ อย่างไรก็ตามลักษณะเครื่องทรงที่ปรากฏอยู่ในประติมากรรมดังกล่าวไม่ใกล้เคียงกับศิลปกรรมในวัฒนธรรมเขมรมากนัก แต่ก็อาจจะกำหนดอายุได้ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันคือราวพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบศิลปะอินเดียเหนือในช่วงเดียวกัน

Some scholars presumed that the image was made in the early 10th century A.D. because it contains some motifs similar with those of the Korker style. However, the author found that the styles of the decorative motifs can not be compared with the Khmer art of that period. Considering the similarity of the art styles between this image and those in the art of northern India, the author believes that it can be dated to the 10th - 11th centuries A.D.

เทวสถานถือเป็นที่เก็บรวบรวมเทวรูปพระคเณศที่เก่าแก่ไว้มากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย
Brahmin Temple is the place gathering a great deal of ancient Ganesa images in Thailand.

¹⁸⁴ กรมศิลปากร, พระคเณศ เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2545), 32.

3. พระคเณศศิลาดำ (1)

Black sandstone Ganesa (1)

ประติมากรรมชิ้นนี้สูงประมาณ 90 เซนติเมตร ประทับนั่งขัดสมาธิราบพระบาทขวาทับพระบาทซ้ายอย่างหลวมๆ มี 4 กร พระหัตถ์ขวาบนทรงปาศะ พระหัตถ์ขวาล่างทรงงาหัก พระหัตถ์ซ้ายบนทรงองคุสะ (ขอสับข้าง) ส่วนพระหัตถ์ซ้ายล่างทรงขนมโมทกะโดยช่างได้สลักวงม้วนมาหียบขนมที่พระหัตถ์ข้างนี้ สายธูราหรือยัชโญปวีตสลักเป็นรูปงูคองจะ หมายถึงพญานาคแสดงความเป็นคิวนบุตร ทรงผ้าห่มโธติยาวตามอย่างแขก ศิราภรณ์เป็นทรงกรัณทมกุฎ คือมงกุฎทรงควั่นซ้อนสูงต่อกันอย่างที่นิยมในศิลปะแบบอินเดียใต้ พระกรรมใหญ่กางมีสายเส้นเป็นริ้วตามอย่างธรรมชาติ ทั้งสองข้างหักชำรุดเสียหายไปแล้ว องค์เทวรูปตั้งอยู่บนฐานคล้ายรูปสี่เหลี่ยมที่ยังไม่มีการขัดแต่ง ทางด้านหน้าของฐานสลักรูปหนู 2 ตัวหันหน้าเข้าหาหมุมที่สองข้าง ใกล้กันนั้นมีร่องรอยการสลักรูปขาลิงห์ตามธรรมเนียมแบบอยุธยาปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 22 จึงอาจจะกำหนดอายุของเทวรูปองค์นี้ได้อยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว

This Ganesa is around 90 centimeters tall and in a seated posture with the right leg resting on the left one loosely. It has 4 arms: the upper right hand holds a cord; the lower right one an ivory; the upper left a scythe; the lower left *modaka* seized by the trunk of this image. *Yajayopavita*, Brahmin's cord, is in the form of serpent, which shows that Ganesa was a son of Siva. Like ancient Indian people, he wears *dhoti* and a headdress with a *Krandamakuta* top, the latter of which was

พระคเณศภายในโบสถ์กลาง
Ganesa in the middle shrine.

popular in the art of southern India. His both ears are large, spread out and show the wrinkles engraved according to their natural forms. His both ivories are now lost. This image is on an unrefined base. On the front façade of the base, there are two figures of rats. The motif near these two figures shows the trace of a lion – footed base of the 17th century A.D. Hence, the image must have been made at that time.

4. พระคเณศศิลาดำ (2)

Black stone Ganesa (2)

เทวรูปองค์นี้มีส่วนสูงประมาณ 110 เซนติเมตร ประทับนั่งท่ามหาราชลีลาชัน พระชานุขา มี 4 กร พระหัตถ์ขวาบนชำรุด พระหัตถ์ขวาล่างทรงงาหัก พระหัตถ์ขวาบน ทรงอังกุศะ และพระหัตถ์ซ้ายล่างทรงขนม โมทกะซึ่งพระองค์กำลังใช้วงหีบอยู่ กระบัง หน้าไม่เหลือเค้าโครงเครื่องประกอบของมงกุฏ แล้วอันเป็นลักษณะที่เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ ศิลปะอยุธยาตอนกลาง มวยพระเกศประดิษฐ์ รูปศิวจักรมีชายห้อยอย่างวิจิตร สายธูร้าคาด อยู่ที่พระอังสาซ้ายสลักเป็นรูปงูแสดงเกล็ด อย่างสมจริงเช่นเดียวกับลวดลายที่ปรากฏอยู่ใน พาทูร์ดี สวมกำไลที่ข้อพระกรทั้ง 4 ข้าง ทรง ผ้าห่มอย่างโจงกระเบน ทางด้านหลังเห็นสายรัด พระองค์เป็นแผ่นกว้างคาดทับชายกระเบน ด้านหลังที่ประดิษฐ์เป็นรูปกลีบบัวหงายและ ลายเฟืองอย่างอยุธยา งาทั้งสองข้างชำรุด บริเวณหน้าเต้า (ระหว่างพระเนตร) สลักลวดลาย คล้ายดอกประจํายาม กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21¹⁸⁵

This image is about 110 centimeters tall and sitting with the right shin lifting up. The upper right hand is damaged. The lower right hand holds a broken ivory while the upper right one holds a cord. *modaka* is in his lower left hand. The ornament at the forehead shows the style which is different from its prototype; this kind of development was not later than the mid - Ayutthaya period. Its bun is in the form of *sirascakra*. The cord of Brahmin

*พระคเณศภายในโบสถ์กลาง
Ganesa in the middle shrine.*

on the left shoulder is in the form of snake with scales. It wears a bracelet at four wrists and also wears a loincloth. The belt locks the loincloth whose tuck at the back bears a triangular motif of the Ayutthaya period. His both ivories are missing. There is a lozenge motif on the area between the eyes. It can be dated to approximately the 15th - 16th centuries A.D.

¹⁸⁵ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, 34.

5. พระคเณศสำริด

Bronze Ganesa

พระคเณศองค์นี้เป็นเทวรูปประธานของโบสถ์กลาง หน้าตักกว้างประมาณ 85 เซนติเมตร ประทับนั่งขัดสมาธิราบพระบาทขวาทับพระบาทซ้าย พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน พระกรทั้งสองวางขนานอยู่ในระดับพระชานุอย่างสมมาตร พระหัตถ์ขวาทรงงาหัก พระหัตถ์ซ้ายทรงเหล็กจาร (?) ที่เรียกว่าคนปดิลิงคะ มีงาช้างเพียงข้างเดียว อาจจะหมายถึงพระพิฆเนศวรในฐานะเทพแห่งอักษรศาสตร์ มงกุฎประดับลวดลายอย่างศิลปะอยุธยา สายยัชโญปวีตพาดผ่านพระอังสาข้างซ้าย มีเศียรนาคอยู่เหนือพระอังสา สวมพาทูร์ตีรูปนาคพันต้นพระกรเป็นวงรอบสามชั้น ด้านหน้าซีกชายผ้าห้อยทับอยู่เหนือพระบาทข้างขวา ทางด้านหลังสามารถเห็นลักษณะของผ้าห่มและสายรัดพระองค์ได้อย่างชัดเจน สายรัดพระองค์มีลวดลายเป็นรอยขีดบาง ๆ ประดับพลอยหรือหินสีมีค่า ชายผ้าใต้สายรัดพระองค์ประดับด้วยสายเพ็ชร์ กำหนดอายุได้ในช่วงศิลปะอยุธยาราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22

The image presides in the middle building. It measures 85 centimeters from knee to knee and in the posture of sitting with the right leg resting on the left one. The body is quite plump. Both hands are placed on the thighs. The right hand holds a broken ivory while the right one holds a kind of metal. His left ivory is in its own place. This Ganesa possibly represents the God of Arts. His headgear bears Ayutthaya – style motifs. *Yajayopavita* is hung from the left shoulder, on which there is the head of a snake. His anklets are in the shapes of Nagas. The belt bears slightly engraved motifs and precious stones. The drapery under the belt contains triangular motifs. The image can be dated to the 16th - 17th centuries A.D.

เทวรูปพระคเณศองค์ประธานภายในโบสถ์กลาง
Presiding Ganesa in the middle shrine.

คู่วิวสิ่งคู่ที่ด้านหลังแท่นเทวรูป ภายในสถานพระอิศวร
Couple of lingas behind the pedestal supporting the images of Hindu god in the shrines of Siva.

คู่วิวสิ่งคู่

Couple of lingas

คู่วิวสิ่งคู่สององค์ที่ประดิษฐานอยู่ด้านหลังแท่นจัดวางเทวรูปประธานภายในสถานพระอิศวร แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่พิเศษไปจากลัทธิการบูชาคู่วิวสิ่งคู่โดยทั่วไปซึ่งมักจะประดิษฐานคู่วิวสิ่งคู่เป็นรูปเคารพประธานเพียงองค์เดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ดีหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของอินเดียได้ได้มีการกล่าวถึงการบูชาคู่วิวสิ่งคู่ไว้ด้วยดังนี้

The couple of lingas behind the base supporting the principal image of Siva's shrine is interesting; generally only one linga is set as the principal image. Some literatures of southern India state the worshipping of lingas in pair.

ปุราณะบางฉบับได้อ้างว่า เมื่อคราวที่พระรามยกทัพผ่านมาถึงเมืองรามเศวรัม ในระหว่างที่พระองค์กำลังกลับสู่บ้านเกิดคือเมืองอโยธยาหลังจากที่ช่วยเหลือนางสีดาเสร็จ

เรียบร้อยแล้ว ฤาษีตนหนึ่งทูลแนะนำให้พระองค์ล้างบาปที่เกิดจากการฆ่าเชื้อสายของพราหมณ์คือ รวณะ ซึ่งเป็นคนเดียวกับที่ในรามเกียรติ์เรียกว่า ทศกัณฐ์ เนื่องจากรวณะเป็นบุตรของเชื้อสายพราหมณ์กับนางรากษส (คือ อสูรประเภทหนึ่งที่มีลำดับต่ำกว่ายักษ์) พระรามได้พระทำพิธีล้างบาปโดยการสถาปนาคู่วิวสิ่งคู่บนเนินเขาคันทมาธนีในเมืองรามเศวรัมนั่นเอง โดยรับสั่งให้หนุมานไปนำคู่วิวสิ่งคู่มาจากแม่น้ำมมทวอันศักดิ์สิทธิ์ แต่หนุมานไม่สามารถนำคู่วิวสิ่งคู่กลับมาได้ทันฤกษ์ที่กำหนดไว้ พระรามจึงก่อคู่วิวสิ่งคู่ขึ้นใหม่จากทรายที่บริเวณเนินเขานั้นและตั้งชื่อว่า “รามสิ่งคู่” หรือ “รามนาถ” หนุมานทราบเรื่องเมื่อกลับมาถึงก็เสียใจเสียใจและพยายามเคลื่อนย้ายรามสิ่งคู่ออกไปแต่ไม่สำเร็จ พระรามจึงปลอมโยนพร้อมรับสั่งให้นำคู่วิวสิ่งคู่จากแม่น้ำดังกล่าวไปประดิษฐานไว้ทางทิศเหนือใกล้กับคู่วิวสิ่งคู่ที่พระองค์ทรงก่อขึ้นพร้อมกับให้ชื่อว่า “หนุมานสิ่งคู่” จากนั้นพระรามจึงรับสั่งว่าเวลาประกอบพิธีบูชาคู่วิวสิ่งคู่ที่เทวสถานแห่งนี้ให้บูชาหนุมานสิ่งคู่ก่อนเป็นอันดับแรก¹⁸⁶

Some Puranas assert that after Sri Rama rescued Sita, he led the troop to his homeland, Ayodhya. While he and his troop passed Ramesvaram, a hermit suggested him that he should purge himself of sin from killing Ravana, a descendant of the Brahman caste. To accomplish the mission, Sri Rama established a linga on Gandamadhana of Ramesvaram; he ordered Hanuman to bring Siva Linga from the sacred river Namada. However, Hanuman had not returned by the auspicious time fixed by the hermit. Thus, Rama had a new linga made from sand and named it Ramalinga or Ramanatha. Hanuman on his return

¹⁸⁶ P.V. Jagadisa Ayyar, **South Indian Shrines** (New Delhi : Asian Educational Services, 1982), 492.

heard of this and became sad. Rama told him not to grieve over the matter, but to install the linga that he brought to the north of the sand linga. Sri Rama called it “Hanuman Linga,” and also gave to it the precedence of worship.

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการบูชา ศิวลึงค์คู่ที่เทวสถานชื่อกาลายรรโกยิล ของ พวกทมิฬโดยมีเนื้อเรื่องเป็นการอธิบายความ ศักดิ์สิทธิ์ของรูปเคารพภายในศาสนสถาน ดังต่อไปนี้¹⁸⁷

Moreover, there is a Tamil myth relating the worshipping of two lingas in Kalaiyarkoyil. The story is as follows:

ครั้งหนึ่งขณะที่พระอิศวรกำลังท่องเทียวอยู่ในป่าโจติวะนัม พระอุมาทูลถามถึงรูปและสภาวะของพระองค์ พระอิศวรจึงตอบว่าหากพระเนตรของพระองค์เปิดอยู่โลกก็จะปรากฏ แต่ถ้าหากพระเนตรปิดโลกก็ถูกทำลายลงไป พระอุมารำรณาที่จะทดสอบจึงทรงแอบเข้าไปทางด้านหลังและทรงใช้พระหัตถ์ปิดพระเนตรทั้งสองข้างของพระอิศวร โลกจึงมืดดับไป พระอิศวรทรงพิโรธพร้อมกับสาปพระอุมามีรูปพระวรกายเป็นสีดำและทรงไว้ซึ่งความดุร้ายที่เรียกว่า “กาลิ” พระนางทรงอ้อนวอนให้พระอิศวรทรงยกโทษให้ พระองค์จึงรับสั่งให้พระอุม่าไปปราบอสูรที่จะทำลายโลกเพื่อเป็นการถอนคำสาป พระอุม่าจึงเสด็จไปตำเพ็ญตบะที่ป่ามารุตะวะนัมที่อยู่ใกล้กัน

While Siva was wandering in Cotivanam Forest, Uma asked him about his forms and functions and he said, “when my eyes are open, the world appears; when they are shut, the world is destroyed”. Uma wished to test this proposition, so, just like other women, she crept up behind him and covered his eyes with her hands. The world was plunged into darkness. Siva was angered. He

cursed her to have a fierce, dark form as Kali. The Goddess begged for forgiveness and Siva said, “when you destroy the demons who plunder the world, you will be released from the curse.” and Uma began to perform tapas in Marutavaman.

ต่อมาอสูรจันตะได้ออกความเดือดร้อนให้แก่หมู่เทพ พระอิศวรจึงแนะนำให้เทพทั้งหลายไปอ้อนวอนพระนางภัทรกาลิ (พระอุม่า) ให้ช่วยไปปราบอสูร พระนางรับคำและสังหารอสูรจันตะด้วยการทำสายรูปที่เป็นนาคทั้งห้า จากนั้นพระนางทรงยืนอยู่เบื้องหน้าเทพมารดาทั้งเจ็ด (สัปตมาตฤกา) ผู้ดื่มเลือดของอสูร เพื่อจัดเตรียมแกงอันเอร็ดอร่อยให้แก่พวกของเทพเหล่านั้น พระนางจึงเป็นที่รู้จักในชื่อของอัมณะปุรณา หรือนางผู้สมบูรณ์ด้วยกระยาหารนั่นเอง

Later, the gods were troubled by the demon Canda. Therefore, Siva sent them to ask Bhadrakali for help. She fought with the demon and killed him by destroying the five serpents that were his life. Then she stood facing the Seven Mothers, who drunk the blood of demons, and provided them with delicious curry; hence she has been known as Annapurna, “the woman who is filled with food”.

พระนางกาลิได้เสด็จกลับไปยังป่าโจติวะนัม และทรงขอพรจากพระอิศวร หรือที่เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า พระอภักฏัม คือผู้ที่เป็นหนึ่งเดียว หรือผู้ที่ไม่แบ่งแยก ให้ปรากฏเป็นศิวลึงค์คู่หนึ่ง ได้แก่ สกวลลึงค์ และสกุขมะลึงค์ เมื่อลึงค์ทั้งสองปรากฏขึ้นพระนางได้กระทำการบูชาจนพระวรกายได้กลายเป็นสีทอง ดังนั้นเหล่าเทพจึงเรียกพระนางว่า “สุวรรณวัลลี” (เกาวัลลียทอง) และเรียกสกุขมะลึงค์ว่า “กาลิสะ” (ผู้เป็นใหญ่แห่งนางกาลิ) พระนางยังจึงประดิษฐานอยู่เบื้องนอกเทวาลัยในพระนามของภัทรกาลิ

¹⁸⁷ David Dean Shulman, **Tamil Temple Myths : Sacrifice and Divine Marriage in the South Indian Saiva Tradition** (Princeton : Princeton University Press, 1980), 268 – 269.

ส่วนภายในทรงแยกพระองค์ออกเป็นภาค หนึ่ง คืออุมาที่ไ้รวมเข้ากับสถูลึงค์ด้วยความกรุณาของพระอิศวร จึงเรียกสถูลึงค์ได้อีกอย่างว่า “โสเมศวร” ส่วนอีกภาคหนึ่งชื่อเการี ได้ทูลขอพระอิศวรแต่งงานเพื่อจะได้ไม่แยกจากกันอีก พระองค์จึงบันดาลให้ครึ่งหนึ่งของพระนางเข้าไปสถิตรวมกับสฤกษมะลึงค์ ดังนั้นซีกข้างขวาของคิวลึงค์นี้จึงเป็นสีดำ ส่วนซีกข้างซ้ายเป็นสีทอง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งของพระนางได้เข้าไปสู่อาคารที่เรียกว่าวีระศักดิ์ปิยะทางด้านทิศเหนือของคิวลึงค์ดังกล่าว

Goddess Kali returned to Cotivanam Forest and asked the Undivided God (Akantam) to manifest himself into two lingas, namely Sthulalinga and Suksmalinga. She worshiped them and became golden, so the gods named her Suvarnavali (“Golden creeper”) and named Suksmalinga as Kalisa (“Lord of Kali”). As Bhadra Kali, she stood outside the shrine. However, inside, she separated herself into two. The first one was called Uma and, by the grace of Siva, merged herself with Sthulalinga which can also be called Somesvara. The other one was called Gauri and asked Siva to marry her so that they would never be parted again; Siva, thus, merged a half of Gauri into Suksmalinga, and this kind of linga is black on the right side and golden on the left one. The other half of Gauri entered the building called Visasaktipitha which was situated to the north of that linga.

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงหลักฐานทางด้านเอกสารจะพบว่า ในบันทึกของจอห์น ครอว์ฟอร์ด ได้กล่าวถึงการสัมภาษณ์พราหมณ์สยามที่ประจำการอยู่ในเทวสถานผู้หนึ่ง ได้ความว่าพราหมณ์ดังกล่าวอ้างว่าบรรพบุรุษของตนเองเดินทางมาจากเกาะศักดิ์สิทธิ์ชื่อ รามิเสรัม ที่อยู่ระหว่างเกาะลังกากับอนุทวีปอินเดีย¹⁸⁸ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าคติการสร้าง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามห้องสมุดไบสตีพราหมณ์ว่า “หอเวทวิทยาคม” และเสด็จพระราชดำเนินเพื่อ ก่อพระฤกษ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2514 หอเวทวิทยาคมนี้เป็นส่วนหนึ่งของเทวสถานที่มีกิจกรรม เพื่อสังคม โดยรวบรวมหนังสือคัมภีร์พระเวทสำหรับ การค้นคว้าทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา

คิวลึงค์คู่ที่ตั้งที่ปรากฏในเทวสถานคงจะเป็น ความเชื่อที่สืบทอดมาจากคติการสร้างคิวลึงค์ สององค์ในเมืองรามิเสรัมนั่นเอง

John Crawford’s record stated his interview with a Brahmin in *Devasathan*. The Brahmin said that his ancestors came from a sacred island which was named Ramiseram and situated between Lanka and India. Therefore, it is possible that the a couple of Siva Lingas found together in the temple is related to the concept of making a pair of Siva Lingas originating in Ramesvaram.

¹⁸⁸ David Kywatt (ed.), *ibid.*, 119.

คณะที่ปรึกษา / Advisory Party

นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน

Mr. Apirak Kosayodhin

นางบรรณโศภิต เมฆวิชัย

Mrs. Banasopit Mekvichai

นายพงศ์ศักดิ์ สุขสันต์

Mr. Pongsak Samsant

นายพิชัย ไชยพจน์พานิช

Mr. Pichai Chaipotpanit

นางสาวเดือนเต็ม อมรพันธ์

Miss Duentem Amompanth

นายสมศักดิ์ เศรษฐุนันท์

Mr. Somsak Sethanunt

นางสาวมาลี แม่นมินทร์

Miss Malee Manmin

นายสุรพล วัฒนวิจารย์

Mr. Surapol Wattanavijarn

นางทรงลักษณ์ เกียรติวุฒินนท์

Mrs. Songluk Kietvuthinon

ว่าที่ ร.ต. พลพิพัฒน์ ทวีวัฒน์

Acting Sub Lt. Polpipat Hoviwat

นายสุรพล อนวัชพงศ์พันธ์

Mr. Surapon Anawatpongpun

คณะผู้ค้นคว้าและจัดทำ / Researching and Working Party

ศาสตราจารย์ทองตอ กล้วยไม้ เน อยุธยา

Prof. T. Klauymai na Ayuthya

ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม

Prof. Dr. Santi Leksukhum

รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

Assoc. Prof. Dr. Sakchai Saisingha

อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ

Prof. Siripoj Laomanacharoen

อาจารย์อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช

Prof. Achirat Chaipotpanit

ผู้แปล / Translator

อาจารย์อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช

วรรณศิลป์ / Poet

นายวิศรุต นันทวิญญู

คณะกรรมการตรวจการจ้าง / Auditing Committee

นางนริสา โสภณดิลก

Mrs. Narisa Sophondilok

นางสุนิภา ธาวอร์วันชัย

Mrs. Sunipa Thawornwanchai

นางสาวเยาวลักษณ์ พิมพ์นิษฐ์

Miss Yaowaluk Pimpanit

ประสานโครงการ ต้นฉบับและการพิมพ์ / Project Coordinator and Proof Reader

นางสุนิภา ธาวอร์วันชัย

Mrs. Sunipa Thawornwanchai

จัดทำโครงการและงบประมาณ / Project and Budget Managing Party

นายสุรเชษฐ์ ศรีสุชาติ

Mr. Surachet Srisuchat

นายเสกสรรค์ เป้นไฉ่

Mr. Sakeson Paenphai

นายชนวัฒน์ อัครนุกาพ

Mr. Chanawat Ussavanuphap

นางสาวจิตภา พูลเจริญ

Miss Jidapa Putjaroen

นางสาวปวีณา ประหา

Miss Paweena Praha

ประสานงานออกแบบและถ่ายภาพ / Coordinating Party in Graphic Design and Photography

นายเสกสันต์ ชัยนิตสมสุข

Mr. Seksan Chayunisomsookh

นายพีรชา ตวงทอง

Mr. Peecha Daungthong

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

Governor of Bangkok

รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

Deputy Governor of Bangkok for the BMA

ปลัดกรุงเทพมหานคร

Permanent Secretary for the BMA

รองปลัดกรุงเทพมหานคร

Deputy Permanent Secretary for the BMA

ผู้อำนวยการสำนักผังเมือง

Director of General City

รองผู้อำนวยการสำนักผังเมือง

Deputy Director General

รองผู้อำนวยการสำนักผังเมือง

Deputy Director General

ผู้อำนวยการงานด้านผังเมือง

Planning Advisory

เลขาธิการสำนักผังเมือง

Secretary of City Planning Department

ผู้อำนวยการกองสำรวจและแผนที่

Director of Survey and Mapping Division

ผู้อำนวยการกองจัดรูปที่ดินและปรับปรุงฟื้นฟูเมือง

Director of Land Readjustment and Urban Renewal Division

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakom University

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakom University

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakom University

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakom University

Prof. Achirat Chaipotpanit

Mr. Vitsarut Nandawinyu

หัวหน้าฝ่ายวางแผนพื้นที่ตอนกลาง สำนักผังเมือง

Chief of Central Area Development Planning Sub-division

นักผังเมือง สำนักผังเมือง

City Planner

นักประชาสัมพันธ์ สำนักผังเมือง

Public Relationship Officer

ประสานงานต้นฉบับและการพิมพ์

Coordinator

หัวหน้าฝ่ายวางแผนปรับปรุงฟื้นฟูเมือง

Chief of Urban Renewal Sub-division

นักผังเมือง

City Planner

นักวิชาการเงินและบัญชี

Financial and Accountant

เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

Data Processing Officer

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชี

Financial and Accounting Officer

สถาปนิก

Architect

ช่างศิลป์

Technician Artist

Designed by

Autcharavadee Sudprasert

Printed by

AMARIN PRINTING AND PUBLISHING PUBLIC COMPANY LIMITED

65/16 Chaiyaphruk Road, Taling Chan, Bangkok 10170

Tel. 0 2882-1010, 0 2422-9000 Fax. 0 2433-2742, 0 2434-1385

E-Mail : info@amarin.co.th **Homepage** : <http://www.amarin.co.th>

สำนักพิมพ์เมือง กรุงเทพมหานคร